

გ ა მ უ ლ ი

გ ა მ უ ლ ი, რაკი შენდამი ვცან მე სიყვარული,
ჰომი, მამულო, გამიკრთა მე ძილი და შვება...
ილია ჭავჭავაძე

კრებული მათობლიური ისტორიისა, მზერლობისა და კულტურისა

მარტი, 1951 წ.

BUENOS AIRES, MARZO, 1951. Nr. 1.

რევული პირველი

"LA PATRIA"

Revista GEORGIANA de HISTORIA y LITERATURA

Director Dr. VICTOR NOSADSE

Calle Blanco Encalada 5196, BUENOS AIRES.

EL PRIMER PASO DE LOS GEORGIANOS

Por vez primera aparece en suelo americano una revista — periódica en idioma georgiano y significativamente la misma ha sido impresa en Buenos Aires. — Este hecho había por si solo, pero queremos aun ser más explícitos:

Los georgianos que con tanto pesar y tantas dificultades hicieron abandono de su patria, han decidido no volver nunca más allí mientras persista la situación reinante; no se doblegarán jamás y seguirán luchando por la libertad de su país desde cualquier lugar del mundo en que se encuentren.

Primeramente y para no alejarse demasiado, huyeron a Europa para seguir desde allí la lucha. — Luego debieron retirarse más lejos, llegando a las Américas. — Si muchos de ellos se dirigieron a la Argentina fué, en primer lugar, por ser éste el país hospitalario por excelencia.

Pero para los georgianos es mucho más que ésto: es un pueblo justicialista que siempre ha demostrado tener compasión y simpatía por las pequeñas naciones dominadas y oprimidas.

Así el Pueblo Argentino ha derramado simiente de cariño y admiración en todos los corazones georgianos.

Además, entre todas las naciones del mundo, la Argentina fué la primera en

ვიქტორ ნოსაძე
გერმანულ ხუან პერონი

ვიქტორ ნოსაძეს მიერთე ქან
მარია ევა დუარტე დე პერონი

creer en el renacimiento del antiquísimo Estado Georgiano y por una ley del 15 de Setiembre de 1919, la reconoció como soberano e independiente.

El Reino Georgiano que se mantuvo soberano durante siglos y más siglos fué anexado al Imperio Ruso en 1801, mediante una acción insólita y traicionera, convirtiéndose entonces en una pobre provincia. Desde entonces, Georgia desapareció políticamente del mundo, resultando sumamente improbable su restablecimiento como Estado Independiente.

Nunca olvidarán los Georgianos que los Argentinos fueron los primeros en tener nuevamente fe en ellos, y tratarán de no defraudar esta fe, ganándose la hospitalidad de este país con trabajo, lealtad y cariño.

Además, desde hace algún tiempo los Georgianos tienen la dicha de ver muchos de sus ideales justicialistas y sociales representados y realizados por el dignísimo Señor Presidente de la Nación General Juan D. Perón y su esposa Doña María Eva Duarte de Perón.

Su dicha llegará a la culminación cuando la justicia se imponga en el mundo entero, porque entonces hará otra vez una Georgia libre entre países libres y esperamos que también, entonces, los Argentinos serán los primeros en fomentar y apoyar la cultura y el espíritu georgianos en el mundo.

ჩენი პირველი ნაბიჯი არგენტინაში

პირველად ამერიკის კონტინენტზე გამოდის ქართულ ენაზე ბეჭდვითი ორგანო, და იბეჭდება იგი არგენტინის დედა-ქალაქში — ბუენოს-აირეს. თვით ეს მოვლენა ბევრის მეტყველია. იგი მიგვითოთხბს იმ ფაქტზე, რომ ქართველობა, რომელსაც თავისი მიწაწყალის მიტოვება არ უყვარს, უფლება აურიო სამშობლოს ვერ დაბრუნებია იქ დამყარებულ ბოლშევიკური წესწყვიბილებისა გამო. ბოლშევიკურ ძალადობას არ შერიგებია და კვლავ ბრძოლას განვირობს; იგი მიგვითოთხბს იმ ფაქტზე, რომ თავისი ბრძოლის ხანაში ქართულმა ემიგრაციამ შორეულ ქვეყნასაც მოაღწია და არგენტინა გახდა ქართველთათვისაც იმ კეთილ სტუმართ - მოყვარე ქვეყანად. როგორც იგი ცნობილია უკვლასათვის, ოლონდ არგენტინა ქართველთათვის მიმზიდველი და საყვარელი იყო არა მარტო თავისი სტუმართ - მოყვარე-

ობით, არამედ პატარა და ჩავრულ ერთა შემწეობითაც, იმ სიყვარულით, რომელიც არგენტინის ხალხმა ქართველთა გულში დანერგა.

მართლაც, ყველა სახელმწიფოთა შორის მთელს მსოფლიოში, არგენტინა იყო ის პირველი სახელმწიფო, რომელმაც საქართველოს უუძველესი სახელმწიფოს აღდგენა და აღდგომაც დაადასტურა და იურიდიულად ცნო 15 სექტემბერს 1919 წელს, როგორც თავისუფალი და დამოუკიდებელი სახელმწიფო.

საქართველო, რომელიც იმ ხანად იმის მიუხედავად, რომ მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში სამეფო იყო და მხოლოდ 1801 წელს მზაკვრულად დამხო-მოსპონ მეფურმა რუსეთმა, და იგი გუბერნიებად გადასცია, და ამიტომ ბოლიტიკური გეოგრაფიიდან ამოშლილი იყო, უკვლას ეჩენებოდა ვით ახლად დაბადებული, უცნობი ქვეყანა; მით უმეტეს დიდად გახარებული დარჩა შორეულ და მისთვის უცნობი არგენტინის მიერ ასე-

თი დიდი უურადღების გამოჩენით, იურიდიული ცნობით, და ეს უურადღება მან დიდი მაღლობით მიიღო.

საქართველოს არ დავიწყებია და არც დაივიწყებს იგი იმ მოვლენასაც, რომ მტრის ძალადობის შედეგად მის გახიზნულ შვილთ არგენტინა კარი გაუდო და თავშესაფარი მისცა. დღეს ამ ქვეყანაში ეს ქართველობა სარგებლობს იმ სამართლიანობით, რომელიც დიდი არგენტინის შექმნილმა და ხელმძღვანელმა, პრეზიდენტმა გ. პერინმა და მისმა მეუღლე ევა პერინმა აქ დაწესეს და განახორციელეს. და როდესაც ეს სამართლიანობა საერთაშორისო ურთიერთობაშიც დამყარდება, ქართველობა მოელის, რომ დიდი არგენტინა იქნება ერთი იმ პირველ ერთაგანი, რომელიც დაჩაგრულ ქართველ ერს შემწეობის ხელს გაუწიოდებს და, მის მიერ გამოცხადებული სამართლიანობის საფუძველზე, მას დაეხმარება თავისუფლება მოიპოვოს, ფეხზე დამკიდრდეს და განმტკიცდეს..

Georgia

Georgia, (en persa Gurjistán o país de Gur, en ruso Gruzia, en armenio Vrastán, pero los mismos georgianos llaman a su país Sakartwelo o Karthli, del patriarca legendario de la raza Karthlos), República del Cáucaso, nominalmente independiente.

Su nombre oficial es República de Georgia y, antes de la guerra de 1914 - 1918, formaba parte integrante del Imperio ruso. Se extiende por la Transcaucasia, limitando, en general, al norte con la cordillera del Cáucaso (Rusia y repúblicas autónomas de los Montañeses y Daguestán); al este con la República de Aserbeján, al sur con Armenia y al oeste con el Mar Negro. Geográficamente Georgia comprende la cuenca del alto del río Kura del Rion y del Ingur, las montañas de Adjara y el litoral del Mar Negro hasta el sudoeste de Batum. Las divisorias parciales de Georgia, políticamente hablando, son por el norte las mismas que servían de límite norte a los gobiernos de Kutais y Tiflis. Al este las que servían de límite este al gobierno de Tiflis, separándolo del territorio de Daguestán y de límite sudeste al mismo gobierno de Tiflis, separándolo del gobierno de Elizabetópol (hoy Aserbeján) y al sur las que servían de límite sur al nombrado gobierno de Tiflis, separándolo de los gobiernos rusos de Erivan y Kars (hoy Armenia) y de los sandjaks turcos del Lazistán y de Ersrum. La costa de Georgia en el Mar Negro forma el extremo oriental de este mar, un poco al noroeste de la desembocadura del río Bsyb y corriendo hasta Sujum y de allí en sentido sudosoeste hasta la frontera armenia.

Georgia tomó una parte muy activa en la revolución rusa y siguió la suerte de ella hasta el establecimiento en ésta del régimen de los soviets. Entonces, unidos los georgianos con los tártaros y armenios, formaron la República de Transcau-

casia, la cual se negó a reconocer dicho régimen y el 22 de abril de 1918 la Dieta Transcaucásica (Seim) proclamó formalmente su independencia, pero, a los pocos días, la flamante república se disolvió y Georgia, el 26 de mayo de 1918, se declaró independiente en Tiflis. Por medio se su órgano representativo, el Concejo Nacional, elegido por la Asamblea Nacional de Georgia el 22 de noviembre de 1917. Rusia, en el tratado complementario de Brest - Litovsk, reconoció en seguida tal independencia. La proclamación de la independencia de Georgia fué ratificada en marzo de 1919 por la Asamblea Constituyente, elegida de conformidad con su sistema electoral de sufragio de los ciudadanos de ambos sexos, por voto directo, igual, universal, secreto y proporcional. El gobierno fué reconocido "de jure" por los aliados el 27 de enero de 1921. La República Argentina, bajo la presidencia de Hipólito Yrigoyen, reconoció también la república democrática de nueva Georgia. Pero, en 1921, sin declaración de guerra, los Soviets atacaron a Georgia y después de recia lucha ocuparon a la república.

Georgia ocupa una superficie aproximada de 79,650 kilómetros cuadrados. La población de Georgia se calcula en más ed 3 millones de habitantes, en su casi totalidad, 71%, de raza kartwelos (georgianos). Físicamente el pueblo georgiano pertenece a la raza blanca y la fama de belleza física de que gozan los georgianos ha sido confirmada por todos los viajeros.

Los hombres son vigorosos y de elevada estatura, de rasgos regulares y marcado cabello negro pero no rizado, ojos también negros. La nariz es larga y aguileña. En su continente ostentan cierta nobleza y altivez natural que revela los hábitos de su pueblo belicoso. Los georgianos eran reputados por el valor de sus soldados y la excelencia de su caballería; en los ejércitos persas formaban siempre un cuerpo de tropas escogidas. Son valientes, hospitalarios e inteligentes, pero duros. Se ha querido negar la belleza de la mujer georgiana, proverbial en todos los tiempos, pero, si bien cierto que

adolece de fría en su expresión no obstante, la regularidad de sus facciones y su porte digno, hacen de ella un tipo realmente notable.

El contacto con la civilización eslava ha hecho perder a los georgianos no pocas de sus costumbres nacionales. En la religión la mayoría de los georgianos son griego - ortodoxos pero hay bastante mohometanos y judíos. Con los georgianos conviven otras varias razas, entre ellas la armenia que está mezclada con ellos en las ciudades. Es preciso mencionar también a los Osetos que forman una raza completamente distinta, que habita una parte de Georgia.

La capital de Georgia es TBILISI (Tiflis) de unos 500.000 habitantes y le siguen en importancia Kutais, Batum, Osur-

ción vive principalmente de la agricultura. Georgia produce asimismo buenos vinos.

En el oeste de Georgia, en la costa del Mar Negro, se cultiva el té y el mejor tabaco turco de calidad superior "Samsun" y "Trapesunt". La producción de seda y la apicultura son tradicionales en Georgia. Entre las riquezas naturales se encuentran la nafta, cobre, plomo, manganeso, hierro en piritas y sulfuros, zinc y antimonio, piedras preciosas y oro. La explotación mineral más importante es la de manganeso, cuyo centro está en Tschiaturi. Kutais sobresale por sus fábricas de Cogfiac. El sistema ferroviario de Georgia es bastante amplio y de su línea central que va de Batum a Baku, pasando por Tiflis, se desprenden varios ramales de

geti, Ajalzije, Ajalkalaki, Sakatali, Telavi, Gori, etc. De sus puertos merecen citarse Psircha, Sujum, Ochemechriri, Anaklia, Poti, Kokuleti y Batum, uno de los puertos más importantes de la antigua Rusia. Se ha discutido mucho el lugar que le corresponde al idioma georgiano en el sentido más amplio de la palabra, pero la opinión más probable la expresó Klapproth y la sostuvieron luego Müller y Speigel y es que las lenguas caucásicas son tal vez — como el vasco — restos de un grupo de idiomas diseminadas mucho antes de la llegada de los arios, semitas y turanios a aquella región. El georgiano es sin duda el principal dialecto del grupo caucásico que se divide en septentrional y meridional.

Georgia goza en general de un clima suave, propicio al cultivo del algodón y de la seda y de una salubridad notable en el interior, donde circula el aire purificado de las montañas. El clima de Georgia favorace la agricultura, pero ésta no se ha desarrollado como era de esperar. Los inmensos bosques de Georgia alternan con vastos y ricos terrenos de pastoreo y con extensiones no menos considerables que se cultivan o pueden cultivarse. No obstante, el 90% de la pobla-

vía estrecha que cruzan el territorio para terminar respectivamente en las minas de carbón de Tkibuli, en el puerto de Poti, en las minas de manganeso de Tschiaturi, en las fuentes medicinales de Borjom, en el sanatorio de Bacuriani, en las ciudades de Signaj y Telavi y en la frontera armenia, atravesando la cuenca carbonífera de Alaverdi. Este último ramal se bifurca en Armenia, yendo por un lado a Tabriz (Persia) y por otro a Erzerum en Anatolia. Todos los ferrocarriles de Georgia pertenecen al estado. A lo largo de la costa del Mar Negro se está construyendo una línea desde Ajal-Senaki por Sujum a Tuapse (Rusia). Merece mencionarse la vía militar georgiana que el gobierno ruso construyó con los fines que indica su nombre.

Hablaremos ahora de la historia de Georgia. Los georgianos desde hace 4000 a 5000 años por lo menos que residen en su actual territorio y los restos humanos descubiertos en las cavernas de Kutais, indican que la existencia del hombre en este país se remonta a una época todavía más remota. Algunos autores creen, empero, que en los tiempos de su aparición en Georgia, los primitivos georgianos gozaban ya

de alguna cultura, habiendo vivido anteriormente más al sur en contacto con civilizaciones del Asia Menor. Parece que más tarde los georgianos proveían de cobre, antimonio y otras substancias a aquéllos centros civilizados. Se ha dicho, también con fundamento, que los aborígenes de la región vecina al lago Van, autores de las llamadas vánicas y poseedores de cierta cultura, así como el pueblo denominado mitani, eran de raza georgiana. La actual Georgia comprende las antiguas regiones de Iberia, Cólquida y Albania.

La tradición hace remontar el origen de los georgianos a Thargamos, bisnieto de Jafet. Mzjetos, el supuesto fundador de Mzjeta, la antigua capital cercana a Tbilisi, es una figura saliente de las leyendas georgianas. Se cuenta que se sometieron a Alejandro Magno y que fueron libertados del yugo extranjero y unidos en un solo reino por Fornobaso en el año 324 a. d. J. C. y luego Pompeyo entró en Georgia como conquistador. En un principio, los grandes del reino estuvieron en guerra entre sí y acabaron por partir el territorio en dos reinos, cuya frontera la formaba el río Kura.

En el siglo II se reunieron ambos reinos bajo un solo cetro. Algo más tarde, la invasión de los Osetos y el mal gobierno del príncipe Amsasp, amenazaron la vida del Imperio; los armenios restablecieron entonces el orden y pusieron en el trono a su protegido Rev (186 - 213) con el sobrenombre de El Justo (Martali).

En el año 265, después de un interregno de medio siglo, se intronizó la dinastía sasánida hasta 787.

Entre tanto el cristianismo se había introducido allí por la predicación de los apóstoles Andrés y Simón en el año 31 y echó hondas raíces en el pueblo durante el siglo IV. En el año 445 se constituyó la suprema dignidad eclesiástica de un Católicos o jefe superior eclesiástico de Georgia. Durante el reinado de Vajtang - Gurgaslan (466 - 499) Georgia adquirió estima en el exterior. Dachi (499 - 514) trasladó su residencia de Mzjeti a Tbilisi. Las invasiones de los persas pusieron en peligro la existencia del Imperio. Bakur III (557 - 570) se puso bajo la protección de los emperadores bizantinos, quienes desde el siglo IV ejercían allí su influencia y Justino II puso por rey en Georgia a Esteban I, pero en realidad, éste no era más que un gobernador. Le sucedieron los guramidas como vasallos del Imperio Bizantino. Poco después tuvo lugar la primera irrupción de los musulmes, quienes en el año 787, al extingirse los guramidas, prepararon el camino a los Bagratidas para que subiesen al trono. A fines del siglo X Georgia se une en un solo reino bajo el glorioso rey David II (1037 - 1125).

Desde entonces empiezan para el país tiempos más felices. Georgia se fortalece y desarrolla socialmente y políticamente de tal manera, que se pronostica que será un país muy poderoso entre todos sus vecinos del Asia Menor. No pasó mucho tiempo y el rey David II forma un reinado grande y potente, ocupando la superficie entre el Mar Negro y el Mar Caspio; al norte hasta la cordillera caucásica y al sur hasta el distrito de Kars. Empero, Georgia llega al apogeo de su grandeza y prosperidad bajo el reinado de la divina reina Tamara (1187 - 1213). Ella simboliza los tiempos más gloriosos y prósperos de Georgia y hasta hoy lleva cada georgiano su recuerdo en el corazón.

La reina Tamara fué una de los mujeres más ilustres y de más genio lírico de la historia. Durante su reinado Georgia ocupaba grande y sólida posición como primera potencia en el Asia Menor y todo Oriente y conquistó gran simpatía

y respecto entre sus poderosos vecinos, época, en la cual floreció la ciencia, el arte y la literatura protegida por ella. Entre tantas maravillosas obras de aquella época, cabe mencionar como una joya de epopeya del poeta Schotha Rustaveli que se denomina "Hombre con piel de tigre". El renacimiento en Georgia se refleja en muchas obras populares y religiosas de aquellos tiempos. Poetas y cantores se reunían en el palacio de la reina Tamara para exaltar su gloria y talento. Después de tan gloriosos y prósperos tiempos Georgia conserva su grandeza por largo tiempo hasta la invasión de los mongoles.

Devastada Georgia por Gangis - Khan, comenzó su decadencia. En época de Jorge IV, hermano de Rusudan (murió en 1247), el país fué nuevamente teatro de sangrientas guerras entre los príncipes curdos y persas, obteniendo una ventaja estos últimos, lo cual tuvo por consecuencia la división de Georgia (1242).

En el reinado de Vajtang II, Georgia volvió a unificarse por breve tiempo (1289) y en tiempos de Jorge V (1318 - 45), pudo librarse de los persas e internamente se robusteció de tal manera, que pareció iniciarse una nueva era de prosperidad; pero, por desgracia, en tiempos de sus sucesores, Timur - Lenk (Tamerlán) asoló al país repetidas veces y obligó a sus habitantes a abrazar el islamismo. Arrojado el Tamelán de Georgia por Jorge VII, su sucesor, Alejandro I, (1414 - 24) reconstruyó la monarquía bajo su único cetro. En el año 1469 se formaron tres reinos: Imereti, Kathli y Kajethi.

Con la caída de Constantinopla, Georgia queda aislada del resto de la humanidad cristiana. Esta circunstancia dificultó mucho reivindicar a los reyes georgianos sus territorios perdidos. Encerrados en un mundo islámico, buscaban y pedían protección a los países cristianos, pero todo en vano. Entre tanto se formó el Imperio Ruso que tenía como programa la expansión territorial y dirigía su mirada hacia Georgia. Los georgianos, sin sospechar ese propósito moscovita, con sinceridad buscan su amistad como de un país cristiano. Después de muchas conversaciones, la reina Catalina II y el rey Irakli II de Georgia, firmaron un convenio de amistad, por el cual Rusia prometía proteger al país contra invasiones de sus vecinos mahometanos, pero las agresiones e invasiones seguían, sin que Rusia intervenga y cumpliera la ayuda prometida, al contrario, Rusia misma buscaba la anexión de Georgia, empezando, después de la muerte del rey Jorge XIII (1801), con la deportación del príncipe heredero del trono de Georgia. Así la dinastía Bagratides que luchó siglos y siglos contra los bárbaros, desaparece de golpe. Rusia deporta a todos los príncipes reales del país para Rusia y les prohíbe volver a Georgia y poco a poco ocupa toda Georgia y la anexa a sus provincias.

La historia de Georgia es una serie de victorias sobre una sucesión de dificultades gigantescas. Soportando siglos de invasiones y de devastaciones de sus vecinos, supo este magnífico país defender heroicamente y con bravura su integridad nacional hasta el presente. El país habla de San Jorge liberador, de Prometeo, quien reveló a los hombres el secreto del fuego encadenado a la roca, aquí los argonautas buscaron el velloncino de oro, aquí, entre los georgianos y armenios existía una rica literatura cuando muchos pueblos de Europa todavía no habían nacido y aquí yo pido a la Divina Providencia que de a esta raza otro héroe que la sepa despertar de su sueño letárgico y la conduzca a su destino merecido: ser libre y soberana.

Dr. A. HATCHIDZE.

მამული-ს ეს პირველი რვეული მიეძღვნა საქართველოს სახა ფოს მოსაობის 150 წლისთავს.

საქართველოს დერბი

წარწერა ხუკურია. გარე სარტყელზე აწერია — „ითოვა უფალი დავითის ჭეშმარიტე-

ბითა და შეურაცხ-ჭყონ იგი, ნაყოფისაგან მუკლისა შენისა დავსვა საყდართა შენთა“.

შიგნითა სარტყელზე აწერია — „და განიყოფდეს სამოსელსა მისსა, და განიგდებენ მას ზედა წილსა“.

საქართველო და რუსთი

(წერილი პირველი)

თხუზულებიდან: „გარდასრულ უმთა საქენი და ამბავნი“. კარი მესუთე — „საქართველო ახლო და შორ მეზობელთა შორის“. თავი მესამე: „საქართველო და რუსთი“

მას შემდეგ რაც თურქ - ოსმალებმა, კონსტანტინოპოლი იმარტ (1453 წ.) და ამ-თ ბიზანტიის იმპერიის ისტორია დასრულდა; მას შემდეგ რაც იმავე თურქებმა ტრაპიზონის იმპერია გაანადგურტა (1461 წ.), ისინა ქართველთა მეზობელი გახდნენ და მათ მეტისმეტად ცუდი მეზობლობა გაუშიერ, რადგან იმ ხანიდან საქართველოს აღარ მოუსვენია. საქართველოს სამხრეთიდან შემოერტყა მუსულმანური ძლიერი სახელმწიფო. მაგრამ არკ ერთ ამ მიზნისაც მიმართულ დიპლომატიურ ნაბიჯს ჩაიმა ნაყოფი არ გამოუღლა. ერთად ერთი მცირე იმედი იყო ქირისტიანული რუსთი, რომელიც იმჟამად თავისი სწრაფი ზრდის მსვლელობაში იმყოფებოდა.

მონლოლთა შემოსევების შემდევ დანაწილებული საქართველოს დიდი სამეფო მეთექვსმეტე საუკუნეს დასაუკულს შემდევ სურათს გვიჩვენებს — უკვე დამოუკიდებელი არსებობენ — 1. ქართლის სამეფო, 2. ქახეთის სამეფო, 3. იმერეთის სამეფო, 4. ოდიშის (სამეგრელოს) სამთავრო, 5. გურიის სამთავრო, 6. სამცხე — საათაბაგო (ძველი მცხეთი).

1801 – 1951

დავო ასპარეზად და საგნად თურქეთა და სპასეთს შორის, რომელიც განუწყვეტილი ომებით მაინც გადაუწყვეტილი დარჩა. ამ მაკმაღიანური რკალის გარღვევისათვის და თავისი მღვიმარეობის შესამუშავებლად ქართველი მეფენი ევროპიულ ქარტიანულ სახელმწიფოებთან დაკავშირდა სკაილობდნენ. მაგრამ არკ ერთ ამ მიზნისაც მიმართულ დიპლომატიურ ნაბიჯს ჩაიმა ნაყოფი არ გამოუღლა. ერთად ერთი მცირე იმედი იყო ქირისტიანული რუსთი, რომელიც იმჟამად თავისი სწრაფი ზრდის მსვლელობაში იმყოფებოდა.

მონლოლთა შემოსევების შემდევ დანაწილებული საქართველოს დიდი სამეფო მეთექვსმეტე საუკუნეს დასაუკულს შემდევ სურათს გვიჩვენებს — უკვე დამოუკიდებელი არსებობენ — 1. ქართლის სამეფო, 2. ქახეთის სამეფო, 3. იმერეთის სამეფო, 4. ოდიშის (სამეგრელოს) სამთავრო, 5. გურიის სამთავრო, 6. სამცხე — საათაბაგო (ძველი მცხეთი).

ყველა ეს სახელმწიფოებრივი ერთეული თავისი საკუთარ საგარეო პოლიტიკას ეწეოდა და გარეშე შტრებთან ხან მოებითა და ხან დიპლომატიური ზომებით თავისი თავის გადარჩენას ლამობდა. პირველი მეფე, რომელიც რუსეთისაც მიმართა

თავისი ხედვა, რათ თავისი ქვეყნა მუსულმანურ მტერთა შემოსევებისაგან გადაერჩინა, კახეთის მეფე ალექსანდრე პირველი (1476—1511) იყო. მან საარსეთს წინააღმდეგ შემწეობა იოხვდა. თუმცა იგი მასთან კეთილ განწყობილებას ყოველთვის სკოლობდა. მისი გზა განაგრძო კახეთის მეფე ლევანმა (1520—1574), რომელმაც რუსეთის მეფე იოანნე მრისხანეს (1533—1584) ჯარით დახმარება თხოვა. 1585 წ. რუსთა მეფე ფეიოდორმა ალექსანდრე კახეთის მეფეს, ელჩი (დანილოვი) გამოუგზავნა და მას კაშირი-მცარველობა აღუთდეა. კახეთის მეფემ, ალექსანდრე მეორემ 1586 წ. როდებავ მან რუსეთის მეფე ფეიოდორ ივანოვიჩს ელჩი მიიღო, მცარველობა წინადაღება დაუდასტურა. თუ რუსეთი მას შემწეობას აღმოუჩენდა. რუსთა მეფემ სიამოვნებით მიიღო მფარველობის წინადაღება და თავის ტიტულს მიუმატა სატყვები — ხელმწიფე ივერთა მიწია და ქართველ მეფეთა (გოსულარ ივერესკა ზემლი ა გრუზინსკის (კარე). ასევითარი შედევრი ამ დიპლომატიურ ცდას არ მოჰყოლია. მაგრამ ამ-ს მიუხედავად, ძლევასანდრე მეორემ გალავ შექვეცა ერთგულება მეფე ბორის ლეონონიეჩის, 1602 წ. ქართველ მეფეთა და და რუს მეფეთა შორის დაიწყო მიწერ-მოწერა და წარმომადგენლების აეთიქით გზავნა. კახეთის მეფე თემურაზმა 1639 წ. აღიარა რუსეთის

შფარველობა და მას აღუთქვა, არ განვაგრძობ დამოკიდებულებას არც სპარსეთის შაჲთან და არც თურქეთის სულთანთან. სამაგიეროდ რუსეთმა კახეთს აღუთქვა ჯარით დახმარება მუსლიმა მტერთა წინააღმდეგ. მაგრამ არც ამ მფარველობას გამოუღია რაიმე ნაყოფი და მთელი ეს პოლიტიკა ბერწი აღმოჩნდა, რაც სინამდვილეშიც დადასტურდა ძალან მალე. როცა სპარსეთის ორიენტაციისა და შაჲთის ერთგულმა მეფე როსტომმა თეიმურაზი კახეთიდან გაძევა, 1658 წ. თეიმურაზი მოსკოვს წავიდა, სადაც იგი ბრწყინვალედ მიიღოს, მაგრამ დახმარება კი არ აღმოჩნდეს. 1652 წ. იმერეთის მეფე ალექსანდრე მესამებ თავის მხრივ აღიარა აგრეთვე რუსეთის მფარველობა და რუსეთის მეფე ალექსიმ მას სამხედრო დახმარება დაპირდა, მაგრამ ამაღლ. და ასე გაგრძელდა ეს დასაჭურისებული პოლიტიკა მთელი სა წლის განმავლობაში — ქართველი მეფენი რუსეთისაგან მფარველობას და სამხედრო დახმარებას ითხოვდნენ, რუსეთის მეფენი ფიცასა და ერთგულობას თხოულობდნენ, ტრატულებს აძნენენ, ყოველივეს ჰეილდებორინენ და არა-ფერ დაპირდას არ უსრულებდნენ. იაბოლოს, ქართლის მეფე კახტანგ მერქეს დაუკავშირდა პეტრე დიდი რომელიც სპარსეთის წინააღმდეგ საომრად ემზადებოდა. პეტრე დიდი ამ ომისთვის ქართლში უცდიდა ვახტანგის ლაშქარი. პეტრე დიდმა დაიწყო მიმი სპარსეთის წინააღმდეგ, მაგრამ იგი მაღლ შესწყვიტა, ხოლო თავისი ლაშქარით მომლოდინებ ვახტანგ მეფე მარტოდ დარჩა და სპარსეთის შერისძიების წინაშე იძულებული გახდა ქართლის ტახტი მიეტოვებინა და რუსეთის გადასახლებულიყო. ქართველი მეფენი კარგად ხელავდნენ და მათ გამოკიდებითაც კარგად იცოდნენ, რომ რუსეთი თავის სიტყვასა და დაპირდას მათ ვერ გაუნაღდებ და, ამის მიზეულავად, ქართული პოლიტიკა მაინც მოსკოვისაკენ იყო მიმართული და უკანას წილიად კიდევ თავიმურაზ მეორემ 1760 წელს სკადა როსტოლი დახმარება მიეღო. რუსეთის შემწიობის ეს დაუნებით ძებნა იმ რწმენადან გამომდინარეობდა, რომ რუსეთი როგორც ქრისტიანული ქვეყანა ქრისტიანული ქართველობის და მცველი და მუსულმანური წალეკისაგან გადამარჩენელი უნდა ყოფილიყო. როდესაც საბოლოოდ გამოირჩვა, რომ ევროპას საქართველოსადმი

არავითარი ინტერესი არა ჰქონდა და მისგან დახმარების მოლლოდინი ფუნქცი იცნება იყო, ქართველი მეფენი დაყინებით რუსეთს მიმართავდნენ და ხსნას მაინც მისგან გამოელოდნენ. ეს პოლიტიკა დასრულდა 1783 წლის ქართლ - კახეთის მიერ რუსეთის მფარველობის აღიარებით, რომელსაც შემდეგ თან მოჰყვა ყველა ქართული სამეფოსა და სამთავროთა რუსეთის რეალში მოქცევა.

ქართლ - კახეთის მეფე ერეკლე მეორემ რუსეთის იმპერატორიცა უკატერნე მეორესთან ხელშეკრულება დასდო 1783 წლის 24 ივნისს გიორგიევსკში. ამ ტრაქორატის მუხლები ანუ არტიკულები შემდეგია —

მუხლი 1. ქართლ-კახეთის მეფე აღიარებს რუსეთის იმპერატორთა უმაღლეს ხელისუფლებასა და მფარველობას; აღუთქვამს მათ ერთგულებასა და სახელმწიფო სარგებლიანობისათვის მზადყოფნას.

მუხლი 2. რუსეთის იმპერატორი ღებულობს ქართლ - კახეთზე ამ უმაღლეს მფარველობას და იკავს მის სამულობელოთა მთლიანობას.

მუხლი 3. ქართლ-კახეთის მეფენი ვალდებული არიან, როდესაც ისინი მცმვიდრეობით ტახტზე ავტორენ, ამის დადასტურება რუსეთის მეფისაგან გამოითხოვონ და ინვესტიტურა (სამეფო ნიშნები) მისგან მიიღონ.

მუხლი 4. ქართლ-კახეთის მეფე თავის საგარეო პოლიტიკაში რუსეთის იმპერატორს ექვემდებარება.

მუხლი 5. რუსეთისა და ქართლ - კახეთის ურთიერთობით დამოკიდებულება ხდება ქართლ - კახეთის მიერ რუსეთის სასახლესთან დანიშნული მინისტრ ან რეზიდენტის მეობებით; თავის მხრივ რუსეთი ნიშნავს თავის მინისტრს ქართლკახეთის სასახლეში.

მუხლი 6. რუსეთის იმპერატორება ვალდებული არიან: ქართლ-კახეთის სამეფოს ხალხი ჩასთვალონ რუსეთის იმპერიასთან კავშირში მყოფად და მისი მტრები თავის მტრებად დასხონონ. მეფე ერეკლე და მისი მემკვიდრენი და მათი ჩამიმავალი ქართლ კახეთის ტახტს განუწყვეტლივ შეინიჩუნებენ. ქართლ-კახეთის მეფე თავის შინაურ მართველობაში დამოუკიდებელი რჩება და მის სამემებში ვერ ჩაერევას რუსული სამხედრო, ან სამოქალაქო მოხელენი.

მუხლი 7. ქართლ-კახეთის მეფენი ვალდებული არიან ყოველთვის მზად იყენებ თავისი ლაშქარით იმპერატორის სამსახურისათვის; ვალდებული არიან დააკმაყოფილონ რუსეთის იმპერატორთან. 1784 წ. ნეობერში თბი-

წარმომადგენელთა კანონიერი მოთხოვნილებანი.

მუხლი 8. ქართველი ქათალიკოსი ინიშნება უწმიდესი სინოდის წევრად მუხლი 9. ქართლ-კახეთის თავად-აზნაურობას ენიჭება ყველა ის უფლება, რაც თვით რუსეთის თავად-აზნაურობას აქვს.

მუხლი 10. ქართლ-კახეთის მცხოვრებით უფლება აქვთ რუსეთში დასახლდენ, იმოგზაურონ და დაბრუნდენ უკან დაუბრკოლებლად.

მუხლი 11. ქართლ-კახეთის ვაჭრებს უფლება აქვთ თავსუფლად ივაჭრობონ რუსეთში.

მუხლი 12. ამ ხელშეკრულებაში რაიმე ცალილების შეტანისათვის საჭირო არის იანივე მხარის ნებართვა. მუხლი 13. დანიშნულია ვადა ამ ხელშეკრულების დამტკიცებისათვის. ამას გარდა მიღებულ იქმნა აგრეთვე თხოი დამატებითი მუხლი:

1). მეფე ერეკლეს ეძლევა რჩევა იმერების მეფე აღიარებს რუსეთის იმპერატორთა უმაღლეს ხელისუფლებასა და მფარველობას; აღუთქვამს მათ ერთგულებასა და სახელმწიფო სარგებლიანობისათვის მზადყოფნას.

2). გარეშე მტრებისაგან ქართლ-კახეთის სამეფოს დაცვისათვის მიეცემა თრი ბათალიონი, თხოი ზარბაზანით.

3). ომის შემთხვევაში მიეცემა კიდევ დახმარება მთავარ მოსაზღვრე უფროსისაგან.

4). იმპერატორიცა ეკატერინა მეფე ერეკლეს სიტყვას აძლევს, რომ იგი არავითარ ცდას არ დაკლებს, რათა ქართლ-კახეთის დაუბრუნდეს ის მიწაწყალი, რომელიც მას წინად ეკუთხნდა. (ნაგულისხმევია მესხეთი).

ამ ხელშეკრულებაზე ხელი აქვთ მოწერილი რუსეთის მხრივ: გენერალლეიტენანტი, თავადი პაულ პოტიო-მკინი ქართლ-კახეთის მხრივ: გენერალი იოანე ბაგრატიონი, და გენერალ-ადაუტანტი, თავადი გარსეან კავკაციაში.

ამ ტრაქტატის ძალით ერეკლე მეფე ერეკლეს სიტყვას აძლევს, რომ იგი არავითარ ცდას არ დაკლებს, რათა ქართლ-კახეთის დაუბრუნდეს ის მიწაწყალი, რომელიც მას წინად ეკუთხნდა. (ნაგულისხმევია მესხეთი).

ამ ხელშეკრულებაზე ხელი აქვთ მოწერილი რუსეთის მხრივ: გენერალლეიტენანტი, თავადი პაულ პოტიო-მკინი ქართლ-კახეთის მხრივ: გენერალი იოანე ბაგრატიონი, და გენერალ-ადაუტანტი, თავადი გარსეან კავკაციაში.

ამ ტრაქტატის ძალით ერეკლე მეფე ერეკლეს სიტყვას აძლევს, რომ იგი არავითარ ცდას არ დაკლებს, რათა ქართლ-კახეთის დაუბრუნდეს ის მიწაწყალი, რომელიც მას წინად ეკუთხნდა. (ნაგულისხმევია მესხეთი).

ამ ხელშეკრულებაზე ხელი აქვთ მოწერილი რუსეთის მხრივ: გენერალლეიტენანტი, თავადი პაულ პოტიო-მკინი ქართლ-კახეთის მხრივ: გენერალი იოანე ბაგრატიონი, და გენერალ-ადაუტანტი, თავადი გარსეან კავკაციაში.

ამ ტრაქტატის ძალით ერეკლე მეფე ერეკლეს სიტყვას აძლევს, რომ იგი არავითარ ცდას არ დაკლებს, რათა ქართლ-კახეთის დაუბრუნდეს ის მიწაწყალი, რომელიც მას წინად ეკუთხნდა. (ნაგულისხმევია მესხეთი).

ამ ხელშეკრულებაზე ხელი აქვთ მოწერილი რუსეთის მხრივ: გენერალლეიტენანტი, თავადი პაულ პოტიო-მკინი ქართლ-კახეთის მხრივ: გენერალი იოანე ბაგრატიონი, და გენერალ-ადაუტანტი, თავადი გარსეან კავკაციაში.

ამ ტრაქტატის ძალით ერეკლე მეფე ერეკლეს სიტყვას აძლევს, რომ იგი არავითარ ცდას არ დაკლებს, რათა ქართლ-კახეთის დაუბრუნდეს ის მიწაწყალი, რომელიც მას წინად ეკუთხნდა. (ნაგულისხმევია მესხეთი).

ამ ტრაქტატის ძალით ერეკლე მეფე ერეკლეს სიტყვას აძლევს, რომ იგი არავითარ ცდას არ დაკლებს, რათა ქართლ-კახეთის დაუბრუნდეს ის მიწაწყალი, რომელიც მას წინად ეკუთხნდა. (ნაგულისხმევია მესხეთი).

ამ ტრაქტატის ძალით ერეკლე მეფე ერეკლეს სიტყვას აძლევს, რომ იგი არავითარ ცდას არ დაკლებს, რათა ქართლ-კახეთის დაუბრუნდეს ის მიწაწყალი, რომელიც მას წინად ეკუთხნდა. (ნაგულისხმევია მესხეთი).

ლის მოვიდა ორი რუსული ბატა-
ლიონი. რომელმაც არავითარი რო-
ლი არ ითამაშა, როდესაც ეს საჭი-
რო გახდა.

1783 წლის ტრაქტატის დადებამ სა-
ქართველოს მეზობლებში დიდი უკ-
მაყოფილება და აურზაური გამოიწ-
ვია. მუსულმანური ქვეყნები აშე-
რად ხედავდნენ იმ საშიშროებასა და
აუცდებელ საფრთხეს, რომელიც მათ
მოელოდა საქართველოში რუსეთის
შემოსვლის შედეგად. ამიტომ მათ
არ დააყოვნეს და ერეპლე მეფეს მუ-
ქარით მოსთხოვეს უარი ეთქმა რუ-
სეთან კავშირზე. ერეპლე მეორემ
თავისი სანუკვარი მიზანი ძლიერ გან-
ხორციელებულად ჩასთვალა და რა-
საკერძოელია. ყურად არ იორ მეზო-
ბელ სახელმწიფოთა მუქარა. გამდინგვარებული სპარსეთის შაჰი
აღა - მაკმად ხანი დიდი ლაშქარით
ქართლ-კახეთის შემოესია, აღორ თბი-
ლისი და გაანადგურა იგი 1795 წ.
ერეპლეს რუსეთისაგან არავითარი
დახმარება არ მიუღია! და თბილისი-
საგან დარჩა მხოლოდ ფერფლი და
ნანგრევები. მხოლოდ ამას შემდეგ
მიიღო ერეპლემ რუსული მცირე და-
ხმარება, რომლის შემწიობით მან და-
ამარჯვა განჯის ხანი, რომელსაც იგი
სპარსეთის „შაჰი წინამძლოლად
სოვლიდა. მეფე ერეპლე ხეიავდა,
რუსეთი თავის იოქმას არ ასრულე-
ბდა, ამიტომ ცნ თავისი მინისტრის
პირით რუსეთის იმპერატორს მოახ-
სენა: ასეგობს თუ არა 1783 წლის
ნეოშეკრულება? თუ არსებობს, მა-
შინ ერეპლემ უნდა მიიღოს დაპირე-
ბოლო თახმარება; თუ არ არსებობს,
მაშინ რუსეთის იმპერატორმა უარ, უნდა
სთქვას მცირელობის პრეტრი-
ზიაზუ. ეს ნოტა წარდგინა რუსეთის
იმპირატორს 1797 წლის 31 დეკემ-
ბერს ქართველ მინისტრ გარსევან
ჭავჭავაძის მიერ. მაგრამ ერეპლე,
მოხურებული და უაღრესად შეწუ-
ხდებოდა, მალე გარდაიკვალა, 11 ია-
ნვარს 1798 წ. თელავში და ტახტზე
ავიდა გორგი მეცამეტი (1798 —
1800).

ჰქონდა და აქეც თუ არა 1783 წლის
რუსეთ - ქართლ-კახეთის ხელშეკ-
რულებას საქართველოს მნიშვნე-
ლობა და უფლების ძალა? ეს საკი-
თხი ხშირად დაშეულა და გარჩეულა.
უკანასკნელად მას შეეხმ ფრანგი
იურისტი, პროფესორი სორბონისა,
ლე ფურ, რომელიც ამის შესახებ
სწროს

„ამ დებულებათაგან ის გამომდინა
რების, რომ ჩინჩ წინაშეა საერთა-
შორისო შეთანხმება ორ სუვერენულ

სახელმწიფოს შორის დადებული.
იგი აწესებს მათ შორის პროტექტო-
რატის წყობილებას, რომელიც განსა-
ზღვრულ უპირატესობას ანიჭებს
რუსეთს, სახელმწიფოს - პროტექ-
ტორს. ხოლო ეს უპირატესობა სრუ-
ლებით არ შედაბაცს საქართველოს,
სახელმწიფოებრივ ხსიათს; იგი სტო-
ვებს, თუმცა შესუსტებულად, ამ სა-
ხელმწიფოს საერთაშორისო პიროვ-
ნებასაც, რომელიც სდეგბა მხოლოდ
მფარველობის ქვეშ (იხ. ნიბილდ,
გევრი 26). მაგრამ 1783 წ. ხელშეკ-
რულება მეტია ვიდრე პროტექტო-
რატის ხელშეკრულება; ის ამავე
დროს არას კავშირისა და მეგობრო-
ბის ხელშეკრულება, რომელიც აწე-
სებს არბიტრაჟს იმ შემთხვევისთ-
ვის, თუ მხარეთა შორის რაიმე უთ-
ახებმოება ჩამოვარდა. ასეთი დებუ-
ლებანი საზოგადოდ შესაძლებელია
მიზოვო იმ სახელმწიფოთა შორის,
რომელნიც დამოუკიდებელი არიან
და სარგებლობენ თავისი სუვერენო-
ბით“. (იხილეთ ლური დე ფურ — ლა
უეორეი ე ლა დრუა ენტერნასიონალ
პარიზი, 1932. გვ. 9).

სწორედ ამ საერთაშორისო უფლე-
ბის მოსაზრებითა და საბუთით ხელ-
მძღვნელობდა ლონდონში დაარსე-
ბული „საქართველოს ხელშეკრულო-
ბის უფლებათა დამკიცელი კომიტე-
ტი“, როდესაც მან 1907 წლს ჰა-
ვის განიარღების კონფერენციას
მემორანდუმი წარუდგინა, რომელ-
შიც, სხვათა შორის, ნათქვამი იყო —

„და ჩვენ გვაქვს უფლება, ჩვენი უწ-
მინდესი მოვალეობა არის პირდაპირ

და საყველთაოდ, მთელი კულტუ-
რული მსოფლიოს წინაშე მოვახსე-
ნოთ რუსეთის ხელმწიფების — „ხელ-
მწიფიფიო! თქვენმა პაპის მამამ პატიო-
ნების ფიცი დასდგა საყველთაოდ
თავის მხრითა და თავის შთამომავ-
ლობისათვის, რომ შესარულებდა სა-
ქართველოსთან დადებულ ხელშეკ-
რულებას: ეცით პატიო პატიონე-
ბისა და ფიცის ხელმწიფისას, უბრძა-
ნეთ თქვენს მთავრობას, რომ ალასრუ-
ლოს საქართველოსთან დადებული
ხელშეკრულება. წინააღმდეგ შემთხ-
ვები თანახმად კულტურულ სახელ-
მწიფოთა ჩვეულებისა და საერთაშო-
რისო სამართლისა, საქართველო
თავისუფალი ხდება ხელშეკრულე-
ბის ვალობულიბათაგან, უფლება
ედოვა მას მსგავსად ნორვეგი-
ას, აღირჩიოს საკუთარი ეროვნულა
მთავრობა და წარგზავნოს თავისი
ელექტრი ყვილა სახელმწიფოს მთავ-
რობის წინაშე “ო... „საქართველოს

კანონიერი უფლება აქვს ასეთის სი-
ტყვით მიმართოს რუსეთის იმპერა-
ტორს, და კულტურული მსოფლიო
აღიარებს ჩვენს უფლებას, ხმას მო-
ილებს ჩვენს დასაცავადის იმპერა-
ტორი და ამა იყო მიმართოს მე-
ტროპორი და სამეფო გვარის ზოგი
წევრი რუსეთან კავშირის წინააღ-
მდეგი იყვნენ. ამას ზედ დაერთო მე-
მკვირობის შეცვლის საკითხი და
ქართლის მდგომარეობა გართულდა
რა აიწერა. ახალი მეფე, გორგი იყო
ხასიათით სუსტი, ფაზიკურად სნეუ-
ლი და ამ როტლ გთარებაში მმარ-
ტველობისათვის უსუსური. ამგვარი
მდგომარეობით რუსებმა ისარგებლებ
და დააჯერეს იგი ქართლ - კახეთის
რუსეთან შეერთებაზე ეზრუნა. ამ
მიზნით გიორგი მეფემ ქ. პეტერ-
ბურგს მაღლულად გააგზავნა ქართუ-
ლი წარმომადგენლობა (გარსევან ჭა-
ვავაძე, გორგი ავალიშვილი და
ელიაზარ ფალავანდიშვილი). ეს ამ-
ბავი დააჩარი კიდევ სპარსეთის შა-
ჰის ბაბა - ხანის მუქარამ, რომელიც
გორგი მეფეს იმით აშინიბდა, თუ
იგი რუსეთთან კავშირს არ გასწავა-
რებდა და სპარსულ ორიენტაციაზე
არ დატოვნდებოდა. მაგრამ მეოთის
პასუხი სპარსული წარმომადგენლო-
ბისაღმი ცყო მარტივი — მე ჩიმს
ხელმწიფოდ მხოლოდ რუსეთის იმ-
პერტორს გცნობო!

ქართლმა მიმართოს რუსეთის იმპერა-
ტორი, და კულტურული მსოფლიო
აღიარებს ჩვენს უფლებას, ხმას მო-
ილებს ჩვენს დასაცავადის იმპერა-
ტორი და ამა იყო იყო იყო მიმართოს მე-
ტროპორი და სამეფო გვარის ზოგი
წევრი 1783 წლის ხელშეკრულებამ უკავიყ
თილება და რისხვი გამოიწვია არ-
მარტო საქართველოს მტერთა შო-
რის, არამედ თვით ქართლ - კახეთ-
შიც. ართოული არისტოკრატის ერ-
თი ნაწილი და სამეფო გვარის ზოგი
წევრი რუსეთთან კავშირის წინააღ-
მდეგი იყვნენ. ამას ზედ დაერთო მე-
მკვირობის შეცვლის საკითხი და
ქართლის მდგომარეობა გართულდა

რა აიწერა. არ ასეთი გამოიწვია არ-
მარტო საქართველოს მტერთა შო-
რის, არამედ თვით ქართლ - კახეთ-
შიც. ართოული არისტოკრატის ერ-

თი ნაწილი და სამეფო გვარის ზოგი
წევრი რუსეთთან კავშირის წინააღ-
მდეგი იყვნენ. ამას ზედ დაერთო მე-
მკვირობის შეცვლის საკითხი და
ქართლის მდგომარეობა გართულდა

რა აიწერა. ახალი მეფე, გორგი იყო

ხასიათით სუსტი, ფაზიკურად სნეუ-

ლი და ამ როტლ გთარებაში მმარ-

ტველობისათვის უსუსური. ამგვარი

მდგომარეობით რუსებმა ისარგებლებ

და დააჯერეს იგი ქართლ - კახეთის

რუსეთთან შეერთებაზე ეზრუნა.

ამ მიზნით გიორგი მეფემ ქ. პეტერ-

ბურგს მაღლულად გააგზავნა ქართუ-

ლი წარმომადგენლობა (გარსევან ჭა-

ვაძე, გორგი ავალიშვილი და

ელიაზარ ფალავანდიშვილი). ეს ამ-
ბავი დააჩარი კიდევ სპარსეთის შა-
ჰის ბაბა - ხანის მუქარამ, რომელიც
გორგი მეფეს იმით აშინიბდა, თუ

იგი რუსეთთან კავშირის არ გასწავა-
რებდა და სპარსულ ორიენტაციაზე

არ დატოვნდებოდა. მაგრამ მეოთის

პასუხი სპარსული წარმომადგენლო-
ბისაღმი ცყო მარტივი — მე ჩიმს

ხელმწიფოდ მხოლოდ რუსეთის იმპერა-

ტორს გცნობო!

ქართლმა მიმართა მეტროპოლიტენი

მეტროპოლიტენი და სამეფო გვარის ზოგი

წევრი 1800 წ. ამ ნოტისა და საობო-
ვარი მუხლების თანახმა, გიორგი შე

მოტო თავისი ხალხით ითხოვთა

— 1. რუსეთის ქვემეტროდომობა

(პოდანნსტერი), პირდებოდა კუნი-

ანონის ასრულებას, რაც სამარ-

ტოპორიდომთ ეხებოდოდა და ალარე-

ბიდა იმპერატორის თავისი მეფედ

2. მაგრამ ამასთანავე ქართლ - კახ-

ეთის ტახტზე უნდა დარჩენილობი

მეფედ თვით გიორგი და მის შიმ-

და. მისი მემკვიდრეობი, რომელნიც

თავის სამეფოში იმედიდლენები მიხედვით, რომელნიც თავი

— იქმნებოდნენ გამოწვეულების გა-

ნანგრევების გამოწვეულების გა-

რალი კნორინგი გადააყენეს და მის
ნაცვლად გენერალი პავლე ციცაუ-
ნოვი დანიშნეს (1803 წ. 6 ოქტო-
გოლი), რომელმაც ჯერ კიდევ დარ-
ჩენილ ბაგრატიონთა გასახლება გა-
ნაგრძო, აჯანყებათა ჩაქრიბის მტკი-
ცედ მოეჭიდე და 13 მარტს ალექ-
სანდრე ბატონიშვილი დამარცხა.
ციცაუნოვი ბაქოსთან ლაგატიონ მო-
ჰკლეს და მის მაგიერ დაინიშნა გრა-
ფი გუდოვიჩი... აჯანყებები გაგრ-
ძელდა... ქვეყანა სისხლში ჩახჩვეს.

დასრულდა ბაგრატიონების! სამეფოთა ისტორია რუსეთის სამეცნიერო ტიტულს მიემატა სიტყვების — კარ გრუზინსკი, კარ იმპერატონსკი, გოსუდარ ივერსკია ი ქარტალინსკია ზემლი ი ვლადეტელნი ქინაზ აბხაზსკი, მინგრელსკი, გურიისკი

ასე დასრულდა მფარველობრსა და
შემწეობის ძიება და ნატკრა... —

საქართველოს შეერთება რესუსტის
მიერ არ იკნი ინგლისმა, საფრანგეთ-
მა, თურქეთმა და სპარსეთმა. მათ ამ
ძალადობის წინააღმდედ პროტესტი
განაცხადდა... ამაოდ...

ერეკლე მეორე, პატარა კახი (1721 — 1798)

30. 6መ%აძე

୬ ମାର୍ଗଦାରୀ

(«ՏՐՈՒՋՈՂՈ ԽԱՐԿՎԵՅՈ»)

ერეკლე მეფის მიერ რუსეთთან
1783 წ. დაცებულ ტრაქტატის ანა-
ლიზი და მისი კრიტიკული განხილ-
ვა ჩვენ სხვა და სხვა მონოგრაფიებ-
ში გვხვდება. მაგრამ ჩვენ არსად შე-
გვხვდებოთ აღნიშვნა ის საგანგებო
გარემოებათა, რამაც სრულიად ნე-
გატიურ მიღღომის შემდეგ, იმპერია
მაინც აიძულა ამ ტრაქტატზე ხელი
მოაწერა.

რუსეთს ერეკლე მეორეს პირობებ
ბი, რაიც 1783 წ. იმპერიამ თითქმი
უცვლელად მიიღო, 12 წლით ადრე
ოფიციალურად გადასცა საქართვე
ლოს დელეგაციაშ. მაგრამ დაწერი
ლებითი შესწავლის შემდეგ რუსეთ
მა ერეკლეს ეს პირობები სხულებით
მიუღებლად ჩასთვალუ და მასი დეს-
პანიძი თან გამოატრინა.

მართლა, იურიდიულად და რეა-
ლურად ერკელს პროექტი საქართ-
ველოს მეტ სარგებლობას ანიჭებდა
ვიდრე რუსეთს, რის გამო საცხებით
გასაგებად იმპერიის მიზ ამ პირობის
უარყოფა.

მაშ, რა გარემოებამ გამოიწვია

ეკატერინა მეორეს რუსეთის მიერ
მოულოდნელად პოზიციის შეკვლა
და დამზღვებაზე წასვლა. სხვანაირად
— რამ მაინცა ერეკლეს ეს დიპლო-
მატიური გამარჯვება—

ამ საკითხის გარევებას ჩვენს ლოტერატურაში ვერსად შევცვდით და ამან გაგვაძელინა ჩვენს ქვემომრე ნარკვევში დასახელებულ პრობლემი ზოგიერთი მომინტიბის აონიშვანა.

ბიზანტიის დაცემის შემდეგ ელი
ნურ და ევროპიულ კულტურას ნა-
ზიარები საქართველო ისევ უნდა თა-
ვის ძირებს დაკავშირებოდა. ომრი
სავლური დესპოტიები ისმალეთ-
სპასერთისა შის სულს არ ენათესავე-
ბოდა და ქრისტიანულმა საქართვე-
ლომ უსწორობ ბრძოლათა წარმოე-
ბას მიჰყო ხელი სამეფოსა და ქარ-
თულ რაობის გადასარჩენად; მაგრა
ძლიერი გამოდგა მაკაღიანური ტა-
ლოა და პატარა ნავი ქართულ სა-
ხელმწიფოსა მრავალჯერ დაეჩარ-
ცხა ფანატიზმის აძართულ კედლებს

მრავალ ბრძოლათაგან თითქ
მის გაუკაცრიელებული, დალლილ
და ფინანსიურად და ეკონომიურად

დაუძლურებული სამეცო იწყება
ახალ გზათა ძიებას. საქართველოს
სიკონკლე უნდა, მას სწყურია ეკრო-
პის მზის ქვეშ ნათელი აღგილი და
საოი კულტურის ჰავა.

დაუძლურებული, სამეფოებად და
სამთავროებად დაყოფილი ქვეყანა,
მაინც აგროვებს ვიტალურ ძალებს
და, რაკი სხვა გზა პორტამ მოუჭრა,
ჩრდილოეთით აპირებს ევროპას, და-
სწვდეს. ძნელი და გრძელია ქ' გზა,
ფრიად ვიწრო და ვარტილებით სა-
ვსე, მაგრამ სხვა რომ არ ვაჩნია?
და პატარა ერი იწყებს დიდ სახელ-
მწიფოსთან კავშირის ძებას. ეს თა-
ვისთავად უკვე სახიფათო ნაბიჯება,
მაგრამ ამ დიდ ერს ერთი რამ აქვს
მასთან საერთო — ქრისტიანობა — და
მისი სიყვარულით ცდილობს ის გა-
ადნოს დიდი ყინული ჩრდილოეთი-
სა...

Ճշր կուղաց բաեցուս մեցյ (1587) ալղիմանդր մեռում Ըստ ամ զնի-
ծուս սցենա հայտուան. ուս Եղլացի պա-
լուց անց և այսուհետք ոչին քոնքուա
մուսկոց ու գումարուան առաջընթաց

ბიც, გურიელები და დადიანები შეეცანენ რუსეთთან ხელშეკრულების დაცებას; ამ გზას მიჰყვებოდნენ თემურაზ პირველი, არჩილ მეფე, იმერთა მეფე ალექსანდრე მესამე და სხვანი.

არა ნაკლებ ინტერესს იქნადა მოსკოვი საქართველოსთან შტკიცა ურთიერთობის დასაჭერად. რუსეთის ელჩებს ჩვენ ჯერ კიდევ 1589 წ ვეკდებით კახეთის კარზე ზევნიგოროდსკის მეთაურობით. 1651 წ. ქუთაისში ალექსანდრე მესამეს გამოისახები ტოლოჩანოვი, ივლევი და სხვ.

მაგრამ რუსეთმა თვის პოლიტიკის საქართველოსადმი უფრო გარკვეული ხაზი პეტრე დიდის დრო. მისცა.

რაც მაშინ მოხდა, ეს თათქმის მთელი საუკუნის მანძილზე მეორდებოდა და ამ 150 წლის წინ ეს „ცდები“ საქართველოსთვის უზიდესადრამატიზმით დამთვარდა. გახტანგ მეექვსეს დროს საქართველო უპირობოდ მიენდობა პეტრე დიდის რუსეთს და სპარსეთის ასაღავმად დიდალის ჯარით გამოდის. პეტრე დიდი მას პირდება „იქნოს მეფეთ ყველა ამიერკავკასიის ქრიტიანული ქვეყნებისა“... (იხ. პრ. კაგარელი — „ურთიერთობა რუსეთისა კავკასიონთან“ მე-16 — 18 საუკ.“, გვ. 30).

1722 წ. 6 სექტემბერს პეტრემ მიიღო ცნობა, რომ ვახტანგ მეფე 30.000 ჯარით მტკვრის ნაპირას იდგა და ელოდებოდა რუს ჯარებან შეერთებას (იხ. ბუტკოვი, ქრინიკები, 3, გვ. 15), მაგრამ ტყვიალა დამდებოდა ქართლის მეფე „მოკავშირე“ იმპერატორის ცნობას ამ შეერთებისათვის. პეტრე მოულოდნელად საომარ მოქმედებას სწყვეტს, ჯარით რუსეთისაკენ ბრუნდება და ვახტანგ მეფეს მტერს პირში აძლევს.

მაღლ რუსეთის სპარსეთ - იმა ლეთთან მოლაპარაკებას მართავს და 12 ივლისს 1724 წ. კონსტანტინოპოლში დაიდება ცნობილი ტრაქტატი სპარსეთის შესახებ. ამ ხელშეკრულების ძალით რუსეთს ეთმობა კასპიის სანაპროები, ხოლო პორტუ, ექლევა საქართველო, ერევნის, ყაზვინის და თავრიზის პროვინციები (ბუტკოვი — „მასალები“, 3, გვ. 24).

ამ გამცემლობის შემდეგ ვახტანგ მეფეს არა დარჩა რა, თუ არა თხოვნა რუსეთში „თავშესაფარის ძიებისა“.

X

ეს პოლიტიკა — ხან სპარსეთის და ხან ოსმალეთის წინაამდევ საქართვე-

ლოს ძალების გამოყენების — რუსეთმა ეკატერინეს დროს უფრო შეტრი გულმრდებით გააგრძელა და ისე, რომ არც ერთხელ რაიმე გარკვეული პირობა პატარა, მაგრამ რაინდ „მოკავშირეს“, არ აღირსა.

1768 წ. გამოცხადდა ომი პორტათან. ეკატერინამ საჭიროდ დაინახა ერეკლე შეფისათვის და სოლომონ დიდისათვის დახმარებისათვის მიემართა. ამასთან ერთად რუსეთმა სლოვინურ საქრისტიან ქვეყნებსაც მოუწოდა, მაგრამ მას არავინ დახმარებია. ერეკლე და სოლომონ მეფე კი სწრაფლ დაირაზმენ იმალეთის საწინააღმდეგოდ. ამით გახარებული იმპერატრიცა რუსიანებეს აცნობებდა: ერეკლე გამოვიდა 30.000 მხედრობით და სოლომონი ეი 20.000-თო. (იხ. კაგარელის „სწორებია. გვ. 41). დაპირებისამებრ რუსეთს ქართველ მეფეებისათვის საკმარისი ჯარები და იარალი უნდა მიეშველებინა. და აი, ამ ჯარების უფროსად რუსეთმა გაძეებული ავანტურისტი, ტოტლებენი დანიშნა. მაიმის სუნი ეცა და ამნისტია თხოვა... ამაზე ეკატერინა სწერდა პანინს: „ტოტლებენმა რუსეთში დაბრუნების ნებართვა მთხოვთ ან პიპობით, რომ ან თავი მოქსერა, ან კიმიბირში გადავასხლოვო...“ (იქვე, გვ. 40). ბოლოს ტოტლებენს თავი არ მოსჭრეს, ის არც კამბირში გადაასხლეს, მაგრამ ლირსად სკვენეს ორ ყველაზე დიდ მეფეთ მოკავშირეთ წარმოეგზავნათ... რაც ამას მოჰყვა — ცნობილია. საქართველო აქაც რაინდულად უპირობოდ იბრძოდა რუსეთის განგრცობისათვის; სამაგიეროდ ასპინძის მოის წან რუსის ჯარმა მოულოდნელად ერეკლი მარტო დასტოვა — პირისპირ უამ რავს ისმალთა ჯარისა; ერეკლე მეფეებ მაინც სასახელოდ მოაგო ეს იმი...

ტოტლებენზე კი პეტერბურგიდან საიდუმლო ინსტრუქცია მოვიდა — თუ შეატყოთ, რომ ერეკლესთან პრძოლაში ტოტლებენი იმარჯვებს და ქართველთ რუსეთის ერთგულებაზე აფიცებს, ნურას დაუშლითოთ.

ამრიგად, რუსეთს სწადდა — საქართველოს ძალები მტრის საწინააღმდეგოდ გამოეყენებინა და აან მისი სამეფოც „შემთხვევით“ ხელთ ეგდო. მაგრამ მათ დაავიწყდათ, რომ საქმე ერეკლესთან ჰქონდათ და თავსედი ტოტლებენი ახალ ავანტურას გადაჲყა.

X

მაგრამ ყველაზე უფრო მძიმედ და მოულოდნელად ეკატერინას რუსეთმა ქართლ - კახეთისა და ამერეთის სამეფოთ მხედვილი ჩასცა 10 ივლისს 1774 წ. ქუჩუკ - ქაინარჯის ზავის შეგვრით.

ამ ზავით რუსეთმა პორტას ყირიმზე ხელი ააღებინა, ხოლო ქერჩი, ენიკალე და აზოვი თვით შემოიმტკიცა. ერეკლეს იმედები სამცხე - სათაბაგოს დაბრუნებაზე (ამ ომშა ქონაწილებისათვის) ზავის დროს რუსეთს ერთბაშად გადაავიწყდა სოლომონ მეფეს, დახმარებისათვის, ხომ უფრო საშინელი ბორკილი დაადგეს: რუსეთმა პორტას დაუთომ ბალდათოს, ქუთაისის, შორაპნისა და სხვა ციხების თურქეთმა მათი გადაცემს მოითხოვა, მაგრამ სოლომონმა არ დაანება. გაყიდულმა იმერეთმა თვისთ თავი ბრძოლით დაიკავა და ქუჩუკ - ქაინარჯის ზავი უარყო.

ასმელელთან ზავის შეკვრის შემდეგ ეკატერინამ ერეკლესთან „საკავშირი ხელშეკრულებაზე“ მოლაპარაკების გაგრძელება უსაჭიროვოდ სკეო და იმავე წლის დამლევს ერეკლეს დელეგაცია პეტერბურგიდან უკან გამოისტუმრა. ეხლა რუსეთს კავკასიის საქრისტიანო მოკავშირენა აღარ სჭიროდა და ერეკლე ჟყვირი ცეკვილა ცდილობდა ახალ გეგმების წარდგენით პეტერბურგის აგულიანებას.

ლენ. მედემის ახალ ლაშქრობის დროს (დარბაზიდის საწინააღმდეგოდ) ერეკლემ კვლავ მიმართა მას და სთხოვა: მიახლებოდა საქართველოს საზღვრებს, სადაც ქართლ - კახეთის ჯარები მეზობელ მაჰმადინურ ერთეულთ დაიპყრობდენ და რუსეთის ერთგულებად მოაცემდნენ.

ეს იყო ერთის წლის შემდევ ქუჩუკ - ქაინარჯის ზავისა. ეკატერინა ცივი უარით შეხვდა ამ წინადებას და ლენ. მედემს რაიმე ურთი ერთობის დაჭრია ერეკლესთან აუკრძალა (იხ. რესკრიპტი ეკატერინას 28 ივლისიდან 1775 წ. „შასალები“, 2. გვ. 26). ეკატერინა ჯააფრ რებული იყო იმს გამო, რომ „ერეკლე ეხლაც ისე, როგორც მუდა ეძიებს საშუალებას რუსეთის გამოყენებით თვის საკუთარ ძალა - უფლების განვითარებას ემახუროს; ეს რამდენიმედ უკვე დამტკიცება ჩვენი ჯარების ყოფნის დროს საქართველოშიო...“ ამიტომ რუსის ჯარის უფროს სარელის მეფე გადაეცემა ასამ აურა დაუბრუნდება, მიუგოს, რომ ეს (შეერთება რუსეთის გამოსამართლებრივი მინისტრის აურა დაუბრუნდება)

ბთან) ყოვლად შეუძლებელია თუ მეფეს სურს, შეუძლია საკუთარის ძალებით მოახდინოს ახალი და პურობანი და შემომტკიცებანი” (იქვე, გვ. 26). და ყოველივე ეს ხდება ერთის წლის შემდევ იმისა, რაც რუსების „ახალი დაპყრობანი და შემომტკიცებანი“ მოახდინა ერკლეს და სოლომონ პირველის დამარცხით. ფაქტები აშკარად მეტყველებენ... მეფე გრძნობდა, რომ რუსეთი მომავალშიაც ამ პოლიტიკას არ შესცელიდა და პატარა საქართველო ჩრდილოეთიდან რეალურ დამარცხას მანამ არ მიიღებდა, ვიდრე თვის სუვერენულ უფლებებს არ დასთმობდა და რუსეთის უბრალო პროვინციად არ გადაიჭირდა. მაგრამ საქართველოს მრავალ საუკუნეთა მანძალზე ამისთვის არ დაუღვრია სისხლი; და ერექტეს მრავალი ომები მისთვის არ გადახდია, რომ სამეფოზე ხელი იქნო და საქართველოს უძველესი სახელმწიფო სხვისთვის დაეთმო.

X

მეტად ძირიად დაუჯდა საქართველოს ახალი ცდები ევროპის სახელმწიფოებთან და დასვლეთის კულტურასთან დაახლოებისა. ფანატიკური აღმოსავლეთი კავკასიაში თავის პოზიციებს არ სთმობდა.. მან იკიდა, რომ დიდი რუსეთის ექვანისის ისლამიზმი ველარ შეაჩერებდა, კავკასის ბალკანეთი მოჰყვებოდა და პორტას დარდახელის გასაღებაც ხელიდან გამოგლეჯდა. მაგრამ ისმალეთ - სპარსეთზე არა ნაკლებ დანიშად და რეალურად ამ საკითხს ერკლე უცხერდა: და რუსეთის ძალის შეფასებამ, შორეულ პერსებეტივის დანხვამ ის გარკვეულად და ურყევად რუსულ ორიენტაციაზე დააყენა. ამიტომ ვერც ტროლებენის დალატმა 1770 წ., ვერც ზაალ ორბელიანის შეთქმულებამ 1776 წ. ერკლეს წინააღმდეგ, რის სულის ჩამდგმელი რუსეთის სამხედრო რეზიდენტი იყო; ვერც ბუნაშვის ჯარების უკან გაწევებამ 1787 წ. (ტრატიატის დადების შემდეგ), ვერც აღმარცხენა ბაქარის ძის შეთქმულებებმა, რასაც რუსეთი ერკლეს დასუსტების მიზნით ხელს უწყობდა, ვერც თვით აღა მაპმარ ხანთან იმის წინ რუსეთის „მდუმარებამ“ და ლალატმა მეფეს ერთხელ აღიბული გზა ვერ შეაცვლევნება.

მთელი ჯაჭვი ამ წალატთა, რაიც დიდმა იმპერიამ პატარა საქართველოს სტრატეგიულ მაღლობების აღვილად ხელში ჩასაგდებად მოაწყო.

კალტე და სერიოზულ შესწავლის საგანს წარმოადგენს; ეს შესწავლა დაგვანახვებს, რომ რუსეთი არა დროს არა ჰქონდა მიზნად, საქართველო, როგორც სუვერენი, მოკავშირედ გაეხადა და როგორც თავის თანამორჩოთან, ურთიერთობა დაეჭირა.

ჯერ კიდევ 1587 წ. დაწყებული ცდები ამ გვემბს ისახავდენ, თუმცა საამისოდ მაშინდელ რუსეთს არც მილიტარული და არც ეკონომიური ძალები არ გააჩნდა, კულტურულს რომ თავი გავანებოთ. რუსეთი მაინც დიდ დამარცხათა თამასუქებს აძლევდა ქართლ - კახეთის და იმერეთის მეფეებს და სამაგიოროდ „მორჩილების“, „რუსეთის უზენაესობის“ და „ქვეშერდომობის“ გამოკვადებას მოითხოვდა მათგან. საქართველოს მეფეებიც, მაკმადიან სახელმწიფოთაგან აოხრებულ - შევიწროებულნი, ამ „აღთქმებს“ ადვილად უცხადებდენ რუსეთის რწმუნებულთ და რუსულ - ქართულ ხატებზე ფიცი მოსკოვსა და საქართველოში გამზირებული ამბავი შეიქმნა... ქართველი მეფეები საქართველოს სუვერენობისათვის ამ „დამოკიდებულებაში“ არავითარ ხიფათს არ ხედავდენ რუსეთი შორს იყო და არც საშალება ჰქონდა საქართველო მოხილვის ამისთვის საქართველო საჭირო გამხდარიყო და, რადაც არ უნდა დაჯდომოდა, ის უნდა უგერითებინა ამით აისწება ის წყება ღლატთა, რაც რუსეთმა ერკლეს ხანში ტოტლებნ, ბაკუნინ, ბურნაშოვების დროს ჩაიდან. საქართველო რომ ძველ პირობებში და ძველ მეფეთა ხელში ყოფილიყო, ამ ღალატის და მტრის ახაბარად მიტოვები, მსევერბლი გახდებოდა. ეს კაროდა მის წასკეცებად და პეტერბურგის მიზანთა მისაღწევად. მაგრამ მეფორმეტე საუკუნის საქართველო ის იყო, რაიც მეფეებს შემცირებული - მეჩვიდეტე საუკუნისა. საბეღნიეროდ ეხლა მას ბრძენი და მხნე მესახი დაბატრონებიდა და ერკლეს თავი დამკლავი ხერხემალს უმაგრებდა სამეფოს. ეხლა ქართლ-კახეთი მაინც გაერთიანებული იყო და იმერეთიც მისი მარჯვენა ხელი გამხდარიყო. სოლომონ დიდი და სოლომონ მეორე უფრო მეტ ძალას და სიმტკიცეს აძლევდნ ერკლეს წადილს და რუსეთი ასე აღვილად ველარ ახერხებდა ძველ შზაკერულ გეგმის განხორციელებას. აი, ამიტომ მოუხდა რუსეთი თავისი პროგრამის გადასინჯვე; ერთის დაკვრით საქართველოს დამორჩილებაზე ფიქრიც აღარ შეიძლებოდა..

რუსეთის მოდერნულ სამხედრო ტექნიკით შექურვილი, მტკიცებულ მიიწევდა. რუსეთის პოლიტიკა საქართველოსადმი იგუვე დაზიან, რაც იყო მეთექვმეტე საუკუნეში; პატარა სამეფოს აღვილად და მისი სრულ ინკორპორაცია ამიტომ ყოველგვარი “შეთანხმება“ - „ხელშეკრულება“ მხოლოდ ახალ პოზიციათა დასაჭერად უნდა დაედო რუსეთს საქართველოსთვის, იმ მიზნით, რომ უფრო დასუსტებული შევყანა მწვავე მომენტში საკუთარ ძალთა ახაბარად მიეტყვებინა სპარსეთ - ისმალთა პირის - პირ. რუსეთი ამით ლამობდა ეს პატარა, მაგრამ გაუტეხელი ერი სუვერენობის დაომობაზე აღვილად წაეყვანა.

როგორც ვსოდებით, საიმპერიო რუსეთის ახალი ძალები ამ მხრივ რეალურ საფრთხეს წარმოადგენით საქართველოსათვის; წინანდელ მეფეთა მიერ ხატებზე მთხვევით „ქვეშეგრდომიბის“ ოღარება ეხლა უბრალო დეკლარაცია არ იყო. რუსეთი დიდი იყო და ახლო იდგა, აღჭურვილი მაღალ სამხედრო ტექნიკით და „რელულებით“... მისთვის საქართველო საჭირო გამხდარიყო და, რადაც არ უნდა დაჯდომოდა, ის უნდა უგერითებინა ამით აისწება ის წყება ღლატთა, რაც რუსეთმა ერკლეს ხანში ტოტლებნ, ბაკუნინ, ბურნაშოვების დროს ჩაიდან. საქართველო რუსეთის ძველ პირობებში და ძველ მეფეთა ხელში ყოფილიყო, ამ ღალატის და მტრის ახაბარად მიტოვები, მსევერბლი გახდებოდა. ეს კაროდა მის წასკეცებად და პეტერბურგის მიზანთა მისაღწევად. მაგრამ მეფორმეტე საუკუნის საქართველო ის იყო, რაიც მეფეებს შემცირებული - მეჩვიდეტე საუკუნისა. საბეღნიეროდ ეხლა მას ბრძენი და მხნე მესახი დაბატრონებიდა და ერკლეს თავი დამკლავი ხერხემალს უმაგრებდა სამეფოს. ეხლა ქართლ-კახეთი მაინც გაერთიანებული იყო და იმერეთიც მისი მარჯვენა ხელი გამხდარიყო. სოლომონ დიდი და სოლომონ მეორე უფრო მეტ ძალას და სიმტკიცეს აძლევდნ ერკლეს წადილს და რუსეთი ასე აღვილად ველარ ახერხებდა ძველ შზაკერულ გეგმის განხორციელებას. აი, ამიტომ მოუხდა რუსეთი თავისი პროგრამის გადასინჯვე; ერთის დაკვრით საქართველოს დამორჩილებაზე ფიქრიც აღარ შეიძლებოდა..

ჩვენ ვხედავთ, რომ ერკლეს გზა ახალი არ იყო, მაგრამ ეკატერინა მეორესი და პავლე პირველის რუსეთი კი სულ ხევა იყო, ვიდრე მოსკოვის „ცარების“ - ს რუსეთი.

პეტრე დიდი შემდევ რუსეთი პეტრობურგის იმპერიალისტურ ხანაში იწყებდა; ის ჩრდილოეთით და სამხრეთით ზღვებისა და ახალ სავა-

ლი გახდა 1783 წ. ტრაქტატზე ხელი მოეწერა და საქართველოს სუვერენიტეტი საკეციოდ ელიაზებინა. მაგრამ, და ესაა მთავარი, იყო ერთი გამომღებაც; რამაც რუსეთიან ხელშეკრულება დააჩქარა: ერეკლემ რუსეთის ასაგულიანებლად განგებდა. პლომბატიური ნაბიჯი გადასდგა და მოულოდნელად დასაცლეთით იბრუნა პირი.

როგორც ვიცით, ჯერ კიდევ 1771 წ. ერეკლემ საგანგებო დესპანები გა-
ზავნა თვისის ძის ლევანის და ან-
ტონ კათალიკოსის მეთაურობით, რომელთაც პეტერბურგს ტრაქტი-
ტის პროექტი წარუდგინეს, (30 დე-
კემბერს 1771 წ.) ერეკლე მეფის მიერ
შედგენილი. ეს პროექტი, რომელიც საქართველოს და მის ტატეს დართო
სუვერენულ უფლებებს უტოვებდა,
რუსთა, ვით მოკავშირეს, აკასრებ
და 4.000 ჯარისკაცს გამოგზავნა! სათანადო საჭურველით; ეს ჯარი,
სხვათა შორის, მეფეს სამცხე — საა-
თაბაგოს დაბრუნება — შემომტკიცე-
ბაში უნდა დახმარებოდა. ეს პრო-
ექტი იმ ხანად რუსეთმა უარჲყო....
მისთვის პატარა საქართველოს სრულ
უფლებით მოკავშირედ ცნობა მაშინ
როგორც ვიცით, მიუღებელი იყო...
ერეკლეს საქართველო ისევ სუვერე-
ნულ ნოტებით მეტყველებდა, რაც იმპერიის გეზს არ შეეფერებოდა. ქუ-
ჩქ - ქანარჯიის ზავის შემდეგ, ეკატერინამ ერეკლეს დესპანები —
კათალიკოსი ანტონი და ბატონიშვი-
ლი ლევანი უკან გამოაბრუნა. პრო-
ექტმა მიიძინა და ერეკლეს კდებ-
შემდეგ წლებშიაც უშედეგოდ და-
მთავრდებ. მაგრამ ერეკლეს დიდი
ხნით ცდა აღარ შეეძლო, საურთხო
სპარსეთი - ოსმალეთისა იზრდებოდა
და ბრძნება მეტყველებით დიპლომატურ
დივერსია მოახდინა: 1782 წ. მან მი-
მართა: ცენტ იმპერატორს, საფრან-
გეთის მეფეს, ნეპოლიონს, ვენეციის,
და სარდინიის მთავრობებს. მეფე მათ
სხვა და სხვა პრივილეგიების ლათომ-
ბას პირდებოდა, თუ ესენი საქართ-
ველოს ჯარით და სესხით დაეხმარე-
ბოდენ სპარსეთის და ოსმალეთის
საწინააღმდეგოდ. (იხ. ერეკლეს რა-
მოტა რომის იმპერატორ ისებაბის-
დომი, 18 — 10—1782 წ. იტალიურ
ენაზე: „ორამოტიბი“. 1. ავ. 13).

ყველა ამ მიმართვებში მეცნ იხ-
სენიებს ეყატერინა მეორეს „დახმა-
რებას“, განსაკუთრებით პორტასთან
ომის დროს (რომელიც ქუჩუქ - კაი-
ნაჯის ზავით დამთავრდა 1774 წ.
საჭართვილოსათვის სროლიად ნია-

ტიურად, და გამოსთქვამს შეს, რომ
რუსეთის ასეთი დახმარება ვერ
უშეველის სამეფოს მძიმე მდგომარე-
ობას, რომ ამრიგად მეცნე ვერ შეს-
ლებს სამცხე - საათაბაგოს შემოერ-
თებას და რომ სასწრაფოდ საჭირო
უფრო დიდი და ორალური დახმარე-
ბა ეგრძობის კათოლიკურ ქაფენებისა.

შეფეხ ერებლე იმედს გამოსულეამს,
რომ ის შესძლებს შექმნას რეგულია
რული ჯარი, ევროპიულ ჯართა წე-
სზე გაწროთვნილ - შექურვილი; რომ
ეს ჯარი მუდაშ გვერდით ამოუდეგ-
ბა ევროპის ჯარებს, რომლებიც სპა
რსეთ-ოსმალეთის წინააღმდეგ საო-
მარ კომპანიას აწარმოებენ. (იქვე,
იხ. ისტორულკუიები, ევროპაში წარმ
ზავნილი, 18—10—1782 წ., გვ. 15
— 16).

სწორედ ერთი თვის შემდგომ
მეცნე ამ ლრამოტების და ინსტრუქტ-
ციების პირს თავად გ. პოტერქინს
აჭვდის და ატყობინებს თვის მაღლო-
ბას ოუკთის კარისადმი აქამდე გა-
წეულ დახმარებათათვის; თან აუწ-
ყებს, რომ ეს „დახმარება“ საქართ-
ველოსთვის საქმაო არ აღმოჩნდა დ.
ძეცე იძულებული შეიქმნა მიემართ
რომის იმპერატორისათვის, რადგან
თვითონაც კარგად უწყის იმპერატ-

ქმე ხალხის სასარგებლოდ ჭრიაც
ხიდაგზედ დაგამყაროთ, ძიგვართეთ
ჩვენ ეცროპის სახელმწიფობს“—ო...
(იხ. „ღრამოტები“ ა. ცაგარელისა, ტ.
1. ა. 23. 27).

დასთან დაახლოება პეტერბურგის ს
ნივათოდ მიაჩნდა: ამით რუსეთს მო-
ნაცოლური მდგომარეობა კავკასიის
ტრატეგიულ ხაზზე არსებითად ერ-
ყოდა. საჭირო შეიქმნა ერკელების აუ-
სეთზე გაცრუებულ იმუტების სელ-
ხალი განცხველება; პოტიომების
ებრძანა სასწრაფო ზომების მიღება
და მეფისათვის „შთაგონება“, რომ
რუსეთს ეხლა ტრაქტატის დადება
აქტუალურად მიაჩნია. პოტიომები
მ მისისათვის გამოიყენა დრ. იაკობ
რაინეგგის, რომელიც 1778 წლიდან
ვიდრე 1781 წლამდე ერკელე მეფის
კარზე ტრიალებდა და სამეფო სახ-
ლოთან დაახლოებული იყო. ეხლა ის
პოტიოშეინთან იძყოფებოდა; მან ამ
კრიტიკულ მომენტში რაინეგგი
სასწრაფოდ აფრინა ერექციესთან
„შთასაგონებლად, რუსეთთან ტრა-
ქტატის დასადებად“.. დრ. რაინეგგ-
სი დიდის დიაპლომატიურის მისით
თბილის დაბრუნდა (იხ. ბუტკოვი-
ნაშ. 2. გვ. 118; აგრეთვე ოვეთ დრ.
რაინეგგის წიგბი: „ალგემაინე ბეშ-
რა აბოხა თოლ აუ აზრი“).

საგონებელში ჩავარდნილი რუსეთი
ამითაც არ დაკმაყოფილდა. მან იკო
და ერკელეს ურთი - ერთობა იმერე-
თის მეფესთან; შესაძლო იყო დასაც
ლეთ საქართველოსაც წაებარა ქაოთლ
კახეთის მაგალითისათვის ეხლა, სო-
ლომონ პირველსაც საბაბი ეძლეოდა
რუსეთისათვის გვერდი აეხვია და
პირდაპირ ეპრობასთან ეძია კავშირი
რუსეთზე და მის ქრისტიანობაზე მი-
ნდობა ხომ ასე ძვირად დაუჯდა სა-
ლომონ მეფეს — ქუჩუქ-ქანაჯი-
ის ზავით ეკატერინამ ერთგული მო-
კავშირე მტერს დაუთმო და მისი ცი-
ხე-ქალაქები პორტსა საკუთრებად
იცნო. ეს მწარე გაკვეთილი მეფე
და იმერეთს აროდეს დაავიწყდებო-
და და თუ სხვა, ახალი მოკავშირ,
გამოჩენდებოდა ეგრობის გზაზე, იმე-
რეთიც მას მიენდობოდა. ეხლა ერეკ-
ლეს ნაბიჯი მასაც. წააქეზებდა
ამიტომ პეტერბურგი, რომელიც წი-
ნად იმერეთის „მფარველობას“ გა-
უბოდა და პორტსათან გართულე-
ბას ერიდებოდა, ეხლა იმერეთის მე-
ფის გულის მოსაგებად დიპლომატი-
ურ (კასპ ახორნს).

იქნებ ერეკლესთან ერთად სოლო
მონ დიდძაც იხებოს და კვლავ აღძ-
რას საკითხი რუსეთის შეფარველო-
ბის ქვეშ შესვლაზეო... ამ მიზნით
იმპერიას იგზავნება, ვითომდა მეფის
პირად მკურნალად, პეტერბურგის სა-
სახლიდან ექიმი ნიკოლოზ ფონ -
ვიტერნბერგი. ეს დღსაბანი მართლაც

ეახლა იმერეთის მეფეს და დარჩა სასახლეში, როგორც ექიმი, ხოლო ნამდვილად კი მას იგივე მისა ჰქონდა დაკისრებული, რაც რაინეგგს... (იხ. ბუტკოვი, 2. გვ. 118).

ამავე დროს პეტერბურგმა სოლომონ დიდის გულის მოსაგებად მას წმინდა ანდრიას ორდენი წარმოუგზავნა.

ამნაირად ერეკლეს მოხერხებული დივერსია სრულის გამარჯვებით დაგვირგვინდა და პეტერბურგი, შემცირებილი ევროპის სახელმწიფობათან მეფის დახლოების შიშით, ყოველ დათმობებზე მიღის; ის თვის ხელში იღებს საქართველოსთან ტრაქტატი, დადგების ინიციტიგას.

იმპერატორიცა ეკატერინას და მანისტრ ბეზბოროდკოს ინსტრუქცია. პოტიომეტინისადმი სრულიად ამჟღავნებს ამ შიშს და ცდილობს ეხლავ სასწრავო ზომების მიღებას, რათა ყოველგვარი კავშირი ერეკლესი და სავლეთთან გასწყვიტოს.

ის, აქ პირველად მისდის ბრძანება პოტიომეტის, რომელსაც ევალება ერეკლესთან სასწრავოდ ხელშეკრულების დადგება, რათა მან, (თანახმად ეკატერინა მეორის ბრძანებისა) საქართველოს მეფე ჩასთვალოს „არა ქვეშვრდომად“ რუსეთისა, არამედ „მოკავშირედ“, და რომ ამ „მოკავშირის“ მფარველობას ჰკისრულობს რუსეთის იმპერია იხ. მუხ. 1 უმაღლესი ინსტრუქციისა, რის საუზრუნველობა რუსეთის და რუსეთის საქართველოს ხელშეკრულება; ეს 22 დეკემბრის 1782 წლის ინსტრუქცია ითხოვს ფულადი დახმარების აღთქმას ერეკლესთვის, საქართველოს გადასახადთაგან განთავსუფლებას და სხვა. მესამე მუხლი, რაიც ამ უამაღ ჩვენთვის უფრო საინტერესოა, აღნიშნავს, რომ „უარყოფილ იქმნას ყოველგვარი ნაცნობობა – დახლოება ერეკლესი რომის იმპერატორთან და დანარჩენ საქრისტიანო ქვეყნებთან და ეუწყოს ერეკლეს, რომ ევროპის ამ სახელმწიფოებს უფლება არა აქვთ რუსეთის მეზობელ აზიურ სახელმწიფოების საქმებში ჩარჩვისა და სხვა. (იქვე). ამავე დროს საქართველოს ეხლავ ეგზავნება დასახმარებლად ორი ბათალიონი ქვეითი ჯარ და ოთხი ზარბაზანი...

ამრიგად, ჩვენ კხედავთ, რომ ერეკლემ მიაღწია არა მეტა ჯარით დახმარებას, არამედ საქართველო, აღიარებულ იქმნა სრულ – უფლებან სუვერენულ მოპირდაპირედ და ამ საფუძველზე დაიდო 1783 წ. ხელშე-

საქართველოს ილჩი რუსეთში
გარსევან ჭავჭავაძე
 (1757 — 1811)

ეხლა რუსეთის მიერ დაკმაყოფილი იქმნა.

ამ ნოტაში მეფე სწვრდა, რომ „სამალეთთან ომის შემთხვევაში საქართველოს უნდა დაუბრუნონ ილქები ახალციხისა და ყარსისა, რომელიც წინად ჩვენს სამშობლო იქუთვნოდნენ“... ხოლო თუ სამარსეთთან ომი ატყდლოდა უნდა ყაველი ლონე მიეღო რუსეთს ხელის ლა დაეპყრო საქართველოსათვის ის ადგილები, რომლებიც ძელიად მა ეკუთვნოდნენ და რომლებზედაც ეხლა ლეკები მოსახლეობენ. (იხილ. „ლრამოტიბი“, 2. გვ. 26).

ასე დამთავრდა იმ უამაღ ერეკლეს ცდა... მან გაიმარჯვა პილიტიკურად, რუსეთს უპირობოდ დარიალი არ გაულო, მაგრამ თვით რუსეთი ამოჩნდა უპირობო და საერთო შორის ყველა ნორმების დარღვევით მან სუსტი მოპირაპირე ძალით დასკარებით განაკუთრებულის ნოტით პეტერბურგის კარს 21—12—1782 წ. თუშე ეხლა მეფე აშკარად ხედავდა რუსეთის დაინტერესებას და სიჩქარეს ტრაქტატისათვის. მან ეს კარგად გამოიყენა და მოითხოვა: — რათა სამცხე-საათაბაგოს საქართველოსათვევის დაბრუნება (ომით, ან საზაფო პირობებით) რუსეთს განსაკუთრებულის აქტით კვლავ ელიარებინა. იმპერია იძულებული გახდა „საქართვიული არტიკულები“. დაემატებინა ტრაქტატისათვის. მეფემ აქცი გაიმარჯვა და მისი სანუკვარი ოცნება

აკაცი ჭავჭავაძე

საქართველოს სახელმწიფოს გაუქმების შემდეგ, ჩაიც რუსეთმა 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტის გამოქადგით, მოტყუილებით და ვერაგობით მოახდინა, ქართველი ბატონიშვილები და მთელი მოწინავე საზოგადოება გაერთიანდა.

თუ წინად ერთი ნაწილი დავით ბატონიშვილის და მეორე იულონის ირგვლივ თავს იყრიდნენ, მათ მეფობას აღიარებდნენ და ერთგულებას ეფიცებოდნენ, ხელი, ამ უდიდეს საფრთხის წინ, ჩასაც რუსეთი მთელ საქართველოს და მის ტახტს უმზადაბდა, გაერთიანდნენ. ყველა ესენი სამეფოს გადასარჩენად და რუსთა გასადევნად დაირჩნენ და მოხუც დარეჯანს გვერდით ამოუდგნენ. ეხლა მათვის სულ ერთი იყო — ვის შეხვდებოდა მეფობა, ოლონდ კი ერის სუვერენობა როგორმე გადაერჩინა (იხ. ლაზარევის წერილი ქორრინგს, აქტები, 1.). მაგრამ ეს ლა უკეთ დიდძალი ჯარი და საჭურველი დაეგრძებინა რუსეთს სამეფოს საზღვრებში და საქართველოს მხოლოდ ამ ენით ელაპარაკებოდა. ქვეყნის ინკორპორაცია მას დასრულებული მიაჩნდა და არც სამეფოს ყოფილ ელჩების ნოტები, არც დედოფალ დარეჯანის და ბატონიშვილთა მიმართვანი სახელმწიფო საბჭოსადმი მათხე აღარ მოქმედებდა.

ქართველობა მიხვდა, რა საშინალო მთატყუილა ის „მფარველად და მოკავშირედ“ მოწვეულმა რუსეთმა და რაიო თხოვნა - პროტესტინგმა კურ გასწრა, ის არა-ლეგალურ საშუალებებზე გადავიდა. ეხლა მხოლოდ აჯანყებებს და მაჰმადიან მეზობლების დახმარებას თუ შეეძლო წაგებული საქმის გამობრუნება. ამ მიზნით ერთი ნაწილი ქართველ მებრძოლთა უკროეთში ალექსანდრე და თეიმურაზ ბატონიშვილთან ერთად გაიჭრა, ხოლო მეორე კი იულონის ირგვლივ დაირაზმა და საქართველოს სხვა და სხვა კუთხეში აჯანყების დროშა აფრიალებდა და რუსეთს უტევდა. მაგრამ ბედი ივერიის არ წყალობდა, რუსეთი დარიალს ბატონობდა, ახალ-ახალი ჯარები შემოყვადა, აჯანყებულთ ამარცხებდა და მათ მეთაურთ აპატიმრებდა. ბოლოს რუსეთი რადიკალურ გზას დაადგა და მთ ლ ი ა ნ ა დ ბატონითა და მც ერთგულთა გარდა-სახლება მოინდომა. მანამ არ ელირებდა ამ ქვეყანას დამშვიდება, ვიდ

რე ყველა ბატონონებს ქონებას არ ჩამოვაროვთ და აქედან არ გადავა-სახლებთ, სწორდნენ რუსის რწმუნებულები და ღენერლები პეტერბურგს (იხ. „აქტები“, მოხსენებანი სკოლოვისა, მუსინ-პუშკინის, კნორიგისა და სხვათა). რუსეთმა ეს რჩევა სიამოვნებით მიიღო და სასწრაფოიდ თრთავ დედოფალთ, ბატონიშვილთ და საერთოდ სამეფო ოჯახს მთელი ქონება ჩამოართვა. ხოლო მათი რუსეთში გადასახლება არც ისე ადვილი შეიქმნა... დედოფლები და ბატონიშვილები სასტიკწინააღმდეგობას უწევდნენ კნორრიგ-ლაზარებებს და თავის ქვეყნიდან ფეხსაც არ იცვლიდნენ. ქონებრივად განიარაღებულნი, უდიდეს გაჭირებაში მყოფნი, ისინი მაინც საქართველოში თუნდაც „უბრალო მიწას მუშად დარჩენას“ ამჯობინებდენ, ვიდრე რუსეთში ორდენების, პენსიების და სასახლეების მიღებას, ჩასაც მათ ასე უხვად პპირდებოდა ალექსანდრე პირველი (იხ. ვახტანგ ბატონიშვილის განცხადება, „აქტები“, 2.), მაგრამ საქართველოში მათი დატოვება რუსეთს დიდად აშინებდა და ალექსანდრე პირველმა სასწრაფოდ მტკიცე ღენერალი, რუსთა დიდი ერთგული ციციანოვი წარმოზანა მათ დასაბეჭედად და რუსეთში გადასასახლებლად.

ღენერალი ციციანოვი საქართველოს და ბატონატიონთ ციცლით და მახვილით მოევლინა და მიუხედავად ათასნაირ პროტესტ-წინააღმდევობათა დედოფლები და ბატონიშვილები ძალად შეეპყრო და გადასასახლებლად.

ამრიგად, მოპგლიჯეს საყვარელ მხარეს მისი ხელმძღვანელნი და ერთგულნი და მათ საქართველოსთან ყოველი კავშირი მოუქრეს. ბატონიშვილებმა ეხლა სხვა, ახალი და ერთად ერთი გზა აირჩიეს სამშობლოს სამსახურისათვის და პეტერბურგსა და მოსკოვში გააჩაღეს მუშაობა ქართულ კულტურის სამსახურისათვის...

ამით მათ დიდი და ნათელი კვალი დააშთინეს ამ ეროვნულ საქმეს და ჩვენს წინაშე ისინი სდგანან „დამარცხებულნი“ ხმალში, მაგრამ გამარჯვებული ერის კულტურის წარმატებისათვის ბრძოლებში.

ამ კულტურულ მუშაობის კარჩევა ეხლა ჩვენს მიზანს არ შეადგენს. ჩვენ გვინდა მხოლოდ ერთ დარგს მათის

შემოქმედებისას შევეხოთ და ისიც გაკვრით. ეს დარგია პოლიტიკული შემოქმედება ბატონიშვილთა, რომელიც მათ კვთილშობილს, სევდით დატვირთულ სახეს უფრო ნათლად გამოაჩენს და მაღალ პატრიოტულ გრძნობებს გადაგვიშლის.

მაგრამ ვიდრე ამ შემოქმედებაზე გადავიდოდეთ, საჭიროდ მივვაჩინა ამ ბატონიშვილთა ორი მასწავლებელის პოეტურ ღვაწლზე შევჩერდეთ, იმ მასწავლებელთა, რომელთაც დიდი გავლენა მოახდინეს ამ ბატონიშვილთა შემოქმედებაზე. ეს მასწავლებლებია: პეტრე ლარაძე და დავით რექორდო.

პეტრე ლარაძის შესახებ კ. კეკელიძე სწერს, რომ ის ყველაზე მეტად დაწინაურებულა და მეცე - ბატონიშვილთა ყურადღება დაუმსახურებია, ამბად იმიტომ, რომ ის იყო მეტად ნიჭიერი და განათლებული კაცი, ზედიმწევნით მცოდნე ჩვენი ძვლის სასულიერო და საერთო მწერლობისა, რასაც ხელს უწყობდა ის გარემოება, რომ პეტრე ერეკლესა და გორგის კარზე წიგნთსაცავის გამგე ყოფილა“. განსაკუთრებით პეტრე ისტორიკოს თემურაზ ბატონიშვილთან ყოფილია დაახლოებული როდესაც თან ამავან გამოსული რუსთ ხელში ჩავარდა და პეტრებურგს გადასასახლეს, მისი მასწავლებელი პეტრე ლარაძე (თან ეხლა). ეს „გაცილება“ ბატონიშვილისა, რასაკირველისა, ნებაყოფლობით არ მომხდარა და მგოსანი აქ დიდ მწუხარებას მისცემია. პეტრე ამაზე სწერს:

სატახტო ქალაქს დამაგდო ყოვლით თურთ შეუწყარებულბად, უკხო, უენო, უთვისო, მყო სახლის განაგარებად, დავგმე საწუთროს ბრუნვანი, არ მეონდა სანერარებლად, კერას წელს, არ ვიცი, მუნ იყო, ანუ თუ მინდვრად ნარებად...

პეტრემ ეს წლები ემიგრანტ ბატონიშვილთა წრეში გაატარა და მათთან ერთად ეწეოდა მდიდარ ლიტერატურულ მუშაობას. მისი ყველაზე შესანიშნავი ნაწარმოებია „დილარიანი“, რომლის დაწერა ჯერ კიდევ ერეკლეს დაუვალება მისთვის თბილიში, ნაცვლად დადესლაც დაკარგულ სარგის თმოგველის „დილარიანისა“. ამის გარდა მას ეკუთვნის:

...კას გზედავ რისწვით და მქუბა-
ლება-
სრულს ჩრდილოს კერძოს მაძრწუ-
ნარესა,
ვგრძნობ აღტყინებით ცეცხლ მდე-
ბარესა...
ვაი მოსკოვსა, წვალ მდებარესა,
შვიდას წელს ტრფილით ნაგებარე-
სა...

მოღი მთვარეო, შემიბრალე სახ-
მილს ვზი მწვევლსა,
სწყლავს გულსა ესდეს ჰკლავს სი-
შორე შმაგსა და ხელსა,
ცნობა მიმელო, ველარ გეგვრეტუ ტრი-
ალი მავილსა
ვპწყევ ეტლსა ჩემსა, მარად მიმცა
მახვილსა მჭევერსა,
ჰსაჯე მუშთარო, მსწრაფლ მესივ-
ნეს მისი ჯალათნი...

დავით რექტორი (ალექსიშვილი),
ერეკლეს მიერ ასე დახლოებული,
რა თქმა უნდა, მთელის სიმძიმით გა-
ნიკდიდა სამეცნოს დაოუპვას. ას თა-
ვიდანვე იყო იმ წრეში, რომელიც
ს. ლეონიძესთან და დარეჯან დე-
ლოფალთან იღწვოდა სამშობლოს
განსათავისუფლებლად და რესთა
ბატონობიდან გამოსახსნელად; პირ-
ველთაგანი ჩადგა აჯანყებულთა
ჯგუფ. ში და იულიონ ბატონიშვილს
შეჰვიცე ერეკლეს ანდეგმზე. 1802
წლის აჯანყების დროს ისიც დააპა-
ტი-მრეს და ციხეში ჩასვეს. ამის გამო
უნდა იყოს აღმოხეთქილი მი:ი გუ-
ლის წყრომა;

ჰე, საწუთროვო, რაღ შთამაგდე
ესოდენ ჭირსა,
დატყვევდა გული, მოუთმენლამ ნი
ადა ადა სტირსა;
ვერ ვპოვე შემწე მან ნუგეშ მცეს
სიცოცხლეს მწირსა,
ამაღ მივეცი დაუცადლად სულთ-
შაა ხშირსა;
ჰოი, უწყალოვ, მაქვს ქცევანი ცვა-
ლარი ხლართნი...

ଓঃ প্ৰিন্স গুলি মেৰুড়া কাহারো
গৈলো গুন্সুপুদ্রেলো দৰোৰ কেলুণ
ধৈলতাগুন্দ লালাতুমা দু এৰুবৰুৰুণৰুম
জৰুৱা দিয়েলো চীল শিৰুমা দুণৰুৰু

სასტი: სოფლის მტრობამ, ორფერობამ
დამცეს შინება
მოყვრისა განხდამ, სულის წარხდამ
ველს მცა აღიარება.
მიგლოვეთ ზარით, ცრემლის კუარით
თოვეთ დანება.

იმ დიდი უბედულების შემცედება, რა
იც საქართველოს 1801 წ. ეჭვია, რუ-
სეთმა ბაგრატიონები და წარჩინებ-
ულ მამულიშვილთა გუნდი შორს
ჩრდილოეთში გარდაასახლა. დამტ-
ლდა საქართველოს კულტური
მოჭირნახულე მწერალი; მკონსან-
მწირობას მიეკა; მისი პოეზია ა-
წარჩინებულთ და ბატონიშვილთ მი-
სტიროდა, რუსეთმა რომ ასე უწყე-
ლოდ ჩამოაშორა; მგონის სათაყვა-
ნო „არსება“:

სევდამ შეგრავნა, ალმა დავნა, ვი
ხილებ ორალ

და მერმეთ რად მოხდა ეს?
რაღვან სოფლისა წეს არს კვლი-
ლება;
განგებით ხვედრსა არ ხვდეს შლი-
ლება,
დღეს მოსკოვს შეხვდა წვით დაზგ-
ლოება..
და ბოლოს დასძენს, ხედავს რა სი-
მბოლიურად ბედის შურის ძეგბას.
ქედ მაღლობამ ჰყოს დაფურცვ-
ლილება,
სასინანულოდ არს საკმარ ესა... .
(იხ. ანთოლოგია).

ამ დროის მეორე შესანებშია გი
მწერალი და მოღვაწე, სამეცნ კარ-
თან და ბატონიშვილებთან დაახლო-
ებული დავით რექტორია (ალექსიშ-
ვილი). ამის შესახებ „მცირე უწყე-
ბა“-ში ვკითხულობთ: „იყო ანტონ
კათალიკოსის აღზრდილი. მიიღო
სწავლა ღვთისმეტყველებისა და ფი-
ლოსოფიისა; არს გონება მკვეთრი...
მწერალი შვენიერი, ვითარ ჩელნა-
წერაზით, აგრეთვე დათხვზითაცა.
ჰქმნა წიგნი და უწოდა: „ჩემ მიერ
ნაღვაში“; აგრეთვე შემატა ლექსიკო-
ნას... ანტონ კათალიკოსი უწოდდა
ძროველთა შორის პირველს ისტო-
რიკოსად“. (ძეგლი საჭართველო“,
რ. 1). დავით რექტორმა აღზარდა
მრავალი მოწინავე მართველობია და

მათ შორის ტახტის მემკვიდრე და-
კით ბატონიშვილი, ოკანისკენის პე-
ტიორბურგილანაკ არ შეიწყვეტია სა-
ყვარელ ლაობათან მიწერ - მიწერა
რა მისი დახმარება. დავით რექტორ-
მა პირველმა შთაუნერგა ბატონიშ-
ვილს უმაღლესი პატრიოტული
ირჩიობანი და სიყვარული პოეზიი-
სადმი.

ამ დავით რექტორის მიერ შედგენილი და კალიგრაფიულის უმაღლესის ხელობნებით გადაწერილი კრებულები მრავალთ მოფენიდა საქართველოს და მაშინდელ წარჩინებულთა ბიბლიოთეკებს ამშვენებდა.

ოვითონაც არ ყოფილა პოტჩას
და აღმაფრენას მოკლებული ჩვენი
კალიგრაფი. მისი შემოქმედების და-
სახსიათებლად მოვცევნოთ ერთ ლე-
ქს დ. ჩუბინაშვილის „ქრესტომა-
ტიიდან“:

დავკარგებ გული, ჩემდ ალთშეული, მიფარვით შორად, შემექმნა მარად და ნაცარად, სევდო- სა ზორად, ვაი მას ვიგლოვ, ჩრდილოს ნასრანს გულ - მტირალია, დაბინდდა ჩემთვის მილევითა, აპა მცხრალია... მკვირან სოფლისა მუხთლობანი, წა- თა მჭრელობა, ვეტრფოდი მზესა და მეგონნეს სურ- ვათ გრძელობა, სოფელმან ტყორცნით საყალნოთი მოა მცვლელობა. (საყალნო — ისარი).

ეს ტაგბები შეიძლება სიმბოლიუ- რი გამომხატველი იყოს დავით რექ- ტორისა და მისი საყარელი ოსტა- ტის, ტახტის მეკვეიდრე დავითის ურთიერთობისა...

თითქოს მტირს მართლაც შეშურ- ია ვტორის „მასთან შეგება და მისი მცველობა“ და შორს, ჩრდილოეთში არაპარებს მისი ჯულის ნასრანი; (ნასრანი — თეთრი ვარდი, სუნნე- ლი. იხ. საბა თრდელიანი).

ვაი მას ვიგლოვ, ჩრდილოს ნას- რანსა გულმტირალია...

X

ეს მძიმე სევდა, რომელიც დავით ბატონიშვილს თვისმა აღმზრდელმა უანდერდა, უფრო მეტის სიმბლავ- რით დაწვა თვით ტახტის მეგვი- რის გულს, რომელმაც საქართველო- დან გარდასახლების შემდეგ ბაგრა- ტიონთა ძეველი ტრადიცია განარჩო და გადატეხილი ხმალი კალაში შე- სკვალა. სამწუხაროდ, დღემდე ძლი- ერ კოტა ბატონიშვილ დავითი; პო- ეზიიდან გამოქვეყნებული. პროფ. ექვთ. თაყაიშვილს თვის „ხელნაწერ- თა ოლწერაში“ მრავალი სხვებიცა აქვს დასახელებული იმ ლექსებიდან.

ჩვენ ბატონიშვილის ლარიკის და- სასათავისტბლად მხოლოდ ზოგირთ- ებზე შევჩერდებით, რაც „ანთოლო- გია“-ში და ჩვებინაშვილის „ქრესტო- მატია“-ში მოიპოვება: სევდამ მოხევა გულსა ბრჭყალები, ზედ დამრთო ჭირი მალები - მალები, მარად მიოხერავს გულის ძალები, ამა- დ მიღებს კრემლით თვალები, არა საკაროვნო გულის მართვა - გამდეობას და საქმიანობას ჩამოაშორეს და შე- პყრობილი, „გადაჭედიონის კიდობა- ნით“ რუსეთის გადასახლებს, ხოლო ჩივინა მისი. ბატონიშვილისავე თქმით „ოთხ პლუტისა და ერთ დუ- რაშ“ ჩაბარეს.

და გარდახვეწილობაში მყოფი მე- მირითო - პირტი მოსთვებს:

არ მაქას სავანე, არც ნავთსარაური, მპბრძების ხვილრისა (კვლიონება) შური

ბენიად მჩანს დღე და კისა ლაზური

...მიმოიკვეთი კოვოლგნით ერჩილი,

მოყვანილ, თქიენგან დაგიწყებული,

კვედები, ცეცხლი მწვავს, მწერიდ მხე- რვალები,

სევდამ მომხვია გულსა ბრჭყალები...

რამ ჩაგდომ ჯერ კიდევ სიკონები-

ლით საცხოვო, მხნები და მარა- დები...

ამის პასუხს საქართველოს მატია-

ნეს ფურცლები გვეტყვიან : — რო- გორ უშავლოდ მოაშორეს ის ტახტს, რომელსაც ბატონიშვილი ასეთი მო- რიდებით და სიყვარულით „მიუა- ლოვდა“, როგორ ვერაგულად და- ცებ უძველესი სამეფო.

.. და რუსეთზე ამგარად მინდობილ ბატონიშვილს ბედმა ირონიულად დასკრინა და ათქმევინა:

გმიფრინდა სიხარულის ფრინვე- ლი, შემთხვევისა გამო სხვისა და სხვისა.. დავ შთომილვარ ამ ასე უნიკარებოდ უბალობის გამო სხვისა და სხვისა.. (უბალობა — ცუდი, ავი. იხ. საბა).

ამავე „სიხარულის ფრინველის“ დაკარგვაზე ბატონიშვილი სხვა ად- გიოსა სჩივის:

შორს გამიფრინდა იგ სასოგა, რომლითა მაქნდა მცირედრე შევბა, გარე მომერტყნენ გლოვა და ტყება, გლაბ მიმღებიეს სრულად გრძება...

ბატონიშვილს ასეთი დამკირება მისი საყარელი მამულისა არ აქმა- რეს... ტახტან „მიახლოებული“ ის უკარივ ყოველ მართვა - გამდეობას და საქმიანობას ჩამოაშორეს და შე- პყრობილი, „გადაჭედიონის კიდობა- ნით“ რუსეთის გადასახლებს, ხოლო ჩივინა მისი. ბატონიშვილისავე თქმით „ოთხ პლუტისა და ერთ დუ- რაშ“ ჩაბარეს.

და გარდახვეწილობაში მყოფი მე- მირითო - პირტი მოსთვებს:

არ მაქას სავანე, არც ნავთსარაური, მპბრძების ხვილრისა (კვლიონება) შური ბენიად მჩანს დღე და კისა ლაზური ...მიმოიკვეთი კოვოლგნით ერჩილი, მოყვანილ, თქიენგან დაგიწყებული, კვედები, ცეცხლი მწვავს, მწერიდ მხე- რვალები,

რახტანგ ბატონიშვილი გოდებს:

ჰოი რაბამიდ საკვირევლ ას ჩე- მებრ ვაძლება,

მარადის სულ თქმა და ტირილი და ქვეყნად ჩება,

ასე უწყალოდ ჭრა და ხევა და სისხლ-

ში ღება;

ეს მაქვს ნუგეშად: ჩემი ბრალი მას

ეკითხიბა...

იყვენით ჩემთვის მგლოვარენი, გულ

მტკვნულება...

ამგვარსავი სულით იბლობას განიცდის ვახტანგ ბატონიშვილან ერთად მისი ძმა მირიანი, მოწყვეტი- ლი ნათესავთ და მახლობელთ, დამ- კარგავი სათაყვან მშობლიური მხა- რისა:

მოგერით მოყმენო, შემიბრალენით,

მისმინეთ ნაოველი, მით მიბრალენით

მოგვირდო მშობელთა და ნათი! აეთა,

სწორთა, მეგობართა, მოყმეთა, თავ-

თა, ... ესდენ ხანს ვეძიე, ვერ გამოვე

გვევილი, ამისთვის ნიადაგ თვალი მაქვს სვე-

ლი...

ბევრს ეკადა მირიან ბატონიშვი-

ლი გობაში განმამზადა ჩასაჭოლე- ვად...

დავით ჩუბინაშვილის ჭრები ტახტი სხვა წარჩინებულ გარდახე- წილთა და ბატონიშვილ ლექსებსა; ვეგდებით. აქ ყველას ვერ აღვნიშ- ნავთ; ვიტყვით მხოლოდ, რომ ყვე- ლა ეს ლექსები დატერიულია უკე- გიური პესიმიზმით. უძირო მშეხარი- ბას და სევდას დაუბუდებია თავითე- ულ აგტორის არსებაში და ეს მშეხა- რება მუდამ ერთ და იმავ საგანს და- სტრიალებს, — დაკარგულ ა! აშობ- ლოს მწარე ბერი... ხშირად ეს სამ- შობლო „სატროფო“ კავკაციება, რომელიც მასშიანს განაშორებს და რომლის მუდნება მას ცაცხოვ უნ- თებს; ეს მოუამ იგივ „სატროფო“, რომელიც სიმბოლოდ გამხდარა და კარგულ სამოთხისა გარდახული პორტისათვის.

ამ სევდით გაულინთილ ლირიკით სასწავა მათი შემოქმედება და ჩერნ ერ ხელ კიდევ ჯგიდლევა საბოთი სტევათ, რომ მაშინდელი მიწინავა არ შირიგებია მწარე ხეგიდას სამშობლოისას და საკუთარი ჩინორდენები. პატივი და ფუფუნება მათ სულს შევბა არ აძლევდა..

თავით ბატონიშვილს მოსდევს მი- სი ბიძა (მასთან ერთად გარდასახლე- ბული), რომელიც ასევე იტანჯვებო- და პიტიჩბურგის ქეროს გალიაში.

გახტანგ ბატონიშვილი გოდებს:

ჰოი რაბამიდ საკვირევლ ას ჩე- მებრ ვაძლება, მარადის სულ თქმა და ტირილი და ქვეყნად ჩება, ასე უწყალოდ ჭრა და ხევა და სისხლ- ში ღება; ეს მაქვს ნუგეშად: ჩემი ბრალი მას

ეკითხიბა...

იყვენით ჩემთვის მგლოვარენი, გულ მტკვნულება...

ამგვარსავი სულით იბლობას განიცდის ვახტანგ ბატონიშვილან ერთად მისი ძმა მირიანი, მოწყვეტი- ლი ნათესავთ და მახლობელთ, დამ- კარგავი სათაყვან მშობლიური მხა- რისა:

მოგერით მოყმენო, შემიბრალენით,

მისმინეთ ნაოველი, მით მიბრალენით

მოგვირდო მშობელთა და ნათი! აეთა,

სწორთა, მეგობართა, მოყმეთა, თავ-

თა, ... ესდენ ხანს ვეძიე, ვერ გამოვე

გვევილი, ამისთვის ნიადაგ თვალი მაქვს სვე-

ლი...

ბევრს ეკადა მირიან ბატონიშვი-

ლი გობაში განმამზადა...

ლო, რომელიც სხვებზე უფრო ადრე (ჯერ კიდევ ერეკლეს დღის) წავიდა რუსეთს, შეთვისტებოდა იქანბას, ეგრძნო ახალ მეგობრებში და წრეში თვისი თავი ლალად და მხნედ, მაგრამ ესლა, როცა მისი იქ ყოფნა იძულებითი იყო, მან ეს ვერ შესძლო, დანებას ვერ დასძლია..

ამ ყარაბი მარტო დავიარები, სიყრმის მეგობრებთან ვერ ვეხარები, და დასძნეს:

ამოვის გარ ყოველთ შესაბრალები.. მაცოცხლეთ თქვენც, ან მოცამულები.. ნით.

ესთენ უჭობით მშუხარ არს გული, თქვენის სიშორითა იურგის სული... სიკვდილს მივწურვილვარ ამ დარღის სენით....

ამ ბატონიშვილების გლოვას, ერთვის 1804 წლის მთიულეთის აჯანყების ბელადის ფარნოზ ბატონიშვილის ცრემლებიც. იმედით და ჭაბუკური იმშნით ეძერა ის სამშობლოს მტერს, დიდ ხანს და სახულოვანად ატრიალა ხმალი; მას გვირდით უდგნენ მოწინავე მამულიშვილები, მაგრამ აუსეთის რაჭმებმა ის გასტეხა და კიციანოვა მთავლეთის გმირი შედებრო (და მასთან ერთად მგოსანი აღექმანდრე ჭავჭავაძეეც). ამაყად ეჭირა მაშინ თავი ბატონიშვილს და გარდასახლების წინ რუსებისაგან არც ფული და არც თბილი ქრისტი არ მიიღო.

ასევე ამაყად გაატარა მან წვრილ კოლშვილით მრავალი წლები ჯერ კორონებული და შემდეგ პეტერბურგში. ბოლოს ბატონიშვილმა მოხუცებულობაში თვალის სნათლე დაპკარება, მაგრამ ის შუქი, რომელიც მას სამშობლოს სიყვარულმა სრულად გულში ჩაუდგა, არას დროს ჩაჭრობია... ის მხოლოდ სამშობლოსთვის სკოცხლობდა და მის დაკარგვას დასტირდა. მხოლოდ ეს აძლევდა მას დროებით შვებას: რა ნეტარი იყო ძეველი დრო, თავისუფალ საჭაროველში გატარებული:

ივონეთ ყვლოთა დრონი ჭინარე, ვინა თვისნი ხართ, ანუ ვინარე, ოდეს სუფევდით ყოვლნი შინარე, უამ ყოვლთ განცხრომით მოსალისნარე,

დღენი არ გეხსნეთ მოსაწყინარე, იშვებდით თავთა გამომჩნარე...

ასე იყო წინად, იქ, თავისუფალ სამეფოში, ერეკლეს ძლიერ ფრთებს ქვეშ. ეხლა კი ყოველივე ეს უწყალო ხელს გაუქვრია და მხოლოდ გლოვა გაუმეფებია... :

ამცა გიხმსთ გლოვა მოუთმინარე, ისმინეთ ჭირნი მოუსმინარე,

გარდმოუტევეთ თვალთა მდინარე, ეს ყოველი წახდა ცვალებით.. განხმა წალკოტი ვართის გვალებით, თავლთა მნახველთა შესაბრალებით.. მიგველო ყოველი სწორი ძალებით.. და ამ დროს მგოსნისათვის აულაფერი ყრუა და ცივ სამარედ ჰუცული:

სოფლის სიმუხთლემ მიგვცა ჭირებსა დოე დალევითა, ბადრ კრულობითა, თავთა წყევითა, უწყალოდ ლახვართ გულთა ხევითა...

მერმე რად არის მართლა ასეთი „ბელერულობით და თავთა წყევით“ შეცყრობილი ჩვენი მგოსანი? ამის პასუხს ჩვენ ქვევით მოყვანილ ტრიონებში ამიგიკითხვათ... და ჩენ არ შეგვიძლიან ამ ამაყ მამულიშვილის და დიდ მებრძოლის გულის ჯარამი არ გავიგოთ, ან მას შესაფერ ა პატივით არ მოვეპყრათ. ის ვებობს, რომ მისი წამება უფრო ღრმავდება და მტკიცნეული ხდება, რადგან მტერი და უსჯველი რჩება და მა. რომ უძლურს ხედავს, დასცინებს კიდეცა, ეს დაკინგა დიდ ერეკლე ვაჟს ყველაზე უფრო ულადრება; ამაყ გულს:

არ არს ნუგეში, არცა მწევითა. ნაცუალ მიმგები უკუნ ზღვევითა, მისთვის ვიქენით მტერთ საცინარე,

ისმინეთ ჭირნი მოუთმინარე, გარდმოუტევეთ თვალთა მდინარე... ბოლოს ავტორი თითქოს წინასწარმეტყველურის გრძნობით შეკრული, სჩივის:

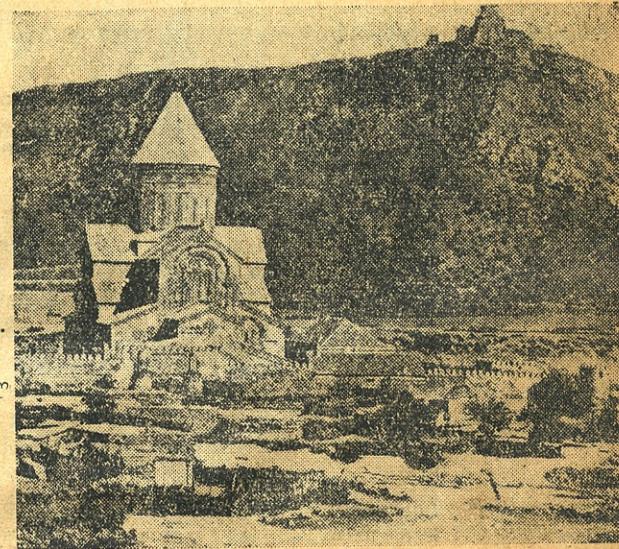
მისთვის შემეკრა თვალთა ცნობანი.. ზარი გახდების ქვეყნად თხრობანი, საუკუნომდე საბათობანი... X

ჩვენ მოკლედ შევეხეთ 1801 წ. დრამატიულ თარიღის შემდევ რუ-

სეთში გარდასახლებულთა პოეზიას რსაკვირველია, ეს სევდის უკირია, სამშობლოს უწყალო ბედით ნაკარნახევი რომ იყო, ამ რამოცხინიერ მგოსნით არ ამოიწურება. მათი სია მეტად გრძელია და სახელოვანი: დავითს, ფარნაოზს, მირიანს გურდის უმშევენებენ თემურაზი, ბაკრატი, იოანე და სხვანი მრავალნი. მათი არა მარტო პოეზია, არამედ საკანგებო ნარკვევები, თარგმანები, ისტორიული შრომები, წმინდა ენკიკლოპედიური კრებულები (კალმასობა) ჩვენი მწერლობის დიდი განძია და ჯერ მხოლოდ ნაწილობრივად შეფასებული. ამ მხრივ არჩილ მეფისა და ვახტანგ მეექსის ემიგრაციას უკეთესი ბედი ხვდა წილად.

1801 წლის შემდგომი ემიგრაციის პოლიტიკური და სამწერლო მოღვაწეობა კიდევ უცდის ღია! ეულ მკვლევართ.

ამას გარდა ჩვენ ვიცით, რომ ამ ბატონიშვილთ გვერდს უმუკენებლენენ მათი ღიარსეული დები, პოეტი და მწერლო ქალები (თამარ, ქიოვენ, მარიამ და ოქალა ბატონიშვილები), რომელთა შემოქმედება, იმავ სატრფიალო საგანს დასტირის და ისეთივე ოირსეული დები, პოეტი და მწერლო ქალები (თამარ, ქიოვენ, მარიამ ამ საგანზე უკვე დაიწერა საგანგებო ჯამიკვლევა როგორც საქართველოში (იბ. ლ. ასათიანის წერილი „მემკვიდრეობა“-ში), ისე იმიგრაციაშიც (იბ. თამარ პაპავას წერილი: „მეფი ერეკლეს ქალები“) და ამიტომ ეხლა ამაზე იურ შეგწირდებით. აი, ყველა ამათგან, ბესიკის თქმა რომ ვინაროთ, „გაჩჩნდა გულსა ხაზები“. და ეს ხაზები წარუშლელი რჩებიან... ქებური

მცხეთა. სვეტიცხოველი.

ტაძარის აშენება ლასრულ და 1029 წ.

რუსეთ-საქართველოს შორის ორი პოლიტიკური ხასიათის ხელშეკრულება დაიდო, რომელთაც ორიც „შემთხვევაში ამ სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობის ნორმალიზაცია უნდა მოხდინა. პირველი ხელშეკრულება ძველმა რუსეთმა საქართველოს (ქართლკახეთის სამეფოს) 1783 წ. ქალაქ გეორგიევსკში შეუქრა, ხოლო მეორე — სოვეტების რუსეთმა ქალაქ მოსკოვში 7 — 5 — 1920 წ.

რაც ამ ხელშეკრულებათა წინ შეთანხმება ხდებოდა, ამთა მხოლოდ ეპიზოდური ხასიათი ჰქონდათ და საერთაშორისო მნიშვნელობას არ ატარებდნენ, თორებ ურთიერთობა რუსეთსა და საქართველოს კალე სამეფო - სამთავროებს შეუარსები მანევრით უსწრებს ამ ამბებს და იწყება 1587 წ.

ამრიგად პოლიტიკური მნიშვნელობის ხელშეკრულება მხოლოდ 1783 წლის „ტრაქტატით“ იწყება.

ზევით დასახულებული ორ ხილშეკრულებაში დღეს მხოლოდ მეორეა აქტუალური, პირველი კი მხოლოდ ისტორიული მნიშვნელობისა... მაგრამ რამდენიმედ მანქუ შეარჩინია პირველსაც საერთაშორისო ხასიათის მნიშვნელობა.

ხოლო თუ საკითხს უფრო ღრმად ჩავუკიდებით, ამ ორ ხელშეკრულებათა შორის ორგანიულ ნათესავობას აღმოვაჩენთ და პარალელურად გვიპოვთ, რადგან არსებობთან და გრძელდებოდა ასალ რუსეთის მნიშვნელობა.

როგორც აღვნიშნეთ, საქართველოსა და რუსეთს შორის 1783 წ. დადგებულ ხელშეკრულებას დღესაც არ დაუკარგავს თვისი მნიშვნელობა.

მართალია, საქართველომ 1918 წ. სრული დამოუკიდებლობა აღადგინა, ის თითქმის ყველა სახელმწიფოთა ცნობილ იქმნა, როგორც სუვერენული, დემოკრატიული რესპუბლიკა, მაგრამ ჩენთვის ისტორიულად საყურადღისაც ცნობილი იყო, როგორც ეს ზოარეგისტრირებული და ასალ რუსეთის იმპერიალისტური მეთოდი და გზა.

მაშასადამე, ეს 1783 წლის „შეერთება“ (ეს სიტყვა სამწუხაროდ არ არის მართებული ნახმარი ამ ისტორიულ აქტში) უპირობოდ არ მომხდარა. რუსეთის იმპერიამ „მფარველობის“ ვალდებულებანი აიღო თავის თავზე. თუ ჩენ დამტკიცებულად მივიჩნივთ, რომ 1783 წ. ტრაქტატი იმ უფლებული ხელშეკრულებაა, რომლის შეკრლა, შეცნება ან გაუქმება ორივ მხრის თანხმობით უნდა მომხდარიყო, ეს შეთანხმება რუსეთმა კალმხივად დაარღვია: საქართველოსთვის მიცემული გარანტი გან არ შეასრულა.

ის, რაც რუსეთმა 1918 წ. საქართველოსადმი ჩაიდინა, ახალი არ იყო. დამოუკიდებლობის აქტში ვკითხულობთ, რომ რუსეთი დაიშალა. მან ჩენი ქვეყანა მტერთა ამარად იააგდო და მისმა ჯარებმა საქართველო დასრულეს. (ამ უამად რევოლუციის გამო). აქ წითელი რუსეთი სტარეოტიპურად იმეორებდა საქართველოსადმი ძველ დალატს და ჩენი საზღვრებიდან ჯარების გაყვანას. იყო კი ის 1918 წელსაც დანაშაული და იყო ეს პირობის გატეხა რუსეთის მხრივ? აქ საინტერესოა გამოვარევით, თუ რუსეთ - საქართველოს იურიდიული ურთიერთობა 1918 წელსაც საკრთაშორისო სამართლის მიხედვით 1783 წლის ტრაქტატით განისაზღვრებოდა; ამას ჩენ გზა და გზა ნათელ ვყოფთ...

თუ დავინახეთ, რომ 26 — 5 — 1918 წელსაც გიორგიევსკის „ტრაქტატით“ იურიდიულად ძალაში იყო, მაშინ რუსეთს საქართველოს დაცვას დალდებულება, მას აშკარად დაურღვევია, რუსეთს საქართველო ერთხელ კიდევ ოსმალეთის პირის - პირ დაუტოვებია და „დაცვა - მფარველობის“ ნაცვლად ჯარები უკან გაუყვანია. ამ შემთხვევაში საქართველოც ავტომატიურად განთავისუფლებული შეიქმნა იმ მოვალეობათაგან, რაც ერეკლე მეორებ რუსეთის წინაშე 1783 წ. იყისრა: გავერკვიოთ ამ უფლება - მოვალეობის საკითხებში.

საქართველოს მხრივ ეს მოვალეობა ჩენ გვეხსრულება, როგორც შედეგი სუვერენიტეტის ზოგ ელემენტის რუსეთზე გადაცემისა, ჩენი შეგვიძლია ეს თერმინი გინმარით, რადგან სუვერენიტეტის განუყოფლო-

ბის თეორია დღეის მეცნიერებას აღარა სწამს. მაშასადმე: სტარტეტიულმ ზოგ უზენაეს უფლებების ნებ ბაჟოფლობით ხელი აიღო. ამათ შორის ყველაზე საყურადღებო შეზღურება იმაში მდგომარეობდა, რომ საქართველოს მხოლოდ რუსითთან (მის რიზიდენტთან) შეთანხმებით უნდა ეწარმოებინა უკეთ სახელმწიფობრივი რაიონის რაიონი ურთი - ერთობის დაჭრა.

სხვა მხრივ საქართველოს უფლებები ძველებურად სამეფოს ხელში რჩებოდა და ტახტი უცვლელად მეტავიდრობით უნდა გადასულიყო.

რუსეთის მიერ „ინვესტიტურების“ წარმოზავნის და „დამტკიცების“ უფლებებინი მხოლოდ ფორმალური ხასიათისა იყნენ, რადგან ეკატერინა მეორე პირობას სრიგდა, რომ ერეკლე და მისი შთამომავალნი მუდამ და განუწყვეტლივ სამეფო უფლებით მოსილნი დარჩებიან (იხ. პარ. 6, 2). ამავე დროს სამეფოს ავტონომიურ უფლებების შინაურ ასოციერებაში ის სრულიად უკალელი უნდა დაშთენიოყო, დამოუკიდებილი ჩირბოდა სახელმწიფოს კანონმდებლობითი, მართველობითი და მართლმსაჯული გრძითი უფლებანი (იხ. პარ. 6, 3).

რაც შეეხება საგარეო ერთობის უფლებათა შეზღუდვას, რაც ზევით აღნიშნეთ, ესეც ხომ პირობითი იყო. მეფეს შეეძლო ამა თუ იმ ხელშეკრულების დადგება უკეთ სახელმწიფოსთანაც, მაგრამ სამასილი წინასწარ უნდა შეთანხმებოდა რესერის წარმომადგენელს. მიზანი ამ „შეზღუდვესა“ უნდა ყოფილიყო ის, რომ რუსეთს წინასწარ სცოდნოდა: ხომ არაფრით შეუშლიდა ხელს ეს შეთანხმება იმ „მფარველობას“, რაც 1783 წ. ტრაქტატით რუსეთის ვალდებულებად გახდა. საქართველოს რუსეთში თვისი მინისტრი უნდა ჰყოლოდა და რუსეთსაც ასეთივე ელჩი სამეფო კარზე.

სხვაფრივ ეს იყო ურთიერთობის დახმარების და ომის დროს შეწევნის ხელშეკრულება. რუსეთს საქართველოს მტრი თვის მტრად უნდა მიეჩნია და საქართველოც ამავ აღთქმა სდებდა.

ასეთი იყო მოკლედ მთავარი მუხლები 1783 წლის ტრაქტატისა. თუ ამას დაუუმატებთ იმ ვალდებულებებს, ასაც „სეპარატიულ არტიკულებით“ რუსეთი კისრულობდა, (რომლის ძალაც საქართველოს სამეფოს სამცხე-საათაბაგოც უნდა შე-

ერთებინა, თუ ოდესშე ჩუსეთი ამ კუთხეს ხელო იგდებდა), უნდა აღვიაროთ, რომ ამ ხელშეკრულებით „მცირების თავისუფლების გაყიდვით“ საქართველოს მეფემ დიდი გამარჯვება მიიღო.

ამ ხელშეკრულების ანალიზი რუსულ ინაზე ჩვენს (წომილ მკლევართ ზე) აგალიშვილს და მიხეილ ხელთუფლიშვილს მოუკიათ თვის მონოგრაფიიბში. პირველის აზრით, ის ხელშეკრულება არ წარმოადგინს წმინდა წყლის პროტექტორატს, მასში მრავალია ელემენტები ისასლური თამოკიობულებისა; და ჩვეულებრივ „მთარელობის“ გალდებულებისა. ბ. ხილოუფლობის შვილი კი ამ ტრაქტას წმინდა პროტექტორატის ტიპის ხელშეკრულებასა სცნობს,

ამ მონოგრაფიათა შემდეგ პროფ. ივ. ჯავახიშვილმა ჩვენი დამოუკიდებლობის დროს გამოსცა ქართულ ენაზე ახალი შრომა, სადაც სამართლიანად აღნიშნა, რომ მხოლო თანამედროვე სამართლის მეცნიერებით ვერ იქნება ამ ტრაქტატის კლასიუკაციის ან კვალიფიკაციის საკითხი გარჩეული; რომ მხედველობაში უნდა მიღებულ იქნას მიშინდელი ისტორიული პირობები და ის შენაგანი მოტივები, რამაც ორივე მხარეს ეს შეთანხმება უკარნახა. თუ კითხვას ამ მხრივ მიუვდეგბით, დაინიხავთ, რომ საქართველო რუსეთთან დადებულ პირობებში მხოლოდ „მფარველობას“ ეძებდა, ესე იგი, არსებულის შესანარჩუნებლად იმპერიის ძალების მოხმარებას ლამბდა. რუსეთს კი აღმოსავლეთის გზების დასაპატრონებლად და ოსმალეთ - სპარსეთის საწინააღმდეგოდ ერთგული, მუდმივი დასაყრდენი და მოკავშირე უნდოდა შექინა... ამიტომ რუსეთის იმპერატორიკა ეკატერინა მეორე ხელშეკრულების დასადებად პოტემკინს დავალებას აძლევდა, დათან გარკვეულ ინსტრუქციებით უწყებდა, რომ საქართველოს მოეპყრიოთ მხოლოდ როგორც „მოკავშირეს“ და არა როგორც „მეცნიერობას“ (იხ. ამაზე სხვა აღვილას ჩვენი წერილი).

1783 წლის ტრაქტატიც ამ საფუძველზეა აგებული. ამიტომ მას სამართლიანად „საკავშირო ხელშეკრულება“ ეწოდება“, რომელიც ორ სუვერენითა შორისაა დადებული.

პროფ. ივ. ჯავახიშვილის თქმით, ეს აქტი „მფარველობითი მოკავშირობის“ ტრაქტატად უნდა ჩაითვალოს.

უცხოეთის ლიტერატურაში აქვამდე ერთგვარი სხვადასხვაობა ჩნდა ამ ხელშეკრულების იურიდიულ დაფასებაში. ასე ურთი-ერთის საწინააღმდეგო ანალიზებს იძლევიან ბელგიელი პროფესორი ერნ. ნიკესი, (რომელიც წმინდა საკავშირო ხელშეკრულებად სთვლის ამ ტრაქტატს) და ბერლინის პროფესორი ფონ ლისტი, (რომლის აზრით, ამ აქტით საქართველო ვასალურ სახელმწიფოდ ხდებოდა); მაგრამ შევეიძლია აღვიაროთ, რომ დღეს უცხოეთის იურიდიულმა ანალიზმა თანდათან შეითვისა ის აზრი, რომ საქართველომ განსაზღვრულის პირობით გადასცა ზოგიერთი უფლებანი თვისი სუვერენობის ელემენტებისა რუსეთს. მაგალითად, პროფ. ლი ფორი ამბობს, რომ 1783 წლის საერთაშორისო შეთანხმება ორ სუვერენ სახელმწიფოთა შორის აწესებს პროტექტორატის წყობილებას, რომელიც განსაზღვრულ უპირატესობას ანიჭებს პროტექტორს.... მაგრამ ეს სრულებით ამ შელახავს საქართველოს სახელმწიფო ბრივი ხასიათი; იგი სტროვებს, თუმცა შესუსტებულად, ამ სახელმწიფოს საერთაშორისო პირობებისაკვთა. მაგრამ ეს შესაფერო იმ ტრაქტატის საქართველოს სახელმწიფო ბრივი ხასიათი; იგი სტროვებს, თუმცა შესუსტებულად, ამ სახელმწიფოს საერთაშორისო პირობებისაკვთა. მაგრამ აზრისაა ბ. ნიბოლიტი. ექვდან ირკინვა, რომ ამ ხელშეკრულებით საქართველოს სუვერენობა იონავ იზღუდიბოდა, მაგრამ თუ რამთ მიზრზით ხელშეკრულება გაუქმდებოდა, ეს სუვერენობა ძველის მოხმლიბით უნდა აღთვენილყო. რამეს შეკვა, ან დამატება კი ტრაქტატის მეოპრეტე არტიკულის მიხედვით შეძლებოდა მხოლოდ „ორთაც კერძოთა თანხმობითა“...

ასეთი საერთაშორისო სამართლის მიხედვით ძალა ამ ხელშეკრულებისა ხოლო ის, რაც შიმდგა მოხდა, იყო მხოლოდ ტლანქი შედეგი, რომელთაც იურიდიული საფუძველი არ მოეპოვებათ. ეს კუთ სხვა სფეროს ეკუთხნის და ამ შემთხვევში ჩვენ მასზე არ გაეტარდებით.

ეხლა ისმის საკითხი — როგორია რუსეთ - საქართველოს იურიდიული ურთი-ერთობა მედე გიორგეს. მიერ წარგვანილ და პავლე პირველის მიერ „დამტკიცებულ“ „თხოვნითი პუნქტების“ შიმდეგ. მართალია, ამ „თხოვნითი პუნქტებითაც“ მეფობა საქართველოში არ უნდა აღმოხვრილიყო და ამრიგად ბაგრატიონთა ოჯახიდან მუდამ უნდა ჰყოლოდა მეფე ქართველობას, მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ ამ პროექტით სა

ქართველოს სუვერენული უფლებები დიდად იკვეცებოდა ჩუსეთის სასარგებლოდ ეს იყო დიდი ნაბიჯი უკან სუსტ და სნეულ მეფის მიერ გადადგმული, ვითომდა ჩუსეთის დაბერების საშონელად. ამ აქტის შემდეგ საქართველოს სამეფოდან მხოლოდრა ლაბადი უნდა დაშთენილიყო და არსებოთა კი ის იმპერიის პროგნიად ხდებოდა. მაგრამ ეს აქტი, როგორც ამას რუსეთთასავე თვიციალური წყაროები გვაუწყებენ: „სილი სვოე ნე ვოსპროალ“, „თხოვნითი პუნქტები“ მხოლოდ ქალალზე დაშთა.

საქმე ისაა, რომ პავლე პირველმა ეს „თხოვნითი პუნქტები“ მართალია მისაღებად სცნო, მაგრამ — თანახმად 1783 წ. ტრაქტატის მეთორმეტე მუხლისა — საჭირო იყო ამ დიდ ცვლილებისათვის შესაფერი ფორმალობის ჩატარება და ორივე მხარეს ეს „ცვლილება“ ნებაყოფლობით უნდა გამოეთვათ. ამიტომ მინისტრმა როსტოკის ჩვენი ელჩები (ავალიშვილი და ფალავანდიშვილი) უკან (თბილისში) დაბარუნა. რათა მეცეს შესაფერისის რწმუნებით აღჭრუვილი საგანგებო დელეგაცია წარმოეგზავნა პეტერბურგს. და პავლე მოუთმენელად ელოდა მეფის საბოლოო თანხმობებს და მის რწმუნებულთა ჩამოსკლას. მათ მისაღებად ის ქართულ ქულაჯაშიც კი აპარებდა მორთვას. მაგრამ განგებამ სხვაგრივი ინება, და ელჩებმა მეფეს ცოცხალი ვერ ჩაუსწრეს, ხოლო როცა პეტერბურგს დაბრუნდნენ, თვით პავლე მკვდარი დახვდათ. ამნაირად, რუსეთის ცდა, რომ საქართველოზე დაპატრიონებას იურიდიული სახე მისცმოდა და ეს ინკორპორაცია საერთაშორისო სამართლიანითაც დადასტურებული ყოფილიყო, მარცხით დამთავრდა. მაგრამ რუსეთს საქართველოში სტირიდა და მან ის ძალით დაიკავა. იურიდიული წაგებული საქმე რუსეთმა ფაქტის შექმნით და ასაღობით მოიგო...

ხოლო საერთაშორისო სამართლით კი საქართველო - რუსეთის ურთიერთობა დამტკიცებული 1783 წლ. ტრაქტატით უნდა განსაზღვრულიყო.

ასეთი იყო იურიდიული მდგომარეობა 1918 წლის 26 მაისს. 1783 წ. ტრაქტატით რუსეთს, ვით მოკავშირეს და მფარველს, ვალად ედო ისმალთა პირისპირ მდგომი საქართველოს ეხლაც დაეცა, მაგრამ ასავეტების რუსეთმა და საქართველოს სამართლითაც დაიკავა. იურიდიული წაგებული საქმე რუსეთმა ფაქტის შექმნით და ასაღობით მოიგო...

მტერთა ანაბარად დაგდო და —
მიკავშირე ქეყნას დაუკითხად —
ბრძანტ-ლიტოკსუში ჩენი მიწაწყალი
ოსმალთ დაუთმო..

განა იგივე არ მოხდა 1774 წელს
ქუჩქუკ - ქაინაჯის ზავის შეკვრის
დროს? რა იყო აქ ახალი? არაფერი,
გარდა იმისა, რომ წინად ამ მოღა-
ლატე „მფარველს“ იმპერატორთა
რესუეთი ერქვა, ეხლა კი — „სოვე-
ტების“.

ჩეკვ უკვე აღვინიშნეთ, რომ საქა-
რთველო რუსეთიდან ამ ღალატით
ახალ სიტყვას არ ისტენდა. თვით ეკა-
ტერიონას, რომელმაც 1783 წ. ტრაქ-
ტატი დასრუ, რამდენჯერ ჩაედინა
საქართვისანი მოკავშირე სამეფოსა-
დმი მზადებული ღალატი.

საქართველო ერეკლე მეფისა პფი-
ქრობდა, რომ სუვერენიტეტის ზოგ
ელემენტების დამობით და დელე-
გაციის წესით რუსეთშე გადაკემიო
გულშრტვილ მოკავშირეს და მფარ-
გელს გაიჩენდა და ქართულ სახელ-
მწიფოს მაკაღიან მვეყნების შემო-
ტევათაგან უვნებლად გამოიყენდა.
მისი უძველესი აქტივი იყო: სტრა-
ტიგიულ - გეოგრაფიული მდებარე-
ობა, გასაოცარი სმენე, მოკავშირი-
სადმი ერთგულება, და ამს უძვე-
ლესი კულტურა და შესანიშნავი დი-
ნასტია ერთვოდა. კველაფერი ეს მან
ერთმორწმუნე რუსეთს სასწორზე
დაუდო და მოკავშირედ მოუხმო.

რუსეთმა ეს აქტივო თვისი იმპე-
რიალისტური ზრახვებისათვის ზედ-
მიწადნით გამოიყენა და ამით მთელი
კავშირი ხელო იგდო და ოსმალეთ
სპარსეთიც დააჩინდა.

გამოიყენა კი ეს „მფარველობა“
საქართველომ? ცტორიამ დაგვანა-
ხვა, რომ ვერა... ერეკლეს იმედები
სამცხე - საათაბაგოს შემომტავიკუ-
ბაზე იმით დამთავრდა, რომ რუსებ-
მა გიორგი მეფის სიკვდილის შემ-
დევ მთელი სამეფო „რუსეთის ღუ-
ბერნიებად“ გახადა. ამიტომ 1783 წ.
ხელშიკრულების გაუქმება და რუ-
სეთის საბოლოოდ ჩამოშორება უცი-
ლო გამხდარიყო, თუ საქართველოს
საკუთარ ფიხზე დადგომა კი დევ
სწარდო. მაგრამ სულაკრძელობა ირკვ-
ლებ ეს არ აშნა, მაჰმადიანი მეზობ-
ლები იმდენან ჰყავდა სწორედ რუ-
სეთთან კარშირის გამო გადასტაციუ-
ლი, რომ მას არ კასახევი გზა ჰქო-
ნა და არც არმ-ომიებ სხვა მოკავში-
რის მოპონიბის საშუალება. ვერ ( ) ვე
როცეს გზაზე გამოსცოის იმედები გა-
მართლდენ; რუსეთმა ის ევრო-
პის კულტურას ვერ აზიარა, დასავ-
ლეთი ისევ შორს იყო და მოჭრილ

შეიქმნა სამეფოსათვის და რუსეთმა
გაევროპიელების ნაცვლად „გარუ-
სება“ აგემა ქართველობის მოწინა-
ვე ნაწილს.

ამ მარცხს ბოლოს ერეკლევი აქმ-
ნევდა, ხედავდა სოლომონ ლეონი-
ძისა და დარეჯან დედოფლის „ცა-
მდე სიმართლეს“, რომ საქართველოს
დიდი ოუსეთი მოკავშირედ ვერ გა-
იხდიდა... მაგრამ ერეკლეს უკან და-
სახევი ხილები ჩატეხილი ჰქონდა.
ის ბოლომდე გაცყავა ტრადიციულ
ერთგულების გზას და 1783 წლის
საზი გვიარ შესცვალა.

გიორგი მეფე ეს იმდენად უძლეუ-
რი და სხეული იყო და ძველ საღმრ-
თო წერილებთან უფრო გაახლოე-
ბული, ვიღრე აქტუალურ პოლიტი-
კასთან, — რომ მან ვერაფერს გა-
ართვა თავი.

თურქ სპარს - ლეკთავან შეიწ
როებულმა საკუთარი ძალები ვი
ღარსად მოიპოვა და ისევ ქრიტია-
ნულ რუსეთს მიენდო, ეხლა უკვე
სავსებით. ის გულუხვად უთმობდა
დიდ იმპერიას სახელოვან მამის მიერ
ბრძოლებით და სიცხიზლით შენარ-
ჩნებულ ერის სუვერენიტეტს, ოღ
ონდა რუსეთს ქართველი ხალხი დ
ცვა..

ამრიგვად, რეალურად თუმცა რო
სეთი ბატონინბძა საქართველოში
მაგრამ იურიდიულად ერს კიდევ უ
წახახა სუკერენობის ის ნაწილი, რაც
1783 წ. ხელშეკრულებით მას დაშა
თენოდა. ტრაქტატი ერეკლესი მაინც
გაუქმდებული არ ჟეიქნა. მაგრამ ფა
ქტიურად ოკუპაციის ქვეშ მყოფ სა
მეფოს, რომლის იურიდიული უფ
ლებები, ვიმერობთ, არა აღექვან
დრე პირველის მანიფესტით, არამედ
ისევ ერეკლეს ტრაქტატით განისაზ
ლვრებოდა, ერთხელ მაინც უნდ
შესძლებოდა ის, რაც პრ მოინდომ
ერეკლემ და რაც ვერ გაძედა გორ
გი მეფემ: ჩუსეთილან ჩამოშორება
კონკრეტულად 1783 წლის აჭმია

უცილი იყ 1783 წლის აქტი
ნაწილობრივ გადაცემულ სუვერენი-
ბის ისევ მოპოება, შეკვეცილ თავი-
სუფლების იურიდიულად კვლავ აღ-
დგენა, პირობის დამრღვევ მოკავში-
რებთან ურთი - ერთობის გაშეყვიტა
ამ იურიდიულ აქტს კი თავტე, რეა-
ლური მოქმედება უნდა წინ წაძლო-
ლოდა. და საქართველოს ეს დიად-
დოლები 26 — 5 — 1918 წელს დაუდ

გა. ის, რაც ძველმა საქართველომ, მ-
შინდელ პოლიტიკურ ვითარებათ
გამო, ვერ შესძლო, ორსეულად შეა-
სრულა ახალმა საქართველომ. - მან
რუსეთის გართულებამ მოხერხდებუ-
ლად გამოიყენა, 1783 წ. ურთიერ-
ობა უარჲყო, რუსეთს საცხებით ჩა-
მოშორდა და ერთს სუვერენობა საც-
ხებით აღადგინა.

ამრიგად, საქართველოს საქვეყნოდ
აღარებს, რომ დამოუკიდებლობის
გამოცხადება ავტომატიურად გამო-
მდინარეობს რესეტთან 1783 წ. ხელ-
შეკრულების გაუქმებილან.

26 მაისის აქტი შესავალშიც აცხადებს, რომ 1. „მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში საქართველო არსებობდა როგორც თავისუფალი დამოუკიდებელი სახელმწიფო“.

2. რომ ეს სუვერენობა შეიძლება იქნა „მეთვრამეტე საუკუნის მიწურულში“, რომლითაც ერეკლე მეფის ტრაქთაშია ნაკონიასმია:

3. დაარღვია რა მოპირდაპირებ ხელ
შეკრულება 1783 წლისა, საქართვე

4. საქართველოს უბრუნდება ძველ

სახელმწიფო ბრივი უფლებანი. მის
სუვერენიტეტი მთელმა კულტურულმ
კულტურულმ სახელმწიფო უფლებანი.

ქართველობაშ სცხო. საბჭოთა რუსეთი მიერ და მის განვითარების და მან 7 — 5 — 1920 წელს საქართველოს დამოუკიდებლობა სცხო და მისდამი ყოველგანმა უფლებებზე საქვეყნოდ უარი განაცხადდა.

ამრიგად, საქართველომ 26 მაის
საკუთარი ძევლი გზები მოსხებნა
აოვილგვარი „პროტექტორები“ ჩა
მოაშორა, და თავისეუფალი და სუვე
რენცული საერთაშორისო ოჯახში შე
ვიდა.

ეს არ იყო ახალი, შემთხვევათ
და რევოლუციათა გამო ხელდახტე
შექმნილი სახელმწიფო, რომლებიც
რესუთის დაშლის შემდეგ მრავლა
აღმოცენდნენ. „მრავალ საუკუნეთ
განამავლობაში საქართველო არსე
ბობდა, როგორც თავისუფალი დ
დამოუკიდებელი სახელმწიფო“; —
სოჭება მოელმა ერთა 26 მაისს, ხოლ
მისმა პრეზიდენტებმა ამ სახეიმო დღე
განაცხადა: — და თუ ჩვენ დღეს ა
საერთაშორისო ოჯახის რომელიმ
წევრი გვყითხავს: — ჩა მოგაქვთ ა
ოჯახშიონ“, ჩვენ მას მიუუგბოთ —
„ქართველ ერს მოაქვს ორი ათასი
წლის კულტურამ“... ამით მან აღი
არა, რომ ჩვენი ერი აღსდგა და თვი
ძელ ძირებზე თავისუფალ ზრდა
იშეიძხოს... აკად პაბაკა

დარეჯან დედოფალი
(1735 — 1807)

საქართველოს სამეფოს არსებობის უკანასკნელ წლებში — მისი აყვავებისა და დაცემის ხანაში —, ერეკლე მეფის მიერ მაღლა ამართული დროშა საქართველოს ლირსებისა, მის უახლოეს მეგობარს და მრჩეველს, მის მეუღლეს დარეჯანსაც ხელთ ეჭირა...

ეს ქალი, ერეკლეს მესამე მეუღლე, ასული სამეგრელოს მთავრის გიორგი დადიანისა, მრავალ ლირსებათა ძატარებელი იყო; მისი მახვილი ჰქუა, საოცარი სიდინჯე და დარბაისლობა არა მარტო დიდებულ მეფეს ხიბადავდა: გავიხსნოთ დარეჯანის დაქორწინების ამბები, ას მომხიბლავად ოწერილი ჩვენს მატიანეში. „ქართლის ცხოვრებაში“ ვკითხულობთ, რომ მეფე ერეკლე დარეჯანს პირველად სურამში შეახვედრეს და ის მოხიბლულ იქმნა მისი მშვიდებით. „წარავლინების იმერეთად ჩირაშან ბატონიშვილი და თან აახლეს ნინო-წმინდელი, სება ეპისკოპოსი და ითხოვეს ქალი დადიანისა დარეჯან, შეფის ერეკლესათვის: წამოიყვანეს სახლით მეფესა ალექსანდრესით და მიიყვანეს სურამს: ქალაქიდან წაბრძანდა ცუფე ერეკლე, თან გაპყვა პატრიარქი ანტონი ბატონიშვილი, მიბრძანდენ სურამს, ნახა ქალი მეფემ, დიდად მოეწონა შვენიერება მისი და წამოიყვანეს ლხინ-მრავლობით და ჩამოპრძანდენ ქალაქს“. აქედან ირკვევა, რომ დარეჯანი ამ დროს იმერეთის სამეფო კარზე იმყოფებო-

და ალექსანდრე მეხუთესთან. ამის შემდეგ ალექსანდრე ის დიდებული ზემი, რომელიც პატარა კასტელისმა ღირს სეულმა მამამ, თეომურაზმა, თბილისში ახლად აგებულ ასახლეშა გაუმართა. „მზა ექმნა რიგი ქორწილისა“, განაგრძობს მემატიანე, „მეფეს თეიმურაზს ცხებულს და შეიქმნა ქორწილი და სახლსა ახალსა, რომელი აღევო მეფეს თეიმურაზს მტკერის პირს შვენიერი და შემკული კოვლით კურძო: იყო შვიდს დღეს და ღამეს შვება განცემომა უზომო, რომ ერთი ამის-თანა სიხარული არ გვენა: დაბატიუებულნი იყვნენ განჯის ხანი, ერევნისა და ჰაჯი - ჩალაბის ძმისწული. მოვიდენ, მთართვეს მოსარტმევი, ხელმწიფეთა საკადრი, და მცირეთა ხანთა ალხინ-ტავლნები; უბოძეს მეფეთა ჩვენთაც საფრად თვისათ, დაითხოვნების, წარვადენ ისევ ქვეყანათა თვისთა; იყვნენ მეფენი ჩვენი მარადის სიხარულსა და განცხრომასა შორის: მას უამს გაერთნებს ქართლი და კახეთი, იურვიდენ საქმეთა ორისავ ქვეყნისას ერთად, ვითო მამა - შვილნი იყვნენ მეფენი ჩვენი, სახელმწიფონიც გაერთნების, დაადგრინა მეფემ ერეკლემ დედოფალი დარეჯან სახლსა მამისა და ვისისასა“ (ხილეთ „ქართლის ცხოვრება“, „ცხოვრება შეფეთა“, გვ. 181). მ. ბროსეს მოწმობით, (ტ. 2. გვ. 547) ეს ჯვრის წერა უნდა მომხდარიყო 1750 წელს, როცა დარეჯანი დაახლოებით 15 წლისა უნდა ყოფილიყო. ამრიგად, დარეჯანის დაბადება უნდა უახლოვდებოდეს 735 წელს; ხოლო დედოფლის დაბადების დღე ჩვენთვის 9 უსტაც შეუნახავს ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ ნაპოვნ ერთ-ერთ ხელთნაწერს, სადაც ვკითხულობთ, რომ „დარეჯან დედოფლის შობის დღეა ივლისს 5“. ამნაირად, დარეჯან დედოფლის დაბადების თარიღიად უნდა მივითოთ 20 ივლისი 1735 წელი. დარეჯან დედოფალმა აქუთა ქა მეფე ერეკლეს 8 ვაჟი და 6 ასული. ამათ სახელოვნი დურკლები ჩასწერეს ბაგრატიონთა მატეანეს უკანასკნელ თავში.

დარეჯანის შვილის-შვილს, ისტორიკოს ალექსანდრე ორბელიანს (თეკლა ბატონიშვილის ვაჟს) მრავალი მასალა დაუტოვებია ჩვენთვის, რომელიც ამ დედოფლის დარბაისლობაზე, სიწმინდეზე და მხეობა-გამჭრიახობაზე მეტყველებს. ხელა მანც დროა ამ დედოფლის ღვაწლი და დამსახურება ღირსეულად დავაფასოთ და ის სრდილი, რომელიც მას ჯერ რუსეთის ოფიციალურმა წყაროებმა და ამის ნიადაგზე რუსთა ისტორიკოსებმა მიაყენეს, საბოლოოდ განვაშოროთ ამ შესანიშნავ ქართველ ქალს.. რუსთა წყაროების მისდამი ასეთი მიკერძოებული მიდგომა მხოლოდ იმით აიხსნება, რომ ეს დედოფალი თავიდანვე მტრულად უყურებდა ერეკლეს რუსეთიან დაბახლოვებას... თუმცა ჯერ 1783 წლის ტრაქტატი ჩახახული არ იყო, მაგრამ მეფეს გულში უკვე ადრე გარდაეწყვიტა „ბედი ქართლისა“: და მისი გაზირხხება დარეჯანზე უფრო ადრე აბა ვის უნდა ცოდნოდა? და სასახლეშივე, სადაც ერეკლეს ხელმძღვანელობით იწერებოდა ის საფუძვლები, რაიცა რუსეთ-საქართველოს ხელშექ-

რულებას უნდა დადებოდა, ამ სასახლეშივე და ამავ დროს გამოინასკვა მეორე მიმართულება, რომელიც წინა- ლულგა დიდებულ მეფის ზრაცხებს.

ეს იყო პირველი უთანხმოების მიზეზი მეფისა და დედოფლის შორის.

ერეკლეს მიერ რუსეთისაკენ გადადგმულ ნაბიჯის უმდეგ იწყება დედოფალ დარეჯანის უშუალოდ ჩარევა საქმეებში, რაც დროთა ვითარებაში ძლიერდებოდა და უფრო აქტიური ხდებოდა.

დედოფლის ასეთმა განდგომამ რუსეთისაგან, პე- ტრიბურგის მრავალმა ღალატმა გამოიწვია.

პირველად რუსეთის დიპლომატიის ნამდვილი სახე დედოფალმა 1770 წ. დაინახა, როდესაც ასპინძის ბრძო- ლის წინ რუსეთის ჯარმა მეფე ღალატით მარტო დას- ტოვა თურქთა უმრავ ძალების წინაშე. ამას თან მოჰყვა გენერალ ტოტლებენის ტლანქი და უხეში ფანდები დი- დებულ მეფის გადასაყენებლად; და დაბოლოს, ყველა ამ ამბავთა გვირგვინი შეიქმნა 1774 წ. ქუჩუქ - ქაინაჯის ჩავით საქართველოს გაცემა და დიდი და რაინდული და- ხსრებისათვის, ერეკლემ და სოლომონ მეფემ ეკატერი- ნას რომ გაუწიეს; არც ამით დამთავრებულა ეკატერინა მე- რის აგენტების ინტრიგები: სწორედ ორი წლის შემდეგ, 1776 წლს ზვიადმა ზაალ ორბელიანმა დიდი შეთქმუ- ლება მოაწყო ერეკლე მეფის ტახტიდან ჩამოსაგდებად; ამ შეთქმულების სულის ჩამდგმელი რუსის აგენტი ბეკუ- ნინი გამოდგა. ამას კიდევ ზედ დაერთო დიდი პოლიტი- კური ინტრიგა, რასაც მრავალ წელთა მანძილზე ეჭეო- და ბატონიშვილი ალექსანდრე ბაქარის ძე; მისი მიზანი იყო ერეკლეს გადაყენება და ტახტზე კვლავად ქართლის ბეგრატიონთა აყვანა. მისი მოღალატური ქსელები სპარ- სორიდან დადესტანამდე გაბმული იყო და აქედან ახალ- ცხის საფაშოს და ბოლოს თვით სოლომონ პირველის სამეფოს აღწევდა. და ამ დიდი ინტრიგის სათავე ისევ რუსეთიდან მოდიოდა. ალექსანდრე ბაქარის ძეს რუსეთი ცულიინებდა საქართველოს სამეფოს დაუძლურების და- ძახზე ადვილად გაბატონების მიზნით.

ინ, ამ ღალატთა ჯაჭვმა აუხილეს თვალები დარე- ჯან დედოფალს და მას რუსეთის „დახმარება - მფარვე- ლობის“ არა რა სწამდა. რუსეთის ნამდვილი ზრახვა მის- ცის დაფარული აღარ იყო; და თუ საქართველოს გა- დარჩენა სწადდა, მეფეს რუსული გზა და იმედები ეხლავ უნდა დაეგდო... ამ ცდების დროს დედოფალ დარეჯანს ზურგს უმაგრებდა ბრძენი კანცლერი სოლომონ ლეონი- ძეც. ის აშკარა მოწინააღმდეგ შეიქმნა მეფისა ჩაუსულ ორიგენტაციის საკითხში. აქ არა მარტო ერეკლეს ვაჟები და ქალები, არამედ მრავალი სახელმოვანი და გავლენი- ანი პირები მოექმნენ დედოფალს და მის კანცლერს. ამრიგად, მეფის სასახლეშივე გაჩნდა პირველი ანტიაუ- სცული მოძრაობა და ერეკლეს და რუსეთის გეგმებს დი- დებ გაურთულა საგალი გზა.

იმ დროის მოწინავე ქართველი ქალები, რომელთა წარმომადგენელი მგოსან ნ. ბარათაშვილის სოფიო ლე- ონიძის სახით არის გაცოცხლებული, დარეჯანა „ლირსე- ულ დედოფლადა“ სთვლიან და ფხიზელი პოლიტიკური ალლო მათ ამ დედოფლის და ს. ლეონიძის მხარეზე დგო-

მას უკარნახებდა. ერეკლეს რყევისა და მისი რუსეთისა- კენ გახრის გამო, სოფიო ლეონიძისა ქმარს შესჩივლებდა: რად დაგვრჩენია სხვებზედა თვალია, როცა მეფეცა და დედოფალი გვყვანან კეთილნი და ღირსეულზი

დედოფლის ამ პოზიციის გამო რუსეთის ყველა ემი- სტები, მოგზაურები და მოხელენი დარეჯანს, როგორც ამპერიის მტერს უცქეროდნენ და მის დაფასებაში მიკერ- ძობას და ტენდენციას იჩენდნენ.

დარეჯან დედოფალი და მისი მომხრენი ბოლოს მა- ცც ვერას გახდნენ და ერეკლემ დიდ გამარჯვებად ჩასთ- ვალა ის მოვლენა, რომ ჩრდილოეთის იმპერიამ საქართ- ველო მოკავშირედ სცნო და ვით სუვერენს, პირობა შე- უკრა და მფარველობის მოვალეობანი იკისრა... და მეფის რწმუნებულებმა, გ. ჭავჭავაძემ და ომანე ბაგრატიონმა ქ. გეორგიევსკი 1783 წ. 24 ივნისს ცნობილ ტრაქტატს ხელი მოაწერეს.

ამ რიგად, 10 წლის ლოდინისა და სამზადისის შემ- დეგ მეფემ თავის წადილს გვირგვინი დაადგა და სისხლი- საგან დაცლილი ქვეყანა თითქმ' მოსვენებას უნდა მის- ტომდა, ეკონომიკურად უნდა გალონერებულიყო და ამ შორეული გზით მაინც, ეკრობის კულტურასთან გაწყვე- ტილი კავშირი აღედგინა.

ყველაზე სანუკვარი ოცნება მეფისა, — სამცხე - საათაბაგოს კვლავ შემოტკიცება — ეხლა, ამ ტრაქტა- ტის შემდეგ, რუსთა ჯარის დახმარებით უნდა განხორ- ცელებულიყო. ასე სჯიდა ერეკლე.

მაგრამ რუსეთის იმპერიის სულ სხვა გეგმები პქ- ნდა და აქ უფრო დაპირებები უნდა ყოფილიყო, ვიდ- რე მათი ასრულება. ტრაქტატს მარტო მაშინ უნდა ჰქონდა ძალა, როცა რუსეთს ან პორტასთან ან ირან- ასან საომარი მოქმედება ეწყებოდა; აქ ერეკლეს და- რაბება საჭირო იყო...

მაგრამ ზავის დროს, „მფარველობის არტიკულე- ბი ამ ტრაქტატისა რუსეთს ერთბაშად ავიწყდებოდა. საქართველო მხოლოდ იხარჯებოდა და უკანასკნელ მარგიდან იცლებოდა. ამ საფრთხეს დარეჯანი თავი- დანვე ხედავდა და ის ეჭვები, რაც ბრძენმა კანცლერ- ის თაოზიციის სახელით მეფეს გადაუშალა, ეხლა მო- ჰაბებით გამართლებულიყვნენ. ილიუზიები სამეფოს დასვენებისა დაიმსხვრა და უძლური საქართველო ეხ- ლა პირისპირ დარჩა სპარსეთ-ოსმალეთისა; სამაპმადი- ცო მეზობლები სასტიკად უხდილნენ ერეკლეს, და რუსეთისათვის დარიალის კარების გაღებას უდიდეს ღალატად უთვლიდნენ... ამის გამო ან თვითონ ესხმო- დნენ თავს ქართლ-კახეთს, ან ლეკების გააფთრებულ დიდ რაზმებს უსევდნენ.

უკვე 1784 წ. (ერთი წლის შემდეგ ტრაქტატის დადებისა) გახშირეს ლეკებმა სოლეიმან ფაშის დაბ- არებით ქართლ-კახეთის რბევა და აწიოკება; ხოლო 1785 წლის შემდეგ სპარსეთის მიერ წაგებებულმა ომარ ხანმა ავარიისამ 20.000 მხედრობით კახეთში შეჭრა მოახერხდა და ქვეყანა საშინელ წამებასა და აოხრებას

მისცა. რუსეთმა ისიც ვერ მოაგვარა, რომ ლექთა ამ სისტემატიურ მიხტომა-აწიოკებიდან სამეფო დაეფარა. ბოლოს მეფე ისეთ მდგომარეობაში ჩავარდა, რომ ძულებული გახდა ლექთა ურდოების ბელადთან მოლაპარაკება გაემართა და ომარ-ხანთან ხარჯის გადახდის პირობა შეეკრა.

მაგრამ ყველაზე უფრო დიდი ტკიფილი მეფეს მიყენა ეკატერინას განკარგულებამ, რომლითაც რუსეთის ჯარი გენერალ ბურნაშვილის მეთაურობით (ერეკლესით ერთად მაჲმადინ მეზობლებთან რომ ლაშქრობდა), უცებ უკან გაიწვია. რუსის ჯარმა საქართველო ძალივა, მიუხედავად მეფე ერეკლეს თხოვნისა, დაეკდა ამ ჯარს, თუნდაც რამდენიმე კვირით დაწყებულ ოპერაციის დამთავრებამდე. ეს ღალატი მოხდა 4 წლის შემდგომ „ტრაქტატის“ დადებისა.

აი, ყველა ამას თითქოს წინასწარ ხედავდა დარეჯან დედოფალი და აფრთხილებდა მეფეს — ისედაც დაუძლურებული ქვეყანა, ჩრდილოეთიდან დარიალის კარების გახსნით, კიდევ უფრო არ დაუძლურებინა.

მაგრამ მეფე არც დარეჯანის ჸაყვედურებს და არც ბრძენ კანცულერის გაფრთხელებას ყურს არ ათხოვდა. იცოდა ერეკლემ, რომ რუსეთის ბრძოლას სამხრეთისაკენ ისმალეთ - ირანი და ლეკების ურდოები ველარ შეაჩერებდნენ ამ ახალ ძალასთან შეგუება იყო ცრთად ერთი გზა საქართველოს გადასარჩენად.

ვერ იქნა, მეფის სიმტკიცე ვერც რუსეთის ღალატში და ვერც ოპოზიციის მაგარმა იერიშებმა ვერ გასტეხეს... და მეფემ ოპოზიცია დაამარცხა — მისი გავლენიანი წევრები, რომელთაც დიდად აფასებდა, საქმეს ჩასოაშორა... დიდის გულის ტკივილით გადააყენა მეფემ სარდალი და სახლთუხუცესი დავით ორბელიანი, მაგრამ უფრო მძიმე უნდა ყოფილიყო ერეკლესათვის ძრებენ სოლომონ ლეონიძის სამეფო საქმეებიდან ჩიმოორება (1793 წ.).

მაგრამ დიდმა სიყვარულმა დარეჯან დედოფლიადმი ბოლოს მაინც გაიმარჯვა და ეს ქალი სამეფოს მართვა-გამგეობის, საქმესთან ძველებურად ახლოს დარჩა.

ბოლოს დედოფალმა აშეკარად დაინახა, რომ მეფის მიერ 1783 წ. გადადგმული ნაბიჯი უცვლელი და საბოლოო იყო და, მიუხედავად ამდენი ხნის ცდისა, საქართველოს სიყვარულმა და დედოფლის მოვალეობამ იგი ერეკლეს გვერდით დააყენა.

იმ ხანებში დარეჯანის გავლენა მეტად ძლიერი უნდა ყოფილიყო, თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გაემოებას, რომ დედოფალი საქართველოს სამეფო საქმეებში მართლაც რომ ძეტიურ მონაწილეობას იღებდა. იმ დროის ისტორიულობის გვაუწყებენ, — „დედოფლიალმა დარეჯანმა სამეფო საქმეებში ჩარევა დაიწყო ჯერ კიდევ 1780 წ., ხოლო 1792 წლიდან თითქმის დაბოუკიდებულად მართვდა საქართველოს“-ის (ბუტკოვი, 2. გვ. 336).

აქედან ხედავთ, დარეჯანმა ერეკლეს საწინააღმ-

დეგოდ იპოზიცია განწირულად ჩასთვალა და მხურვან მეფეს ერთგულად გვერდით ამოუდგა. მას უნიტოდ საქართველო და ერეკლე მტკიცედ ყოფილიყენებ დიდ ტოპირდაპირის წინაშე და „ტრაქტატით“ ის მიღლოთ, რის მიღება მაინც შესაძლებელი იყო; თუმცა დადების 1783 წ. ნაბიჯს დედოფალი სახითაოდ და მომაკვდინებლად სთვლიდა, მაგრამ ვიდრე ერეკლეს საქართველო იდგა, რუსეთი კიდევ ვერ შესძლებდა ვითავულ გაგმის გატარებას: — სამეფოს მოსპობას. მაგრამ შემდეგ?... ვის უნდა დაეკავებინა ამ უძლიერესი პროვენების ადგილი? ვინ იყო მისი მემკვიდრე? გიორგი ბატონიშვილი: სუსტი ნების და მერყევი ხასიათის: ამ ავადმყოფს, განუკარებელი სნეულებით პყრობილს, განა შეეძლო რუსულ დიპლომატიის მოწოლას განმკლავებოდა? ჯერ თვით ერეკლეს დროს რა გადაულახავი იძნელები იდგა პატარა სამეფოს წინ... მის წაქცევას ა ე მოუთმენლად ელოდნენ სპარსეთი, ოსმალეთი, ლეკები და ეხლა უდიდესი რუსეთი. ამის ატანას და სამეფოს ნავის გამონაბირებას მხოლოდ ერეკლეს სიბრძნე და მექლავი თუ შესძლებდა! გიორგი კი ანარეკლიც ა იყო ამ კაცისა და სამეფო პალატი მის ხელში უეჭვიდ უნდა დაქცეულიყო. აი, რა აფიქრებდა დედოფალს დღე და ღამ. მაგრამ ეხლა, როცა სპარსეთის ყაჯარი გაძლიერდა, ქველ ირანს თავისი გვირგვინის ქვეშ კვლავ თავი მოუყარა, დიდის ძალებით საქართველოს უახლოებოდოდა; ეხლა კრიტიკისა და საყვედურების დრო არ ცყო; ყველანი უნდა ერეკლეს გვერდით ამოსდგომოდენ და სამეფო დიდ ხიფათიდან გადაერჩინათ...

და დარეჯან დედოფალი თავის მხრივაც მოსვენებას არ აძლევდა რუსეთს და აგონებდა მისს მოვალეობას, „ტრაქტატით“ რომ თავს ედო. დედოფალი რუსეთის სამეფოს უმწერ მდგომარეობას უწერდა და სასწრაფოდ ჯარს და დახმარებას თხოვდა. სწორედ ორი თვეს წინ აღა-მაჲმად-ხანის შემოჭრისა, დარეჯანი ეკატერინა მეორეს სწერდა — „დამჭირნეობა ესოდენთა ქრისტიანეთა მაიძულებს მე ვედრებით უდიდედისა დჟევნისადმი, რათა მცა აღთქმისამებრ ყოვლად უმოწყალესისა ტრაქტატისა ინებოთ შეწევნა ჩვენი აღა-მაჲმად-ხანის ზედა,, რომელიცა მახლობელად ჩვენდა მდგომარე არს არმითა თვისითა და ცდილობს დაპყრობას ქვევნისა ჩვენისასა, რომლისათვისაც ცრემლით გვვერდები უდიდებულესო ხელმწიფო. შეიწყალეთ ესოდენი ქრისტიანენი ბრძანებითა ან-შეფის დუღოვიჩისათა, რათა მოგვცეს შეწევნა უძლეველთა მხედრობითა, რომლითა ხსნილნი მტრისაგან მადლობელნი დაგვშობით. ივნისის 6, 1795 წ.“ (იხილეთ პროფ. ცაგარელის „ღრატები“, 2. გვ. 119).

დღეს უკვე ცნობილია რომ რუსეთის დიპლომატია ვერაგულ ზე ახვას იტარებდა, რათა საქართველო აღა-მაჲმად-ხანის შემოჭრით უფრო მცტად დასუსტებულიყო. ეს გეგმა დედოფალ დარეჯანის ფხაზელ გონებას კრისტიანენი გამოპარვია: მან კარგად იცოდა, რომ ჩრდილო კავკასიაში მდგარი რუსის ჯარი ჯერ მაინც იქედან საშველად ფეხს არ მოიცვლიდა. მაგრამ ვინ იყო ამ დროს

სევა დამხმარე? არავინ. და დედოფალმა სცადა ეკატერინესათვის, ვითომდა როგორც „ქრისტიანთა მესიონერისათვის“ კვლავ მიემართა... მაგრამ ამაოდ! ვერც „ტრაქტატის“ და ვერც ქრისტიანობის ძალაშ ვერ გასჭრა.

ამაირად, საქართველოს უბედურება ვერ ასცდა, სემეფოს თავზე საშინელმა ქარიშხალმა გადაუარა.

1795 წლის სექტემბერმა გლოვის ზარები დარეკასა ქართველოს გაუკაცრიელებულს და ფერფლად ქცეულს დედა-ქალაქში. რუსის ჯარი ღუდოვიჩა ერეკლეს არ მოაშველა, რადგან თავის მრავალ რჩევა - მიართვებზე პეტერბურგიდან მას სამისიო თანხმობა არ ჰოვიდა. და დარეჯანმა თბილისი ისე დასტოა, რომ ისნ ვერაფრის წალება ვერ მოაწრო, ხოლო ერეკლე, იმანე ბატონიშვილმა და ერთგულმა მხედრებმა მტერს ხელიდან ძლივს გამოჰვილებეს და ქალაქიდან გაიყვანეს.

დედოფალი დარეჯანი 10 გნევნისთვეს გამოსულა ლყა შემორტყმულ ქალაქიდან, თან რამოდენიმე ერთგულნი ხელებიან... სამეფოს ამ უდიდეს განსაცდელის დროს ის ანაურს წასულა იმ მიზნით, რომ იქედან გუდოვიჩისათვის შიკრიკი ეფრინა კავკასიის ხაზზე საგანგებო წერილით, რათა ჯარი რუსეთისა ერეკლეს საშველად ეხლავ „ლინიტდან“ დაძრულიყო. იწება მეფეს კადევ მოეხერხებინა ცოტა ხნით თბილისში გამაგრება და თუ აღა-მაკმად-ხანი შეიტყობდა, რომ რუსის ჯარი იართლაც მოდიოდა, უეჭველია, რუსეთთან ომს მოერიდებოდა და პირს უკან იძრუნებდა... ისე ფიქრობდა დედოფალი და მღელვარე გულის ძერით პასუხს ელოდა. ენერალი გუდოვიჩი ამ ამბებს შემდეგნაირად გადასცემდა პეტერბურგს: — „ჩემი მრავალი უმაღლესი მოხსენების შემდეგ, შესახებ აღა-მაკმად-ხანის მოსალოდნელი კვლაბისა საქართველოზე, უქვეშევრდომილესად გაუწყეთ, რომ გუშინ ქართლ-კახეთის დედოფალმა დარია გორგის ასულმა გამომიგზვნა საგანგებო შიკრიკით წერილი, რომლითაც მაცნობებს, რომ აღა-მაკმად-ხანის ჯარებმა 10 სექტემბერს თბილის ალყა შემორტყეს, ლიდანაც დედოფალი მხლებლებით გამოვიდა ანაურს (10 ვერსი თბილისიდან) მოზღვის გზის მიმართულებით და მაუწყებს, რომ მეფე ერეკლე იმერეთის მეფესთან ერთად ჯარებით თბილისთან სდგანან და საომრად ემზადებიან. დედოფალი სთვლის ალყა-შემორტყმულ თბილისს უსაშინელეს გასაჭიროში და დაჯინებით ხელახლად მთხოვს დახმარებას რუსული ჯარებით. მე კი კანიდან უფლება არა მაქვს უმაღლესის ბრძანების გარეშე ჯარების გაგზავნისა, გაუწყებთ ამ თხოვნას დედოფლისას ოქვენს იმპერატ. უზენაესობას განსახლებად და ამაირად ველად-ზო (გრამოტი, 2. გვ. 108).

ეს თხოვნა პეტერბურგის ს. ბჭომ მხოლოდ 18—10 გაარჩია, როცა თბილისის ტრანსიდი დადი ხნით დაურულებული იყო; აქ სახელმწიფო საბჭომ გუდოვიჩს განუმეორა ერთხელ უკვე (6 სექტემბერს) გაგზავნილი რესტრუქცია, რომ მას ფრთხილად მოქმედება მართებს, რათა არაფრით გააღიზანოს პორტა ამის გამო რაიმე

წენაღმდეგობა რუსის ჯარისა არ უნდა ხდებოდეს ლემალეთის ახლოს მდებარე კუთხეებშით და სხვა. (იქვე, გვ. 114). ისე უყურებდა რუსეთი „ტრაქტატიზ“ აღესულ მოვალეობას საქართველოს დაცვისათვის გამოსახულის გამო რომელიმე მეზობელთან მას უთანხმოება არ უნდა მოსვლოდა...

იღა-მაკმად-ხანმა იავარად-ქმნილს საქართველო-ლან უმრავი ტყვევები წაახსა; საქართველო სპარსეთმა არაია, მაგრამ ერეკლე ვერ გასტეხა; ვერ იქნა და რუსულზე ხელი ვერ ააღებინა... ეხლა აღა-მაკმად-ხანს სექტემბრის საშენელებანი საქართველოს მოსაპობად საილოდ აღარ მიაჩნდა... მას ერეკლე კიდევ უფრო უნდა ტაქსაჯა და ქვეყანა სრულიად ამოევდო..

აქ დარეჯან დედოფალი ხედავს, რომ საქართველო კვალად უსაშინელეს განსაცდელშია: ერთი შეცდამა კიდევ და ეს უძველესი სამეფო უფსკრულში გარდაშვება... მაგრამ ისიც იცის, რომ შახთან შერიგება, მისთვის რაიმეს დამომბა ეხლა მხოლოდ დამცრობას მისცემს სამეფოს, ხოლო საქართველოს სიკვდილისაგან მაინც ვერ იხსნის.

ამიტომ დედოფალი ეხლა ერეკლესთან და მის ელჩიდან ერთად ვედრებისა და გაფრთხილების ხმით რუსეთის კარს მიმართავს; ის სასწრავო დახმარებას მოიციობს ქართველ ტყვეთა სახსნელად და შაპის ახალი ვდასხმის ასაცდენად: — „და განსაცდელისა ამის ჩეინზე მიწევნისათვის“, სწერს დედოფალი ეკატერინას, კარდინალით ტყვედ მიცემ ლთა ერთათვის, უზომოსა შეწხარებასა შინა მყოფი, წინაშე დიდებულ. თქვენისა, უხილავად მუხლთა ზედა მდგარი, ყოვლად უმდაბლესად გევედრებით: ტყვეთათვის, ჩივილთათვის, მოხუც ბულთ და ჭაბუკა, რომელთა ტანჯვითა და დაწვითა ელესიებითა, განწარებული გული ჩემი შეიწყალოთ, უკვლად უმოწყალესო ხელმწიფევ, რათა მივიღოთ უმოწყალესი რეზილუცია თხოვნისა ამის, რომ უ იც. მეფისა ჩვენისაგან მოხსენდების იმპ. თქვენისასა“. და ბოლოს აფრთხილებს დედოფალი დარეჯანი რუსეთს, რომ „თუ ამავ ზამთარს დახმარალი ლუდოვიჩი არ მოგვეველა... უთუოდ კიდევ წავხდებით და იყავ ნება ყოველსა შინა მოწყალებისა თქვენისა ჩვენდამ“-ო (იხ. „ღრამოტები“, 2. გვ. 121).

მართალია, ამის შემდეგ ეკატერინა მეორემ ზუბოვის დიდი ექსპედიცია დაიწყო სპარსეთის წინააღმდეგ, და ერეკლეს გენ. კორასკოვის ჯარი უნდა მიხმარებოდა, მაგრამ.. აქაც არ ჰქონდა ბედი საქართველოს: უკატერინა 7—11—1—796 წ. მიიცავალ და პავლე პირველმა რუსების ჯარები უკან გაიყვანა.... საქართველო წევა ეულად დარჩა და აღა-მაკმად ხანი კვლავ დაიძრა საქართველოს სასიკედილო განხენის აღსასრულებლად.

ზუბოვის ჯარების პავლე პირველის მიერ მოულოდნელად უკან გაწვევით საქართველო უმწეო ყოფაში ვარდებოლა ამას გამო დედოფალი დარეჯან ინიციატივას ხელში იღებს და რუსეთის ხელში იღებს და

თევდორეს ასულს მიშართავს — გადასინჯოს პეტერ-ბურგმა თავისი დადგენილება და არ დასტოვოს სამე-ფო პირისპირ განრისსხებულ აღა-მაშალ— ხანისა. „აწინ-დელ ლროსა შინა შეიწროებული მყოფობა ჩვენი კად-ნიერ მყოფს მე, რათა თვით, თავათ ჩემით მოვართო თქვენს დიდებულებას უმდაბლესი მოხსენება ეს... რა-თა გვექმნათ შემწე და შუამდგომელი წინაშე მათს იმა. დიდებ-სა თქვენს საფარველ ქვეშე მყოფთ ქრის-ტიანეთა ერსა ამას, რომელნიცა მონდობილნი მხოლოდ თქვენის საფარველსა აწ უკუ ქცევითა საქართველოით რუსეთის უძლეველ მხედრობისათა მოუთმენელსა მწუ-ხარებასა შინა მყოფნი, მოველით მტერთაგან წარწყ-მედასა, რომლისათვისცა, უმდაბლესად მთხოვნელი ესა-სოებთ განახლებად დამტკიცებასა უმაღლესი საფარვე-ლისასა“ და სხვა. („ლრამ. 2, ნაწ. 1. გვ. 133).

დედოფლის ველრება ეხლაც უშედეგოდ დარჩა, და საქართველო უცილო გაქრობისაგან ამჟამად რუსე-თმა კი არ იხსნა, არამედ სასწაულმა...

მრისხან შაპი, ვიდრე თბილისისაკენ დაიძროდა, შუშაში მოახჩეს (1797 წ. ივნისის 5-ს). დედოფალმა რუსეთის ახალ მპყრობელს, პავლე პირველსაც მიმართა მსგავსი თხოვნით შეწევნისათვის, თანახმად „ტრაქ-ტატის აღთქმათა“, მაგრამ პავლეს საქართველოს „აქ-ტებში“ კარგად ამოეკითხა იმპერიის განზრახვანი და ნამდვილი მიზანი ტრაქტატისა.

მას ცნობები მოსდიოდა, რომ ერეკლე მეფის დღე-ები დათვლილი იყო და მისი სიფხიზლე სამეფოს დიდის ხნით კიდევ ველარ უდარაჯებდა, ხოლო სწორული და სუსტი გიორგი რუსეთს წინააღმდეგობას ვერ გაუშევ-და. მართლაც, 11 იანვარს 1798 წ. ივერის მხე ჩაესვენა, საქართველოს მოჭირნახულემ დალლილი ხელები დამდ-გარ გულზე დაიკრიფა... მტერთ ერთბაზად იმედი მი-ეცათ ეხლა შორით მოვლა და დიპლომატია საჭირო აღარ იყო.

ამ დღიდან იწყება უკვე აშკარად გამოცხადებუ-ლი ჩარევა რუსეთისა საქართველოს შინაურ ცხოვრე-ბაში, ხოლო არა აშკარად — მისი შეტევა საქართველოს ტახტის წინააღმდევ:

შეიძლებოდა ეს ბრძოლა არც ისე გახანგრძლივებუ-ლიყო, რომ დარეჯან დედოფლის მომხრებს თავისი მიზნის განხორციელებისთვის მეტი ფხა გამოეჩინათ და დარეჯან დედოფალი ტახტზედ აეყვანათ, როგორც განზრახვა ჰქონდათ. მაგრამ გიორგი მეფემ ამ ერთ შემთხვევაში მიინც, მისგან სრულიად მოულოდნელი, სისწრაფე - მამაცობა გამოიჩინა და ვიდრე დარეჯანის პარტია ერეკლეს იგლოვდა და მის ღირსეულ დასაფ-ლავების გეგმებს აწყობდა, გიორგიმ სამეფო უუნქცი-ები ხელთ აიღო და თავადებას დაფიცებას შეუდგა...

* საშინელის მწუხარებით მოცულმა დედოფალმა და სოლომონ ლეონიძემ ვერ მოახერხეს ამ დროს საკ-მაო აქტივობის გამოჩენა; დარეჯანი გართულებას მო-

ერიდა, ისედაც დასუსტებულ სახელმწიფოს ცხოვრე-ბაში და გამარჯვება გიორგის დარწა; თუმცა, როგორც ისტორიკოსი გადმოგვცემს, „უმრავლესობა დედოფალ დარიას გამეფების მომხრე იყო“-ო. (იხ. ბუტკოვი, ტ. 2. გვ. 443). ეხლა რუსეთს უკვე ღიღი ჯარალშეცვალი ქართველობი და რწმუნებულ კოვალენსკისაც საგან-გებო ინსტრუქციებით გზავნის. ამ ინსტრუქციებში ჩენ-თვის ყველაზე უფრო შესანიშნავია ის, რომლის ძალით კოვალენსკის ევალება აღევნოს ფხიზელი თვალყრი ქრიზ დელოფლის ყოველგვარ მოქმედებას და ცალკე დელოფლის მომხრეებსა. (იხ. ბუტკოვი, ტ. 2. გვერდი 449).

რუსეთის მოხელეებმა ზედმიწევნით შეასრულეს ეს დავალება და ამის შემდეგ დედოფალ დარეჯანს და მის ქალებს და ვაჟებს მზერავნი და ჯაშუშნი არ მოჰ-კლებიან...

მალე მდგომარეობა გიორგისა და დარეჯანს შორის რუსის მოხელეთა ცდებმა ფრიად გაამწვავა; გიორგიმ დედოფალს თვისი მამულები ჩამოართვა და თვის მე-ულლეს მარიამს გადასცა, ხოლო დარეჯანს ფრიად შე-მცირებული ულუფა დაუნიშნა. ამ ამბავმა უფრო გა-ოლრმავა უთანხმოება ამ ორ პარტიათა შორის და დე-დოფალ დარეჯანის მომხრენი და კერძოდ, ბატონიში-ლები: ვატრანგ, იულონ და ფარნაოზი აჯანყებისათვის აშკარა მზადებას შეუდგნენ; ბატონიშვილი ალექსანდ-განჯით სპარსეთში გაიჭრა და ბაბა-ხანის და აბას-მირ-ზას დახმარებით სცდილობდა დედის პოზიციის გამაგ-რებას და რუსების შევიწროებას. დარეჯანის გატაცება - გამეფების განზრახვა თითქოს უნდა აღსრულებული-ყო და როცა აბას-მირზას ჯარები აზერბაიჯანში შეიჭ-რნენ, სნეული მეფეც შიშმა აიტანა; აშკარა იყო, ალე-ქანდრე ბატონიშვილის წაქეზებით, სპარსეთი საქართ-ველოსაკენ მიწევდა და თითქმის ტყვედ ქმნილ დედო-ფალ დარეჯანის მომხრეებს რუსთა განდევნის იმედი უცოცხლდებოდათ, მეორეს მხრით, დანარჩენმა ბატო-ნიშვილებმა 3 000 კაცი შეკრიბეს და დედოფლის გა-მოსახსნელად თბილისისაკენ გაეშურნენ. მაგრამ გიო-რგი მეფემ რუსის ჯარის საშუალებით და თვის ერთ-გულთა რაზმებით, რომელთაც წინ მისი ძე, იოანე ბა-ტონიშვილი მიუძღვდა, ეს შემოტევები უკუაქცია. (იხ. ბუტკოვი, ტ. 2. გვ. 453).

დარეჯანმა ფარხმალი მაინც არ დაპყარა ეხლა სა-ფრთხე არა მარტო მას შეეხებოდა, არამედ მთელ სა-ფოს, რომელიც დიდებულ ერეკლეს ასეთის ზრუნვით

და მხნებით მრავალი ხიფათისაგან გადაერჩინა. დარე-ჯანიც ხომ მაშინ მუდამ გვერდით ედგა მეფეს... და ეხლა ყველაფერი ეს სუსტს და უძლურ გიორგის ხელი-დან ეცლებოდა... და ეცლებოდა ისეთის მოხერხებით, რომ მეფე ველარ ერკვევდა ამ ხლართებში და რუს-თის ქრისტიანულ ნიღაბს იქით ვერას ხედავდა. მდგო-მარეობა ეხლავ უნდა ეხსნათ დარეჯანის ან მის მარჯ-ვენა ხელის, იულონის გამეფებით და რუსთა განდევ-ნით და ერთი ღიღი ცდაც კიდევ მოხდინა დედოფლის

შთაგონებით ალექსანდრე ბატონიშვილმა, რომლის უკან დარეჯანის შვილის შეიღლი, იმერეთის მეფე, სოლომონ მეორე იდგა. ალექსანდრე ომარ-ხანის და სხვა ანტი - რუსულ ძალთა დახმარებით კახეთში შეიჭრა და გიორგის და რუსთ ძილი დაუფრთხო. მთელის ძალებით ექვერა რუსის ჯარი ომარ-ხანის და ალექსანდრე ბატონიშვილის რაზმებს და ნაიარუასთან დიდი ბრძოლა გაჩაღდა, და გენერალ ლაზარევმა და გულიაკოვმა იმავ ითანა ბატონიშვილის დახმარებით რუსეთს და გიორგის 7—11—1800 წ. კვლავ ვამარჯვება არგუნეს. დედოფალ დარეჯანს კვლავ გაუცრუვდა იმედები, რუსეთმა მყვიდრად მოიკიდა ფეხი საქართველოში. ეხლა არც პავლეს და არც მის მემკვიდრე ალექსანდრე პირველს ჯარის გამოსაგზავნად თხოვნები და ვედრებანი აღარ სჭიროდათ! ბათალიონებით, ყაზახთა რაზმებით და არტილერიით გაიცსო საქართველო.

საუბედუროდ, დედოფალ დარეჯანის იჭვები გადაჭირდებით გამართლდა. ერეკლეს სიკვდილმა რუსეთის ფარულ პოლიტიკას ნილაბი ახადა და გიორგი მეფეს სუვერენიტეტის მთავარ ნაწილზე ადვილად ხელი ააღებინეს; მომაკვდავ და უძლურ მეფეს საცხებით ჩამოაშორეს დედოფალი დარეჯანი და მრჩეველად რუსულ - სომხური ლენერალი მიუჩინეს.

ეხლა ლეკებისა და გამდგარ ბატონიშვილების შიშით გიორგი მეფე საცხებით რუსეთს მიენდო; ის გულწრფელად ფიქრობდა, რომ სამეფოს ფუნქციების მეტ დათმობით რუსეთის მტკიცე მფარველობას მიიღებდა. გულისტკივილით ადევნებდნენ თვალყურს დარეჯანი და მისი მომხრები მეფის ცდას „საქართველოს მიღებისათვის რუსეთის“ მიერ... მათ იცოდნენ, რომ გიორგის „თხოვნითი პუნქტები“ დიდი ნაბიჯი იყო საქართველოს სამეფოს გაუქმებისაკენ გადადგმულ, და რომ მომავალში რუსეთი შემდეგ ნაბიჯს თვითონვე ადგილად გადასდგამდა და ამ უძველეს სამეფოს, რუსეთის „ლუბერნიად“ იქცევდ. საუბედუროდ, ყველაფერი ასე მოხდა...

მეფე გიორგი 28 დეკემბერს 1800 წ. მიიცვალა და სამეფოს გადარჩენის იმედებიც თან წაიღო. ეხლა რუსეთი არა ერიდებოდა და სამეფო ტახტის ერთბაშად გაუქმება სწადდა. მემკვიდრე დავითს მხოლოდ „მიახლოების“ უფლება დარჩა ამ ტახტან...

სამეფოს ერთგულთა (სოლომონ ლეონიძის, სარდალ ორბელიანის, ალ. მაყაშვილის და სხვათა) დაუქინებითი ჩხოვნას, რომ სასწრაფოდ მეფედ კურთხეულიყო, დავითმა ყურა ას ათხოვა. იგი კვლავ რუსეთზე იყო მინდობილი და იქდან ელოდა დამტკიცებასა და ინვესტიტურებს; უფრო მცტაც, მან საჭიროდ დაინახა ეს ერთგული მრჩეველი ლაზარევისათვის ხელში მიეცა. და ლაზარევმა სოლომონ ლეონიძე დააპატიმრა.

მემკვიდრეს ეს ლოცუზიები უფრო გააძლიერა გენ. კნორჩინგის საქართველოში წარმოგზავნამ, რომელსაც ცნობილი კითხვების გამორკვევა ჰქონდა. ალექსანდ

პირველისაგან დავალებული: 1. შეუძლია თუ არა საქართველოს დამოუკიდებლად არსებობა და 2. მართლა ყველას სურვილი იყო რუსეთთან შეერთება?

ზოგი ქართველი კეთილშობილი აშენებულერენდუ-მით“ საქმის მოგებასაც ფიქრობდა და მისთვის პასუხი საეჭვო არ უნდა ყოფილიყო... ორი ათას წელზე მეტი იცხოვრა საქართველომ საკუთარის სახელმწიფოებრივის ცხოვრებით და აბა ვინ იტყოდა, რომ მან ერთბაზად დაჰკარგა ამისი უნარი? „მართალია“, ამბობდნენ ისისნი, „ერეკლე აღარა გვყავს, მაგრამ ქართული მხედრობა და სული ხომ ძველებური დარჩა... ვინ გაბედავს და ეტყვის კნორჩინგს, რომ ყველას სურდეს რუსეთის ქვეშევრდომობა და თორმეტ საუკუნეზე მეტ მანძილზე სახელოვნად განვლილი გზა ბაგრატიონთა ჩაქლილი იქმნასო? განა ყველა სულმოკლე და ან მოლალტე?... — ასე მსჯელობდნენ საქართველოს ზოგი მამულიშვილები და ასე ფიქრობდა მაშინ დავით ბატონიშვილიც. მაგრამ ასე არ ფიქრობდა დარეჯან დედოფალი, რომელსაც რუსის არც ლიბერალის და არც რეაქციონერის არაფერი სწამდა და იცოდა, რომ კნორჩინგის „პასუხი“ ზუბოვ - ორლოვებისა და სახელმწიფო საბჭოს მიერ წინასწარ იყო პეტერბურგში გამზადებული... და ეს პასუხი ისეთი უნდა ყოფილიყო, რომელიც საქართველოს რუსეთის პროვინციად იქცევდა, ხოლო გენერალ კნორჩინგს კი მის მთავარმართებლად.

ამიტომ ამ დაეჭვებულმა დედოფალმა ჯერ კიდევ დროზე გაგზავნა მოხსენება პეტერბურგში, რომელიც 3 იქნის შეტანილ იქმნა სახელმწიფო საბჭოში.

დედოფალი თავის მიმართვაში დარბაისრულის ლირსებით ითხოვს მოპირდაპირესაგან ერთხელ დადებულ ხელშეკრულების ასრულებას: ის ხელახლა 1783 წლის ტრაქტატს ემყარება, თითქოს მის შემდეგ პავლეპირველის შეერთების მანიფესტი არც კი გამოცხადებულიყოს. დარეჯანი ძველის, ერეკლეს საქართველოს ენით ლაპარაკობს და მოითხოვს საქართველოს მთავრობის და მართველობის საკითხი ურყევლად დაეტოვებინათ ტრაქტატის „მტკიცე საფუძვლის თანახმად“. (იხ. ზ. ავალიშვილის, „პრისოედინენე“). ზუბოვის მომხრენი ყალყზედ დაღვნენ და სახელმწიფოს საბჭოს დედოფალ დარეჯანის მოხსენების განხილვა კნორჩინგის დაბრუნებამდე გადაადებინეს. ხოლო 26 — 6 კნორჩინგის დასკვნები უკვე გადაეცა ხელმწიფეს, და ჩვენ ვიცით, როგორი იყო ის მოხსენება. მაგრამ კნორჩინგმაც კი ვერ იპოვნა იმდენი გამბედაობა, რომ მეორე კითხვაზე გადაჭრით „პო“ ეთქვა და სამეფოს რუსეთთან შეერთების საერთო წალილი კნორჩინგის მოხსენებაში ერებ გამოჩნდა. მაგრამ ეს „დაიჭვება“ იმდენად უმნიშვნელო იყო, რომ ამან შექმნილი მდგომარეობა ველარ შეარყია და სახელმწიფო საბჭოს სხდომამ 8 აგვისტოს 1801 წელს კნორჩინგის დასკვნები დაადასტურა და ამით საქართველოს საკითხი უარყოფითად გადასწყვიტა.

ამის შემდეგ დედოფალ დარეჯანის ცნობილი მო-

ხსენება სიმწვავეს ჰქარგავს და ის არქივს გადაეცემა. რა მოხდა „შემდეგ?“ კნორრინგი მთავარმრთებელი გახდა, მაგრამ ვერც მან და ვერც კოვალენსკიმ ვერ შესძლება ქვეყნისათვის საქართველოს გაბედნიერების სურათი დაენახებინათ... საქართველოს ახალი ყოფა როგორლაც არა. ზგავდა ბედნიერებით დათრობას, რუსეთის ძლიერ კალთის ქვეშ. ერთი წელიც კი არ დააცადება კნორრინგს და კოვალენსკის, რომ მშეიღობანი მართველობა ეხილათ.

1802 წლის შეთქმულებამ პეტერბურგი ძალზე ჩააფიქრა და ეხლა ყველასათვის აშეარა გახდა, რომ დავითის ტახტთან „არ - მიშვებით“ არც საქართველოს დამოუკიდებლობისა და არც დინასტიის საკითხი არა სწყდებოდა... უკამაყოფილება იზრდებოდა. სპარსეთის ხალმა მმართველმა, ბაბა-ხანმა საქართველო ისევ სუკერენულ სახელმწიფოდ სცნო და მის მეფედ დარეჯანის უფროსი შვილი, იულონი გამოაცხადა; ხოლო ოლექსანდრე ბატონიშვილი იქედან შემოტევას ამზადებდა იულონის ტახტზე ასაყვანად ბატონიშვილი ვახტანგი დარიალთან იდგა და მამაცური შეტევისათვის ემზადებოდა, რათა რუსეთისათვის „საკომუნიკაციო“ გზა მოეჭრა; არც ლეკებისა და მთიულებისაგან მოდიოდა სანუგეშო ამბები.

საქართველოში იწყებოდა ცნობილი 1802 წლის აღრევა, და ყველა ამბების ძაფები დედოფალ დარეჯანს ხელთ ეყრდნობა, მისი ქალების, თეკლა და ქეთევანის დახმარება - მონაწილეობით... რუსეთმა 1802 წლის შეთქმულება ჩვეულებრივის სისასტიკით ჩააქრო; ის იქმდის მივიდა, რომ ბოდბელი მიტროპოლიტიც კი დააპატირა და ქართველ ხალხს მკაცრი გაფრთხილება მისცა. ამით მან კიდევ ერთხელ განაცხადა, რომ საქართველოსთან დადებულ ხელშეკრულებას აღარა სცნობდა და დარეჯან დედოფლის და მისს მომხრეთა ცდა ერეკლეს ტრაქტატზე დაყრდნობისათვის, მას აჯანყებად მიაჩნდა.

საქართველო მაინც არ სცხრებოდა და მოწინავე ქართველობა ბაგრატიონების ირგვლივ ირაზმებოდა. ეხლა აქ პარტიები აღარ იყო და სამეფოს გადასარჩენად ყველამ დარეჯანის ირგვლივ თავი მოიყარა. ეს დედოფული კი ტახტის აღდგენას და ხელმწიფის ახალ მანიფესტის გაუქმებას მოითხოვდა, და მისთვის ეხლა სულ ერთი იყო — ვინ იქნებოდა ამ ტახტზე აყვანილი.

ალექსანდრე პირველის მიერ კნორრინგის ხელით უკანასკნელი იმედების მოსპობის შემდეგ, მის შემდეგ, არც, დავითის თქმით, რუსეთმა საქართველოს ბედი „⁴ პლუტა და 1 დურაქს ჩააბარა“, ბატონიშვილთა ორივე ფრთა (დავითისა და იულონის) სამეფოს გადასარჩენად გაერთიანდა.

ლაზარევი გახდა თავჯდომარე „დროებითი მმართველობისა“ და მან ყველას ერთხაირად უწყალდ დეკნა დაუწყო; მან სამეფო ფუნქციათა ნაშთების აღმოგებრას მიჰყო ხელი, რასაც ბაგრატიონთა გადასახლება

უნდა მოჰყოლოდა. აი, ეხლა იყო ერთობა და სიმტკიცე საჭირო ისე, როგორც არასდროს...

დავითმა რუსის ღენერალის მუნდირი პეტერბურგის უკან დაუბრუნა და განმდგარ ბატონიშვილთ, იულონის მომხრეთ, შეუერთდა... „ეხლა ყველმ ერთად დაიფრცეს — ყველი ღონით ეცადონ შეინარჩუნონ სამეფო ხარისხი ბაგრატიონთა ოჯახში. ყოფილი მტრები და ეხლა კი მეგობრები, შეთანხმდნენ, რათა აიყანონ მეფედ ის, ვისაც დანიშნავს და აირჩევს დედოფალი დარეჯან... და ყველანი ერთად სთხოვენ მეზობელ ხანებს საქმეში დახმარებასონ ბატონიშვილი ალექსანდრეც შეუერთდა დანარჩენებს და დედოფალი დარეჯანის მეშვეობით მათ სპარსეთის მხრივ ახალ იმედებზე სწერდა: — „ამნაირად, დედოფალი დარეჯანი გახდა ის ცენტრა, რომლის ირგვლივ ბრუნავდა ყველა ეს „ინტრიგები“-ო; „დედოფალი დარია“, სწერდა ლაზარევი კნორრინგს, „რომელსაც აქეს უდიდესი გავლენა თვისი წინანდელი სამეფო საქმეებთან დაახლოებისა გამო, მთელს აქაურ მანქანას მართავს; ის, ვით დედოფალი, ერთგულთ წყალობებს პპირდება, და ითხოვს დახმარებას, როგორც ქართვლთაგან, ისე სამეფოს გარეშე ძალთაგან (მეზობელთაგან) და სხვა“... ყველა ამათ გვერდში უდგანან პეტერბურგის ქართველები და გარსევან ჭავჭავაძე.

ამის შემდეგ დედოფალი დარეჯანი და ყველა ბატონიშელები (დავითიც) უგზავნიან „შეთანხმების ბარათს“ ბაბა - ხანს და ალექსანდრე ბატონიშვილის შემწეობით სთხოვენ მას: სცნას მეფედ საქართველოსა იულონი. და დაეხმაროს მათ ჯარებით რუსთა განსაღევნად; „ეხლა მთელი ხალხიც ამათ აჲყვა“-ო, სწერს ისტორიკის დუბროვინი. „მრავალი თავადთაგანი მხლებლებით გადასახლდნენ ალექსანდრე ბატონიშვილთან, კახელნი გადგნენ და ახალ წესს და სამართალს არ ემორჩილებოდნენ, ქართლის თათრობა გაიხიზნა და აყრით იმუქრებოდა; თბილისის გაჭრობა გაჩერდა, გადასახადს აღარ იხდიდნენ, დუქნები დაპკეტეს “და სხვა. „მოკლედ“-ო, სწერს საგანგებოდ წარგზავნილი რუსის მოხელე ლოცვიცე, „ეხლა უკვე ყველანი უკამაყოფილონი არიან, ისე, როგორც წინად მომხრენი იყვნენ“-ო.

„დედოფალი მარიამიც ეხლა ხშირადაა დარიასთან“-ო; „თბილისი ერთიანად არეულობამ მოიცავა“-ო, სწერდა ამ დროს ლაზარევი პეტერბურგს, „ალექსანდრე ბატონიშვილი, მისი ერთგულებით და მოქავშირე ხანგი სცდილობს წამოვიდეს საქართველოზე პირ - კული-ხანი 10.000 კაცით ეპირება ბელაქანისაკენ, საიდანაც ლეკების დახმარებით უნდა კახეთში შემოიჭრეს, რადგან სწორედ ეხლა მიიღო ალექსანდრე ბატონიშვილმა დარიას ბრძანება: „დააჩქაროს შემოტევა“-ო, რადგან მისი ცნობებით, რუსთა ჯარი საქართველოში ეხლა მცირეა, კახეთში შეთქმულნი მზად არიან და მათ ელოდებიან“-ო.

აი, რა ზომამდე გაიზარდა ამ დროს დედოფალი დარეჯანის გავლენა.

ბაგრატიონთა შორის უთანხმოების მოსპობაშ რუსეთი დიდ საგონებელს მისცა. მას მთელი გეგმები ერკვეოდა და საჭირო იყო ამ დიდი ქართული მოძრაობისათვის თავი მოეკვეთათ. დედოფალი დარეჯანი და ბაგრატიონები საჩაროდ საქართველოს უნდა მოშორებოდენ... ხელმწიფე მათ რუსეთში გადასახლებას ითხოვდა და საქვეყნოდა ამას „სადარბაზოდ მიწვევის“ არქმევდა...

მაგრამ დარეჯან დედოფლის სასტიკი წინააღმდეგობის გამო, კნორრინგმა და კოვალენსკიმ რუსეთისა და პირადად ალექსანდრე პირველის ეს დავალება ვერ შეასრულეს; დარეჯანის რუსეთში იმპერატორთან „სტუმრად მიბრძანების“ საქმე ვერ გაჩარჩეს, თუმცა ბევრ - ნაირის მომხიბლაობით იყო გამოცხადებული ეს „მიპატიუება პეტერბურგის სასახლეში და ხელმწიფის ალქმული უდიდესი წყალობანი“, მაგრამ დედოფალი არ ჩქაროდა; თვეს თვეს ამატებდა და ათას რასმეს იმიზეზებდა. მაგრამ სწორედ ეხლა ჩქარობდნენ მისი შიკრიკები ალექსანდრე ბატონიშვილთას და იმერეთში, სოლომონ მეფესთან. ჩქარობდნენ ახალ გამოსკლათათვის იულონი, ფარნაოზ, ვახტანგ და სხვა ბატონიშვილები, და ეს ამბები პეტერბურგს მოსვენებას არ აძლევდა, — მათი მოვლა ძნელი გამხდარიყო. მაგრამ რუსეთმა ბოლოს წამალიც გამოსძებნა და ციციანოვი მიიწვია.

8 სექტემბერს 1802 წელს პეტერბურგში ღენერალ ციციანოვს ალექსანდრემ საკუთრივ უმაღლესი „რესკრიპტი“ გადასცა, რომლითაც აუწყა, რომ კნორრინგი და კოვალენსკი გადაყენებულ იქმნენ და მათ მიერ ჩადენილი შეცდომების გამოსწორება ეხლა ამ მამაც დენერალს მართებდა.

ამ „რესკრიპტში“ საიდუმლო დავალებები იყო ჩამოთვლილი და მათ შორის თვალსაჩინო ადგილი ეჭირა: დედოფალ დარეჯანის რუსეთში სასწავლოდ „მიპატიუებას“. ხოლო 21 ნოემბერს ხელმწიფემ სპეციალური ბარათიც გადასცა ციციანოვს დედოფალ დარეჯანისათვის. აქ უცნაურის თავმდაბლობით და მოკრძალებით ეპატიუება იგი დედოფალს. და მის ქალიშვილებს პეტერბურგში და იჩქარის მათ პირადად ხილვას, რათა თავისი პატივისცემა და ყურადღება დაუმტკიცოს. (აქტები, ტ. 2).

მაგრამ რუსეთისათვის ასე მხნე და თავდადებულ ციციანოვსაც, რომელიც სწრაფ და უწყალო ხელით ანადგურებდა ყველაფერს ქართულს, თითქმის ერთი წელიწადი დაჭირდა, ვედრება და მუქარა, ვიდრე დედოფალ დარეჯანს პეტერბურგისაკენ პირს აქნევინებდა...

მაგრამ, დედოფალი დარეჯანის შეინარჩულის, ისტორიკოს ალექსანდრე ორბელიანისა არ იყოს: „ეს ამბავი ახლა აქ მოკლედ ითქმის, თორემ ისე დიდა!“ და აშკარაა, ბევრი უძილო დამეტები გაატარებინა ამ ერთი წლის განმავლობაში დედოფალმა უტეხ და ჯიუტ ღვერალ ციციანოვს; ვერ იქმნა, ვერ გამოიყვანა ეს ზვია-

დი ადამიანი დედოფლურის ღირსეული დარბაზლობიდან.

ციციანოვს ჯერ ისევ პეტერბურგში აუწყეს, რომ დედოფალს თვითონვე გამოეთქვა სურვილი ალექსანდრე პირველის ხილვისა; ამიტომ საქართველოში ჩასვლის წინ ციციანოვი „კვეკასის ხაზზე“ გაჩერდა და 27—12—1802 წ. აქედან კოვალენსკის მისწერა: „გიგზავნით ხელმწიფის და თან ჩემს პირად წერილებს დარიასთან და სთხოვეთ — დააჩქაროს ჩამოსკლათ; მას თვითონ განუცხადებია სურვილი ხელმწიფის ნახვია და თან სურს წამოიყვანოს ასულნი: თეკლა და ქეთევანიო. ცარებლობთ ამით, და ვიჩქარით აუსრულოთ ეს წალიო. ეს წერილი პირადად გადაეცით და თვითონაც ეცადეთ დაარწმუნოთო... ჩამოვიდეს აქ „ლინიაზე“, სადაც მე შეეჩერდი მხოლოდ იმისათვის, რათა ავასრულო ხელმწიფის ნება რარიას საჩქაროდ გამგზავრების შესახებო. მე მსურს — თვითონ გავისტუმრო აქედან პეტერბურგისაკენ. ფული რაც საჭირო იქმნეს, არ დაზოგოთ, მიეცით“.

მეორე დღეს, 28—12, ციციანოვი მინისტრს კოჩუბეის სწერდა, რომ გაუგზავნა კოვალენსკის წერილები და დავალება და უცდის „ლინიაზე“ ბასუს კიდევ 12 დღე; თუ უარი მომივიდა, მაშინვე გავსწევ, რომ პირდაპირ მიმიღო ზომა, რათა მოვაშორო დარია იქაურობასო, სადაც მისი ყოფნა „სტოლ მნოგო ნარონი ული კოლებლეტ“ მაგრამ, განაგრძობს იგი, მე პირადად არა მჯერა დედოფლის გულწრფელი განზრახვისა რუსეთში წასაკლელადო. „წინააღმდევ, ვფიქრობ, რომ მან ეს განგებ მოიგონა, რათა გაფანტოს იჭები მისი მონაწილეობის შესახებ იმ აღრევაში, რასაც იქ შარშან ზაფხულზე ადგილი ჰქონდა. ამავე დროს დედოფალი უცდის ალექსანდრე ბატონიშვილის ჩამოსკლას განჯაში და იქიდან ჭარში, არეულობს მოსახლენადო“. ამასთან გენ. ციციანოვი სწერს, რომ ლაზარევი მას ატყობინებს, რომ დარიას აქვს საიდუმლო კავშირი ალექსანდრე ბატონიშვილთან, და რომ ამ უამაღ ხელახლა მიუღია მისგან წერილი, სადაც აუწყებს, რომ საქართველოსაკენ ჯარებით მოღის. და თუ ცოცხალი დარჩა, საქართველოს სამეფოს აღადგენს, ხოლო თუ ის მოჰკლეს, მაშინ დარეჯანმა დაივიწყოს, რომ მას და მეფე ერეკლეს ჰყავდათ შვილი, ალექსანდრეო...

გენ. ციციანოვის ცდას დედოფლის „ლინიაზე“ მიპატიუებისათვის, რასაკვირველია, არავითარი ნაყოფი არ გამოსულია და ამ პირველ მარცხებ მან შესაფერი მოხსენება აფრინა პეტერბურგს. 10—1—1803 წ. ციციანოვი ხელმწიფეს სწერს, რომ „დარეჯანმა უარი განაცხადა წამოსკლაზე, თითქმის ავადმყოფობის გამოონ და მე ეხლავ მივემგზავრები, რათა თქვენი ბრძანება, მისი ძალად გადმოსახლების შესახებ შესრულებულ ვყო“—ო. იმავე დღეს ის უფრო დაწერილებით მოახსენებს მინისტრს კოჩუბეის, რომ მისი იქვები გამართლდა; რომ დარიას თხოვნა რუსეთში წასვლაზე უბრალო ფარდა იყო; ამით მას სწადია დაფაროს მისი თანაგრძნობა საქართველოში წარმოებულ

არეულობათადმი, რომელთაც განსაკუთრებით თვით დე-
ლიფალი დღესაც აღვივებას. „აი, ეს მაიძულებს ეხლავ
ძალად გადმოვასახლო ის და მასთან მთელი სამეფო ოჯა-
ხი“ და სხვა. (იხ. აქტები, 2.).

მართლაც, გადაჭარბებული არ გამოდგა ციციანო-
ვის „სიფრთხილე“ და ის მალე დარწმუნდა, რომ დედო-
ფალს კიდევ აქვს მრავალი უხილავი ქსელები გაბმული
და ჯერ კიდევ ბევრი მოიძებნებიან საქართველოსა და
ტახტის აღდგენისათვის თავდადებულნი...

გენ. ციციანოვს ხელთ ჩაუვარდა წერილები დედო-
ფლისადმი, რომელსაც აღექსანდრე და თემურაზ ბატო-
ნიშვილები, თვითონ ციციანოვის მიერ რამდენჯერმე
გაგზავნილ აზნაურ ზაქარია ჯორაშვილს ატანდნენ, სხვა
ოფიციალურ მიწერ-მოწერათა გარეშე. მთავარმართე-
ბელი მიხვდა, თუ რა სასაცილოდ მთატყუეს ის და რო-
გორ მშვენივრად სარგებლობდნენ დედოფალი და ბატო-
ნიშვილები ციციანოვის შიკრიკით, რომელსაც ვითომდა
თავს ედვა ალექსანდრე ბატონიშვილის რუსებისაკენ
გადაბირება და მისთვის ციციანოვის მოწოდებათა გადა-
ცემს. ამას მოჰყვა ხანგრძლივი მიწერ-მოწერა ალექსან-
დრე და თემურაზ ბატონიშვილთან მათი „გადმობირე-
ბის“ პირობების შესახებ და ზ. ჯორაშვილიც ახალი ს-
დავალებებით რამდენჯერმე ჩავიდა სპარსეთს.

აი, ამ შიკრიკის საშუალებით გაცხოველდა განიზ-
ნულ ბატონიშვილების მიწერ-მოწერა დარეჯან დედო-
ფალთან; ბოლოს, ჯორაშვილმა სპარსეთიდან ოთხი საი-
დუმლო წერილი ჩამოიტანა დედოფალ დარეჯანისათვის; მეტის სიფრთხილისათვის, მან ეს საყურადღებო წერილე-
ბი ჯერ ქალაქ გორში დასტოვა თემურაზ ბატონიშვი-
ლის მეუღლე ელენესთან; უკანასკნელმა კი ეს წერილები
ანდო როსტომ ბაგრატიონს, დედოფალ დარეჯანისათ-
ვის გასაცემად, მუხრანში. აი, ეს წერილები უპრენეს რო-
სტომ ბაგრატიონს და ყოველივე გამომეღლავნდა... დამა-
სასიათებელია დარეჯანის ერთგულთა სიამაყე და ქედ-
მაღლობა რუსთა მიშართ. როცა რუსებმა ამ როსტომს
დაკვითხეს და პირადობის სამუთებიც მოასხოვეს, მან მი-
უგო, რომ ის როსტომ ბაგრატიონი გახლავთ და არავი-
თარ „დოკუმენტებს“ არ ატარებს, რადგან ბაგრატიონთ
თორმეტი საუკუნის სახელოვანი ისტორია აქვთ, ხოლო
ის თვითონ მხოლოდ 35 წლისა არის (აქტები, 2).

გენ. ციციანოვი მხევდა, თუ რა საშინლად ატყუი-
ლებდა მას და ათამაშებდა დარეჯან დედოფალი, რა მო-
ხერხებულად აგზავნინებდა ბატონიშვილებთან შიკრიკს,
ვითომდა შესარტებულად და ნამდვილად კი... ამ მარცხის
დამსახურა გენერალმა ვერ გაბედა და შინაგან საქმეთა მი-
ნისტრს კოჩუბეის წინაშე 5—10—1803 წ. ახდილად აღი-
არა — თუ რა მოხერხებულად მთატყუა იგი დარეჯან
დედოფალმა, და რომ ამის შემდეგ, რა თქმა უნდა, დე-
ლიფალის ნდობა არავითარ შემთხვევაში აღარ შეიძლე-
ბოდა. ციციანოვი სწერდა, რომ საქართველოში ჩამოს-
ულისათავე მან მოახერხა ორი ბატონიშვილის გადასა-
ხლება, რასაც გაზაფხულის დასაწყისსავე მოჰყვა „გადა-

სახლება ღვთისაგან წყეულის“ დედოფალ მარიმისა.
რაც შეეხება დარეჯანს, იძულებული ვიყავ მისი გარდა-
სახლება შემოღვიმადე გადამედო, „წყლუფლუ გამო“,
რაიც ჩემის თვალითვე ვნახეთ, რადგან მის ფრი მჯე-
როდა. აქვე ზედმეტი არ იქნება გავიხსენოთ ციციანო-
ვის აღრინდელი მოხსენება მინისტრისაღმი (11—4—1803
წ.) დედოფლის ავადმყოფობის შესახებ... „ბატონიშვილ
დავითის და ვახტანგის გადასახლებამ“, სწერს გენ. ციცი-
ანოვი, „გამოწვია დედოფალში ახალი მწუხარებანი,
რაიც ძველს ზედ დაერთო და ამან გააძლიერა მასში ავ-
ადმყოფობის შემოტევანი, გაუხშირდა გულის წასვლა და
მთელს სხეულზე სიმისვნე მოედო. ვიცოდი რა თ ვიდა-
ნვე დედოფლის ეშმაკიბა და ფანდები სხვა და სხვა სა-
ბაბთა გამოსაძებნად, რათა რუსეთში გამგზავრების დრო
გაეხანგრძლივებინა, მე არა მწამდა მისი ავადმყოფობისა,
ვიღრე ამს თვით არ შევამოწმებდი... და ეს მოხდა ამ
დღეებში, როცა მე მას, ვითომდა თავიზიანობის დასამტ-
კიცებლად, აღდგომის მისალოცად ვეახელ .ამ დარბაზო-
ბამ მართლაც დამარწმუნა მის ავადმყოფობაში და იძუ-
ლებული გავხდი მისი გამომგზავრება გადამდო.

აი, ამის შემდეგ გენერალმა დარეჯანს იძულებით
ნება დართო, როგორც ზემოდ აღვნიშნეთ, სამკურნალოდ
მუხრანში გადასახ ლებულიყო მაგრამ ფრთხილმა გენ.
ციციანოვმა დედოფალს მუხრანშიც ჯაშუში მიუყენა.

დაუბრუნდეთ ციციანოვის მარცხს ზაქარის ჯორა-
შვილის მიერ ჩამოტანილ დედოფლის საიდუმლო წერი-
ლის გამო. ციციანოვი მინისტრს აუწყებდა, რომ მან ჯო-
რაშვილის საშუალებით მიწერ-მოწერა გამართა სპარ-
სეთში გახიზულ ბატონიშვილებთან და ჯორაშვილს წე-
რილებთან ერთად ფულიც გადასცა. მაგრამ ყოველ შემ-
თვევისათვის ამ ჯორაშვილსაც ჯაშუში მივუჩინე და
ბოლოს გამოირკვა, რომ ჩემი წერილები მხოლოდ ნი-
ლაბი ყოფილან; მის იქით იფარებოდა გაცხოველებული
მიწერ-მოწერა დედოფალ დარეჯანისა და ბატონიშვილ
ალექსანდრეს შორის. იმ ოთხი წერილიდან, რომელიც
დარეჯანს უნდა მიეღო, ჩენებ სრულიად დაგრწმუნდით
სიძულვილში, რასაც რუსეთისაღმი ატარებენ ალექსან-
დრე ბატონიშვილი და მისი მშობელი დედა... ეს წერი-
ლები რომ დარეჯანს მართლა მიეღო, ვინ იცის, რით გა-
თვდებოდა ეს წამოწყებაო... აი, გარემოება, რაიც მაი-
ძულებს ეს „ფესვები“ არეულობათა საესებით ამოვაგ-
დო“-ო. (იხ. წერილი ციციანოვისა 5—10—1803 წ. აქ-
ტები, 2.).

ყველაზე უფრო ჩამაფიქრებელი რუსეთისა და ცი-
ციანოვისათვის იყო ეს წერილები, რომლითაც ბატონი-
შვილები დედოფალ დარეჯანს ატყობინებდნენ: — „ნუ
დარდობთ, ჩენებ საქმე, ღვთის შეწევნით, თქვენად გუ-
ნებად მოვა“-ო...

თუმცა ეს წერილი მოკლე იყო, გაგრამ მრავალის
მთემელი და ვინ იცის, ფრთხილი ბატონიშვილები სიჭ-
ყვიერად კიდევ რას დააბარებდნენ ამ ჯორაშვილს, რო-
მელიც ციციანოვმა ვერავითარის ხერხით ვერ გასტეხა.

თამარ, პაპავასი

(დასასრული შემდეგ რვეულში)

ქართული საჭოვანებელი მემკვიდრეობის ცენტრული განარჩენის არგენტინაში

1950 წლის 29 ოქტომბერს, უილა ბალესტერ, სან მარტინ 244, შესდგა ქართველთა კრება, მოწვეული ვახსაკუთრებული კომისიის მიერ, რომელსაც ხელმძღვანელობს ბ-ნი ზურაბ ციციშვილი და რომელსაც; მიზნად აქვს თანხის შეგროვება ქართული საზოგადოებისათვის მიწოდა და ბინა - ეკლესის შესაძნად. კრება გახსნა ნაშუადღევის ოთხ საათზე ბ. ზურაბ ციციშვილმა და მას მოუწოდა თავჯდომარედ აერჩია პ. აკაკი პაპავა, რომელიც ერთხმად იქმნა არჩეული, მდივნად ბ. ვ. ემზადე.

ბ. აკაკი პაპავამ თავის მოკლე სიტყვაში აღნიშნა განსაკუთრებული მნიშვნელობა ქართველთ ერთად ყოფნისა და კულტურული მუშაობისათვის, რომელი მიზნისათვისაც ყოველი ძალა გამოყენებული უნდა იქმნას და ამიტომ ყოველგვარი დაგაუნდა მოისპოს. და ამასთანავე სამუდამოდ უნდა ამოიშალოს ჩენი ლექსიკონიდან ძეველი და ახალი ემიგრანტის გარჩევაო.

ბ. ლეო ჭერიშვილი თავჯდომარეს სთხოვს რიგს გარეშე მას განკხადების ნება მისცეს. ბ. ჭერიშვილი კრებას მოახსენებს იმ თანხის შესახებ. რომელიც მან შეაგროვა გენერალ სან-მარტინის ძეგლზე გვირგვინის დასადებად. თავჯდომარე ბ. ა. პაპავამ აღნიშნა გენერალ სან მარტინის დიდი მნიშვნელობა არგენტინის განმათავისუფლებელ ბრძოლაში. სან მარტინი არის, სთქვა მან, სიმბოლო ერთა განთავისუფლებისა და ამიტომ ქართველებისათვისაც დიდად საპატიო პიროვნება. მოწოდების თანახმად კრებამ ფეხზე ადგიომით პატივი სცა გენერალ სან მარტინის ხსოვნას. შემდეგ გამომუშავებული იქმნა კრების დღის წესრიგი — 1. კომისიის მოხსენება ფულის მოგროვებისა და მისი დაიშნულების შესახებ. შემდეგ კრების მსვლელობაში წარმოიქრა შემდეგი საკითხები — 1. საზოგადოების დაარსება და მისი წესდების განხილვა, 2. გამგეობის არჩევნები, 3. სარევიზო კომისიის არჩევნები.

განსაკუთრებული კომისიის თავჯდომარე ბ. ზურაბ ციციშვილი კრებას მოახსენებს, რომ საინიციატივო აჯუფი შეუდგა ფულის მოგროვებას იმ მიზნით, რომ ქართველებს ბუენოს აირესში თავისი საკუთარი კერა გაეჩინათ და ხსლა კრების საქმია. ამ ფულს თავისი დანიშნულება მისცე-

ს. ბ-ნი ბ. დიასამიძე კითხულობს შემომწირველთა სისა და აღნ. შეავს, რომ დღემდე შეგროვილია მხოლოდ შვიდიათას ჰესომდე, მაგრამ რიან კიდევ ხელისმომწერნი, რომელთაც ჯერ კიდევ თავისი ხელისმოწერა არ გაუნალდებიათ. კრებამ დაადგუნა ეთხოვოთ იმ პირთ, რომელთაც დაპირებული თანხა ჯერ არ შემოუტანიათ, დააჩარისონ მისი შემოტანა. მცირე შენიშვნათა შემდეგ კრებამ გადასწყიობა, დავვალოს იმავე კომისიას, რათა მან შეიძინოს მამული იმ მიზნით, რომ მასზე მომავალში ბინავეკლებია გაყინიოთ, ამიტომ უნდა გაგრძელდეს ფულის გროვება, რაც იმავ კომისიას დაევალა. კომისიას საერთოდ და ბ-ნ ზურაბ ციციშვილს კერძოდ მაღლობა გამოუკხადა ენერგიული მოღვაწეობისათვის.

ამას შემდეგ კრებაზე დაისყა საკითხი ქართული საზოგადოების ოფიციალურად დაარსების შესახებ. ერთხმად გადასწყდა დაარსებულიყო ქართული საზოგადოება. ბ. ვ. ნაზაძემ წაიკითხა მომავალი საზოგადოების წესდების პროექტი, რომელიც კრებამ ერთხმად დაადასტურა. მაგრა ნიკოლოზმა წარმოადგინა საკითხი, თუ როგორი ბეჭედი უნდა ექმნეს საზოგადოებას და ჩევულებისამებრ სერთოდ საზოგადოებამ რა სახელი უნდა ატაროს. გადასწყდა ერთხმად, საზოგადოებას დაერქვას შემდეგი სახელი: „არგენტინაში მყოფ ქართულთა საზოგადოება „წმიდა გიორგი“.“ რაც შეეხება საწევრი გადასახადს, მის რაოდენობად მიღებულია ოჯახიანი წევრებისათვის ხუთი პერსონა დანარჩენთათვის ათი პერსონა.

შემდეგ თავჯდომარე ბ. ა. პაპავამ წარმოადგინა საკითხი — აირჩის გამგება ამავე კრებაზე, თუ გადაიიღოს არჩევნები მომავალი კრებისთვის. კრებამ ერთხმად გადასყვიტა გარჩეობის დაუყონებლივ არჩევა. ამ დადგენილების ძალით მოხდა გამვეობისა და სარევიზო კომისიის არჩევნები. საზოგადოების თავჯდომარე არჩეულ იქმნა ბ. ვ. ნაზაძე (ერთხმად), გამგეობის წევრებად — ბ. დავით ლორობერიძე, ბ. გრიგოლ ბუაძე, ბ. მ. დიასამიძე და ბ. გაბო გოგელაშვილი. კრებამ ერთხმად აირჩია საზოგადოების საპატიო თავჯდომარედ ბ. ა. პაპავა. სარევიზო კომისიის არჩევნები.

— ბ. პოლიკარპე დეგებუაძე, ლალიმერ საკადე და გვივი გელაშვილი. თავჯდომარე ბ. ა. კაპავა პაპავამ არჩეულ იქმნებ შემდეგი პირნი — ბ. ბ. პოლიკარპე დეგებუაძე, ლალიმერ საკადე და გვივი გელაშვილი. თავჯდომარე ბ. ა. კაპავა პაპავამ არჩეულ გამგეობასა და სარევიზო კო-

მისიას უსურევა ერთსულოვანი და ნაყოფიერი მუშაობა, რაშიაც, ჩემის ლრმა რწმენით, არგენტინის ხელის უფლება სათანადო მფარველობას გაუწევს. შემდეგ წაკითხულ იქმნა მისალმების დეპეშები — აღმართ გრინა პრეზიდენტ ხუან პერონისადმი, მისი მეუღლისადმი და გუბერნატორ მერ კანტესადმი. კრება მხურგალე ტაშით შეხვდა ამ მისალმებას. დეპეშები შინაართ შემდეგია — ქართველები. ამგვიდრებულნი ამ ქვეყანაში და დღეს შექრებილნი, რათა შექმნან გამგეობა, რომელიც წარუდღევება ქართული საზოგადოების (სახელით „წმიდა გიორგი“) ბედილბალს, და აღფრთოვანებულნი პერონის ტული მიზნებით, მხესალმებიან მის აღმატებულების ნაციის პრეზიდენტ ენერგიული ხუან პერონს და მის ლირსეულ შეულლებს, ქალბატონ დონა მარია ევა და პერონს. ამგვარი დეპეშა გაეგზავნა ბუენოს - აირესის გუბერნატორ მერკანტესაც. მისალმების შემდეგ, საზოგადო კრება დაიხურა. კრებას დაესწრო ადვილობრივი წელისუფლების წერილი მიღებული მიღებულია დასადებად. ბ. ა. მერკანტე გიორგი და გერარდ ბერნარდინი მიიღო —

ბუენოს - აირესის გუბერნატორ მერკანტესაგან საზოგადო კრების თავჯდომარემ, ბ. ა. პაპავამ შემოეგი საბასუხო წერილი მიიღო —

Gobernador de BUENOS AIRES
Coronel DOMINGO A. MERCANTE,
saluda con toda consideración
al señor Presidente de la Asamblea de
la Asociación Georgiana "San Jorge"
de Villa Ballester Doctor D. Akaki Pa-
pava, y al acusar recibo de su despacho
telegráfico de fecha 30 de Octubre
próximo pasado, mucho le agredece y re-
tribuye sinceramente los amables salu-
dos que ha tenido la fina gentileza de
hacerle llegar.

Con tal motivo, hace propicia
esta circunstancia para reiterarle las
seguridades de su mayor consideración.

Año del Libertador General San Martin
La Plata, 3 de Noviembre de 1950.
გასული წლის 25 დეკემბერს სა-
ზოგადოების გამგეობამ ბუენოს -

აირესში მოაწყო: ქართველ ბავშუთათვის შობისხე. ბავშებმა იძღვეს და იციკვეს. მათ დაურიგდათ საშობაო საჩუქრები, რომელმაც ბავშები მეტად გაამხიარულა. შობისხის მომზადებისა და მორთვისათვის ღ. მ. წრე საზოგადოებამ ქალბატონ ინგა გელაშვილისას დიდი მადლობა გამოცხადა.

ამავე დღეს ბ. აკაკი პაპავაშ წაიკითხა მოკლე მოხსენება საქართველოს სამეფოს მოსახლეობის 150 წლის თავის აღსანიშნავად.

27 იანვარს 1951 წ. ბუენოს-აირესში გადახდილ იქმნა პანაშვიდა საქართველოს თავისუფლებისათვის მებრძოლის, ტიროლში გარდაცვალებულის, გერმანულ-ქართულ ჯარში მყოფ ფელდვებელის, ბენია სახელმწიფოს სულის მოსახსენებლად. პანაშვიდი გადაიხადა მამა ნიკოლოზ ზაბახიძემ. შემდეგ სამგლოვიარო სიტყვა წარმოსთვეა ბ. ვ. ნოზაძემ, რომელმაც აღნიშნა, რომ ბენია სახელმწიფოს ჩენენთვის არის სიმბოლო ყველა იმ ახალგაზრდობისა, რომელიც საქართველოს თავისუფლებას შეწირა. ამ თავდაცებული ბრძოლას დასახასიათებლად მან წაიკითხა წერილი, რომელც ერთ-ერთი ლაზარეთიდან ბატონ ბაგრატ ჭანტურიას ფრონტზე მიუღია, რომელშიც დამწერი, ნ. მჭედლიშვილი, მერმე თვითონ მში დალუბული, ნიკოლოზ შემონიერადის სიკვდილის შესახებ სწერს — „სიკვდილის წინ ოქვა: გაუმარჯოს საქართველოს, ვიბრძოლეთ სამშობლის განთავისუფლებისათვის, ბოლოს თქვა გაუმარჯოს საქართველოს და დალია სული. ჩემი ძმა და საყვარელი ნიკოლოზის სულის გასანათლებლად იმ ქეყყანაში, დაუთველივინონ აქ და ახსენეთ ის, რომელმაც შესწირა თავი სამშობლის და მიებარა უცხო მიწას, მიმართეთ ძეირფას მებრძოლ საყვარელ ნიკოლოზს! რომელიც უკვე აღარა გვყავს... აი. ამგვარ ახალგაზრდათა წრეს ეკუთხნოდა ბენია სახელაშვილიც, დიდად დაჯილდოებული მებრძოლი, რომელიც იმის შედეგად დაიღუბო, დასკვნა ბ. ვ. ნოზაძემ. დამსწრე საზოგადოებამ დალუბულთა სხვნას ფეხზე აღგომითა და მდგრადი პატივი სკა.

27 იანვარს, მამა ნიკოლოზმა გადაიხადა პარაკვანის წმიდა ნინოს დღეობისათვის, რის შემდეგ მან ქადაგება წარმოსთვეა წმიდა ნინოს მნიშვნელობის შესახებ ქართულ ეკლესიაში. ამას შემდეგ შესდგა საზოგადო სხვომა, რომელზეც ბ. პაპავაში წარმოსთვეა ქართული ეკ-

ლესის მნიშვნელობაზე ქართული კულტურის განვითარებაში. ბ. ვ. ნოზაძემ წაიკითხა მოხსენება ჯვარი ვაზისა შესახებ.

24 თებერვალს, ლიტოველთა კლუბში შესდგა ქართული თაზოვადების სხდომა. კრების გახსნისას ქართულმა გუნდმა ბ. ვ. ანდრიაძის ხელმძღვანელობით შეისრულა „დიდება“. ბ. ვ. ნოზაძემ წაიკითხა მოხსენება საქართველოს თავისუფლებისათვის ბრძოლათა შესახებ და დამოუკიდებელი საქართველოს უკანასკნელი ომზე. კრებამ ფეხზე აღგომით პატივი სკა თავისუფლებისათვის დალუბულთა სხვნას და გუნდმა შეასრულა მრავალუამიერ. შემდივ ბ. აკაკი პაპავაშ წაიკითხა მოხსენება საქართველოს სტეფან უკანასკნელი წლების შესახებ, ამ სამეფოს გაუქმების 150 წლის თავზე. ბ. ვ. ანდრიაძის ხელმძღვანელობით გუნდმა ზოგი ქართული სიმღერა შეასრულა.

ქართული საზოგადოების აღნიშნულ სხდომაზე წაიკითხულ იქმნა „ქართველ - ამერიკელთა ლიგის“ შემდეგი მიმართვა არგენტინის ქართული საზოგადოების გამგეობრისადმი — „პატივი გვაქვს მოგახსენოთ, რომ ნიუ-იორკში დაარსდა „ქართველ - ამერიკელთა ლიგა“. ისევე რომელკე ყოველი ქართული პოლიტიკური ანტი-კომუნისტური ორგანიზაცია, ლიგის მიზანია საქართველოს კანონისუფლება, მისი სრული დამოუკიდებლობის აღდეგნა. ყველასათვის ცხადია, რომ ვაშინგტონი დღეს წარმოადგენს მსოფლიო პოლიტიკის უდიდეს ცენტრს. აქ იქნება მიღაბული გადაწყვეტილებანი, რომელმაც დამოუკიდებულია ერების მომავალი ბერლინი.

ჩენი ინტერესები უცილებლად მოითხოვენ ამ გადამწყვეტ მომენტში აქ ისმოდეს საქართველოს ხმა. სწორედ აქ მოსაზრებით დაარსდა ამერიკაში ზემოხსენებული ლიგა, არა პარტიული ორგანიზაცია, რომლის წევრად შეიძლება იყოს ყოველი ქართველი, რომელსაც სურს ბრძოლა საქართველოს განთავისუფლებისათვის.

„ლიგის უახლოესი მიზანია ამერიკაში ახალგადოებირივი აზრის მომზადება და კავშირის დამყარება ამერიკულ მთავრობასთან, რათა კამუქებულ და გაცნობილ იქნან ყველა საკითხები, რომლებიც საქართველოს ეხებიან.

„დარწმუნებული ვართ, ევროპაში მყოფი ქართული პოლიტიკურ აორგანიზაციები ღირსეულად დათვასე-

ბენ ამერიკაში ამგვარი ორგანიზაციის დაარსების მნიშვნელობას და გაგვინაწილებენ მრავალი წლების განვლობაში მიღებულ ცოდნა მოცდილებას.

„აგრეთვე ვფიქრობთ, რომ ის ფაქტი, რომ საქართველოს ჰყავს უცხოეთში იურიდიულად ცნობილი წარმომადგენლობა, გაგვიადვილების კავშირის დამყარებას ვაშინგტონის ოფიციალურ წრეებთან. შექმნილი საერთაშორისო მდგომარეობა გვაძლევს იმედს, რომ ამიგრაციაში მყოფი ქართული პოლიტიკური ორგანიზაციები, მიუხედავად მათი პარტიული სხვადა სხვომბისა, ერთსულობისად და მეგობრულად შეაერთებენ თავიანთ ძალებს კველასთვის უძვირფასესი მიზანის მისაღწევად.

ქართველ - ამერიკელთა ლიგის დაგალებით —

თ. ბაგრატიონი გ. კობახიძე
ლ. დუმბაძე ი. ორბელიანი
პ. კვარაცხელია ლ. ჩხატარაშვილი.

კრება ამ განტალებას სიმოვნებით შეეგება. ბ-ნ გიორგი ნაკაშიძემ საზოგადოებას წინადადება მისკა ახლად დაარსებულ „ქართველ-ამერიკელთა ლიგას“ სათანადო მისასალებელი წერილი გაეგზონოს, რაც გამგეობას დაევალა.

პართველი ეჯერისბა

დიდი ხანია, რაც ჩენი თანამემამულე ბ-ნი სანდრო ხებლო (ჩრდილოეთ ამერიკაში) მწერლობის დარგი მოღვაწეობს. დველადაც შემთხვევა გვქოთდა მისი ეს დაულალავი მოღვაწეობა აღგვენიშნა, და მომავალი ძალიან, იმდედაც, ეს კეთილი შემთხვევა არა ერთჯერ გვექნება. ჩვენ უკავარებთ შემოკლებით მის ერთ პატარა წერილს, რომელიც მას ამაწლის 26 თებერვალს, ლოს ანჯელეს ტაიმს-ში დაუბეჭდავს შემდეგი სათურით — ქართველი (კავკასიონის) ეჩერება:

„ლოს ანჯელესში შეიძლება შეხვდეთ ათეულ სხვა და სხვა ეროვნებას მსოფლიოს კავკასიონი აზრის მომზადება და ჩენი ქართველები (კავკასიონი) აღბათ ევროპის სამართლებულობების მიერ აღმდეგ და გაცნობილ იქნან ყველა საკითხები, რომლებიც საქართველოს განთავისუფლებისათვის.

ჩვენ ბედნიერი ვართ, რომ ვცხოვთ ქალაქ ლოს ანჯელესში, რომელიც მოგვაგონებს ჩვენს სამშობლოს პარმის მიზანის მიხედვით (სხვა პირო-

ბები ყველა განადგურეს ბოლშე-
ვიკებმა. ოთხმის ყოველ საღამოს
ერთმანეთს ვხვდებით და ჩვენი პა-
ტარა ჯაფი გულწრფელად მსჯე-
ლობს კუდ საერთაშორისო ვითარე-
ბაზე, და კერძოდ კორეაში ომის შე-
სახებ.

ჩვენ, ქართველებმა უფრო მეტი
ვიცით რუსეთისა და აზიის შესახებ
და ხანდახან გასაკვირველია, თუ ჩვე-
ნი დიპლომატები როგორ არ ბრძნე-
ლად და არასათანადოთ მოქმედებენ.

როდესაც გველი არწივის ბუდეს
აღმოაჩენს და მზადაა მისი ბარტყები
შთანთქას, დედა-არწივი, რომელსაც
არ ძალებს ამ ვეგებერთელა გველის
ტანს ბრძოლა გაუმართოს, იმდენად
მაინც მოხერხებულია, რომ თავისი
ბასრი ნისკარტით დაუცხრება მის
თავს და ამგვარად ჰქონდა მას.

რატომ არ შეგვიძლია ჩვენც ამნა-
ირადვე მოვეცყრათ თავდამსხმელს,
რომელიც ჩვენს დანგრევას ლამობს,
რატომ არ შეგვიძლია? რატომ მაინც
და მაინც მარტო მის კუდს ვურტ-
ყამთ?

„ნეტა 25 წლით უფრო ახალგაზ-
რდა ვყოფილიყავ, რათა წავსულიყავ
და მებრძოლა ამ მშვენიერი ქვეყნი-
სათვის ამერიკისა?“, ვუთხარი ერთ-
ჯერ ჩემს თანამებამულე ქართვე-
ლებს ერთი წვეულების დროს.

„დიახ, დიახ,“ მიპასუხა თვითეუ-
ლმა, „ჩვენ ვიბრძოლებთ და თავს

ქართული კონცერტი ბუენოსაირესში

1951 წლის 15 აპრილს, კვირას, ნაშუადლევის ექვს
საათზე, ლიტოველთა კლუბში, ბოედო 737, გაიმართება
პირველი ქართული კონცერტი, შემდეგი პროგრამით —
ვ. ნოზაძე — ქართული მუსიკა (მოკლე ისტორია).
ქალბატონი ლაგუ — არია ოპერიდან „აბესალომ
და ეთერი“.

ბატონი ვლადიმერ ანდრიაძე — 1. არია ოპერიდან
„ლალატი“. 2. არია ოპერიდან „დაისის“.

ქართული გუნდი ბ-ხ ანდრიაძის ხელმძღვანელო-
ბით შეისრულებს — 1. სამშობლო, 2. სხვათა მოჯა-
მაგირობას. 3. ცეკვა — ციალა ჯაფარიძის აული
და ბ-ნი გიგი გელაშვილი.

ტრიო: ბბ. ვ. ანდრიაძე, გაბო გოგელაშვილი და
კარლ კვანტალიანი — მშვენიერო, შენ გეტაფი...
გუნდი — 1. სიყვრული არ იქნება ძალადა, 2.
მო, მედგარნო მეგობარნო...

ცეკვა — კინტოური. შეასრულებს ბ-ნი პატარ-
ლიშვილი.

გუნდი — სულიკა
ივივე ტრიო — მხაროდ შენ ერთს...
გუნდი — დილა სოფლად (პოპური).

შეესწირავთ ამ თავისუფალ ქვეყა-
ნასთ“.

ვლადიმერ ბაბიშვილი იყო უახალ-
გაზრდესი ჩვენ ჯგუფში; იგი მხო-
ლოდ 28 წლისაა. ჩემს სიტყვაზე იგი
წამოხტა და ალტაცებით შესძინა:

„ხვალ ჩავეწერები ჯარში და მთე-
ლი ჩემი ძალონონ ვიბრძოლება!“. ჩვენ ყველაზ მას ტაში დავუკარით და
ვუწოდეთ „კაპიტანი“, და ვუსურვეთ
ბეჭინირება.

შემდეგ, როდესაც ჩვენ მარტო
დავრჩით, მან მკითხა ჩემი აზრი, იგი
ხმა რკა თუ ცხრა თვეა რაც ევრო-
პირან აქ მოვიდა!

მე მას ვუთხარი, რომ მისი გადაწ-
ყვეტოლება სწორია. „ჩემო ბიჭო“,
ვუპასუხე, „შენა ხარ მშვენიერი, ჯან
მ ვაელი, ახალგაზრდა, და დარწმუ-
ნებული ვარ, კარგი მებრძოლი გახ-
დები და ჯარსაც ასახელებ“.

მალე ბაბიშვილს გამოუძახეს ჯან-
მრთელობის გასასინჯად და მე გა-
ვყივ მას ფართო თიახში, სადაც
ასეულნი ახალგაზრდანი პერინგს იძ-
რობდნენ და გასასინჯად ემზადე-
ბოდნენ.

ექისი ფუტი სიმაღლით, ჯანმრ-
თელი, ლამაზი ქართველი გადის გა-
მოცდას, და მე ვიგრძენი სიამაყე ჩე-
მი თანამებამულესათვის.

იგი მეორე დღესათვის გაიწვიეს და
იმავე ღამეს ჩემსას მას წვეულება მო-
ვუწყვე. იყო სიმღერა და ცეკვა... გა-
ღავიდა შუალამება; მე ავიღე სამიისი

ბაბიშვილი „მამული“-ს პირველი
სათაური გაკითებულია მხატვარ
სააგაძის მიერ, მეორე — მხატვარ
ვარლამიშვილის მიერ.

კრებული „მამული“-ს გამომცემ-
ლობა ულმეს მაღლობას მოახსე-
ნება ქვემოდ ჩამოთვლილ პირთ, რო-
მელთაც კეთილ ინებეს და სათანადო
თანხის შემოწირვით შესაძლებელი
გახადეს კრებულის გამოცემა.
ბესო

რარასი შანავა 300
არჩილ ხაჩიძე 200
ლილ ჭეკიშვილი 200

ალ. პაპუაშვილი 150
თერგიზ ქართველიშვილი 150
ზურაბ (კიციშვილი) 100
ა. ა. კი ბაბავა 100
გ. ადიმერ გამრეკელი 50
ჯინდო ჩომას 50
მიხეილ დიასამიძე 50
კრებული „მამული“-ს გამომცემ-
ლობა სთხოვს ყველა ქართველ მა-
მულიშვილს გაუწიონ მას დახმარება
შემოწირულების სახით. უფლი უნდა
გაღმიოგზებოს შემდეგი შისამარ-
თოთ: —

Dr. Víctor Nasadse,
„Mamuli“ Redaktorius.
Buenos Aires, 12. 4. 51.

კრებული „მამული“-ს პირველი
სათაური გაკითებულია მხატვარ
სააგაძის მიერ, მეორე — მხატვარ
ვარლამიშვილის მიერ.
კრებული „მამული“-ს გამომცემ-
ლობა ულმეს მაღლობას მოახსე-
ნება ქვემოდ ჩამოთვლილ პირთ, რო-
მელთაც კეთილ ინებეს და სათანადო
თანხის შემოწირვით შესაძლებელი
გახადეს კრებულის გამოცემა.

რარასი შანავა 300
არჩილ ხაჩიძე 200
ლილ ჭეკიშვილი 200
ალ. პაპუაშვილი 150
თერგიზ ქართველიშვილი 150
ზურაბ (კიციშვილი) 100
ა. ა. კი ბაბავა 100
გ. ადიმერ გამრეკელი 50
ჯინდო ჩომას 50
მიხეილ დიასამიძე 50
კრებული „მამული“-ს გამომცემ-
ლობა სთხოვს ყველა ქართველ მა-
მულიშვილს გაუწიონ მას დახმარება
შემოწირულების სახით. უფლი უნდა
გაღმიოგზებოს შემდეგი შისამარ-
თოთ: —

Señor Miguel Diasamidze
Salguero 309. — Buenos Aires.
Argentina